SCRIPTORES

# RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS

RECUSI.

---

**ANNALES ALTAHENSES MAIORES.**

---

HANNOVERAE

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.

1890.

# ANNALES ALTAHENSES MAIORES

EX RECENSIONE W. DE GIESEBRECHT

ET EDMUNDI L. B. AB OEFELE.

EDITIO ALTERA

RECOGNOVIT

EDMUNDUS L. B. AB OEFELE.

HANNOVERAE

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1891.

*p. 772. *Annales Altahenses maiores, postquam triginta fere annis abhinc nomen eorum ab oblivione vindicavi fragmentaque dispersa singulari opusculo colligere conatus sum[1], inter praecipuos medii aevi fontes a viris doctissimis merito habebantur. Quamobrem fieri non potuit, quin opus illud egregium, cui Staindelius, Aventinus, Brunnerus tot et tantas res gravissimas de Conrado II, Heinrico III. et IV. imperatoribus debuerant, ubique summo cum studio quaereretur. Sed omnis illa opera, proh dolor! in irritum cecidit. Nusquam enim archetypum Annalium Altahensium vel exemplum aliquod ex eo descriptum repertum est, ut denique plane desperandum videretur, librum illum adeo desideratum unquam rursus in lucem protractum iri.

Nihilo tamen secius obstinato animo in opinione perseverabam, annales illos etiam nunc esse servatos.

Nam compertum habebam, Aventini collectaneis quibusdam, quae in monasterio Altahensi inferiore anno 1517. ipse sibi confecerat, etiam extremis annis saeculi superioris Franciscum Töpsl, canoniae Pollingensis praepositum, usum fuisse et indicem eorum diligenter composuisse, quem Aretinus publici iuris fecit[2]. Neque vero ex notis huius indicis dubitari posse mihi videbatur, quin Aventinus in istam farraginem etiam Annales Altahenses vel integros vel certe maxima ex parte descriptos recepisset. Sperabam igitur, fore ut ex his collectaneis annales illi deperditi nobis redderentur, cum codicem tanti pretii, etiamsi ad tempus latitaret, nostra aetate incredibili incuria periisse vix mihi persuaderem. Neque ea spes me fefellit. Mense enim Februario huius anni Edmundus L. B. ab Oefele, iuvenis studiis historicis mihi coniunctissimus, laeto vultu collectanea illa Altahensia Aventini mihi attulit, quae in apparatu proavi sui, clarissimi illius editoris Scriptorum rerum Boicarum, fortuna arridente repererat. Mox, librum avide perscru-

1) *Annales Altahenses, aus Fragmenten und Excerpten hergestellt von W. Giesebrecht. Berlin* 1841. 2) *'Beyträge zur Geschichte u. Litteratur'.* 1805. *Mai. p.* 527.

*tantes, Annales Altahenses prope integros in eum transscriptos esse et virorum doctorum votis editione eorum tandem satisfieri posse, summo cum gaudio perspeximus.*

*Collectanea illa complent codicem chartaceum* 106 *foliorum forma quadrata maiore. Maximam partem occupant Annales Fuldenses et nostri annales, partim ab Aventino ipso partim a librario nescio quo ex codicibus Altahensibus descripti.* **Sed iis* *p. 773.
*et initio praemissa et in fine adiecta et in medio passim interposita sunt multa alia, quae in libris et privilegiis Altahensibus Aventino notabilia visa erant quaeque hanc ob causam in eadem folia et ante et post annales descriptos retulit. In calce ultimi folii ipse adnotavit:* Haec ex inferiore Alta anno Christi 1517. conlegi aestate[1]. *Plagulas sine iusto ordine compositas et inscriptas post*[1] *in* 13 *fasciculos*[2] *complicandas et membrana*[3] *vestiendas curavit. Accidit vero, ut glutinator plagulis commutatis res iam confusas etiam magis perturbaret. Cui incommodo ut aliquatenus mederetur, Aventinus numeros foliis adscripsit et signa fecit, quibus interruptum rerum nexum lector restituere posset, vacua denique pagina in medio codice (f.* 56*) usus est, ut indicem rerum adiungeret. Cum aliquanto post in componendis annalibus suis Boiorum collectanea Altahensia adhiberet, ad marginem codicis plurima ex Reginone, Herimanno Augiensi, Sigeberto Gemblacensi aliisque auctoribus nec non ex privilegiis imperatorum, quae ei Ratisbonae praesto erant, levi calamo adspersit.*

*Ordo codicis, ut nunc se habet, hic est:*

*f.* 1. *Variae notae, praesertim ex libro traditionum ab Hermanno abbate confecto.*

*f.* 2. *Annales Fuldenses ab anno* 714—739, *a librario Aventini descripti, quibus ipse nonnullas notas ex Annalibus Altahensibus adiecit.*

*f.* 3—6. *Excerpta ex privilegiis imperatorum, ducum, comitum, ceterorum et ex Vita Godehardi posteriore c.* 1—5.

*f.* 7. *Annales Fuldenses* 740—771, *a librario descripti; in calce Aventinus ipse Annales Altahenses* 708—712. *addidit.*

1) *Aventinum Nonis Iuliis Altaham inferiorem et pridie Kalendas Aug. Osterhofen advenisse ac rursus* 4. *Nonas Octobr. per illud monasterium iter fecisse, produnt eius ephemerides ('Sämmtliche Werke' I,* 675*). Eadem aestate Aventinus etiam alterum collectaneorum volumen Altahae confecit, ex quo Andreas Felix ab Oefele Chronicon Hermanni abbatis multaque alia edidit.* 2) *Praeter decimum, qui decem folia habet, omnes sunt quaterniones.* 3) *In involucro nunc legitur: 'Hystoria regum Francorum et sequentium Romanorum imperatorum ab anno Domini* 714. *usque ad annum* 1083 *(sic!) conscripta in Altach' et infra: 'H. D. Hunds Liberey'.*

*[In margine et inter lineas Aventinus Annales Altahenses seu breves notas ex iis excerptas annorum* 740—746. *adiecit.]*

*f.* 7′—8′. *Annales Altahenses* 747—813, *excerpti ab Aventino, quibus ipse tum plurimas notas, maxime e Fuldensibus annalibus depromptas, et inter lineas et in utroque margine adiunxit.*

*f.* 9—55′. *Annales Fuldenses a.* 814—900. *Maximam partem absolvit librarius, cui se saepius in opere substituit Aventinus, qui post ex Annalibus Altahensibus notas singulis annis adscripsit.*

*f.* 56. *Index voluminis.*

*f.* 56′. *Pars Ludovici de regno Lotharii (Legg. I, p.* 517*). Cf. f.* 72.

*f.* 57. *Annales Altahenses* 899—927, *a librario exscripti.*

*f.* 57′. *Annales Altahenses* 928—951, *ab ipso Aventino exarati.*

*f.* 58—65. *Annales Altahenses* 952—1038, *partim ab Aventino, partim a librario eius transscripti.*

*f.* 65′. *Notae brevissimae ex variis diplomatis depromptae, quae ad saeculum decimum tertium et decimum quartum pertinent.*

*f.* 66. 67. *Excerpta ex Chronicis Romerii (i. e. Ekkehardi) et Hermanni abbatis Altahensis*[1].

*f.* 68. 69. *Breves Annales Altahenses* 741—1039, *quos Aventinus ex maioribus, ut nunc mihi persuasi*[2], *excerpsit et compilavit, priusquam priorem partem eorum fusius in collec-*
*p. 774. *tanea sua transscribere in animum induceret. Nam *praeter duas notas, quarum una*[3] *sola negligentia scriptoris a verbis annalistae veteris recedere videtur, omnia in maioribus annalibus multo accuratius referuntur, et haec duo folia iam ante f.* 57—65. *ab Aventino inscripta fuisse, ipse codex ostendit*[4].

1) *[Quae hisce foliis* 66. *et* 67. *continentur, praeter notas quasdam levioris momenti in margine exaratas necnon excerpta annalium nostrorum a.* 1057. 1061. 1065. 1067. 1068. *omnia deprompta sunt e codice nunc Vindobonae in bibliotheca palatina asservato, num.* 413, *olim Hist. eccl.* 29, *signato. Huius codicis involucro anteriori scheda membranacea agglutinata est, cui manus saeculi decimi quinti inscripsit: 'Cronica Romery'.]* 2) *In errorem incidi, cum hos annales, priusquam inspicere liceret, pro vetustiore opere haberem, quod in conficiendis annalibus maioribus iam adhibitum esset. Cf. 'Gesch. der deutschen Kaiserzeit' II, p.* 538. 3) *Ad ann.* 842. *Alteram notam, quae ad a.* 1027. *adscripta est, Brunnerus quidem in Annalibus Boicis P. II, col.* 209. *ex Chronico Altahensi laudat, vehementer tamen dubito, num ex maioribus nostris annalibus deprompta sit. Certe non ante ann.* 1029. *Heinricus rex in disciplinam Egilberti episcopi Frisingensis venire potuit, cum hoc demum anno Bruno episcopus, primus regis magister, obiret.* 4) *Fasciculus, qui f.* 66—71. *complectitur, antea A* 1. 2. 3. *signatus erat.*

*Quamobrem hi minores annales pro nihilo fere habendi esse videntur. Verumtamen cum ad verba maiorum annalium restituenda non plane neglegendi sint, hoc loco eos proponi a re nostra haud alienum mihi visum est.*

f. 68. [a]Anspertus ex Blithylt, filia Lutharii genuit
- Arnoldum ducem, eius filius Arnulfus, hic Flodolphum episcopum et Anchisum;
- Feriolum episcopum Ucetiae martyr *(sic)*.
- Modericum episcopum Harisii;
- Tharsicia, Rodonis virgo vestalis *(sic)*.

741. Natus est Thassilo dux. Monasterium Alta construitur divo Mauricio.

742. Natus est Carolus magnus.

743. Carolomannus et Pipinus pugnant cum Utilone ad Lech.

750. Parochiae divisae consentiente Utilone duce, Vivilo Ba., Iohannes Saltz., Gaibald Ratisbo., Ermbertus Frisi., Wilibaldus Eistet.

815. Lutharius rex in Boiariam venit.

822. Ludovicus imperator regnum dividit inter filios.

842. Rabanus expellitur de monasterio, sequenti anno divisio regni [1].

844. Lutharius rex cum orientalibus Francis in Sclavia, regem Gestimulum occidit, Sclavos subegit.

862. Morbus in Germania.

867. Ventus; sequenti cometa, fames, pestilentia.

872. Aestas ferventissima; sequenti anno fames in Germania, locustae.

889. Ungari egressi.

893. Bellum magnum inter Ungaros et Boios.

907. Adalprecht occisus.

943. Praelium cum Ungaris in Weles, occisi sunt a Bois.

958. Signum crucis in vestibus.

972. Otoni Theophania Graeca mittitur, nubit Romae Otoni secundo, deinde in Franciam redeunt.

973. Otones cum uxoribus XIV. Kal. April. Quindilaburg *(sic)*, pascha X. Kal. April. Advenere legati Graecorum, Beneventanorum, XII primates Ungarorum, Bulgariorum duo, legati Harioldi ducis, Bonezlavus dux Sclavienus. Misego dux Sclavienus filium obsidem misit. Obiit Non. Maii.

974. Henricus dux Boiorum, Abraham episcopus cum Bolizlavone et Misigone inierunt consilium, quomodo regnum Otonis disperderent. Beratholdi consilio Oto congregatis principibus, quorum consilio mittit legatos Popponem episcopum et Gebehardum comitem ad ducem vocatque

a) *haec in summo margine adscripta sunt. [Antecedit tamen in apice haec nota ab Aventino eodem atramento ac eodem fere literarum ductu scripta:* Bruno, qui et Gregorius, natione Germanus, patre Otone, matre Iuditha, fit papa ab Otone secundo. *Cui notae catalogos pontificum Romanorum saeculo XI. medio et exeunte conditos apud Eccard, Corp. hist. med. aevi II, p.* 1640. *et Watterich, 'Pontif. Rom. vit.' I, p.* 67. *nec non Gregorii V. titulum sepulcralem ap. Watterich I, p.* 87. *conferas.]*

1) *[Sic ultima duo verba ab Aventino neglegentissime exarata legenda sunt, quae prior editio* depositio regis *reddidit. Porro Aventinus annalium nostrorum excerpta Annalibus Fuldensibus in margine adiiciens divisionem regni a.* 843. *factam omisit, cum Fuldenses latius ea de re agerent.]*

ad concilium omnesque conscios coniurationis; quodsi venire recusent eo, proscriptos *(sic)* iri. Henricus continuo venit ad imperatorem cum omnibus consciis, sese dedunt imperatori. Dux Ingelheym, Abraham Corobiae servatur. Antequam res finita, contra Haroldum regem Danorum auctorem mali, domitat *(sic)*. f. 68'.

975. Boemanni familiam s. Mauricii occiderunt. Oto Boiemos vastat, incendit.

976. Imperator Bois *(sic)* armis adit, Henricum ducem consequitur, vindicantem dominium imperatoris. Comites, episcopi ad imperatorem deficiunt, dux evasit. Secundo imperator Boios intrat, Henricum pellit, Otoni duci Suevorum Bois commendat.

977. Imperator Boemiam vastat, Bolislaum supplicem venire coegit. Interim dum haec aguntur, Henricus dux et alter eiusdem nominis, nepos eius, invaserant Bazzowa. Imperator ubi hoc audivit, propere arma movet, urbem obsidet, ponte facto in deditionem coegit, inde in Saxoniam revertitur, in gratiam ipsum Henricum accepit.

978. Bolislaus ad imperatorem pascha venit, pacem impetrat, domum dimittitur. Aderat et Henricus et ille alius eiusdem nominis, comprehensi, in exilium acti.

982. Pugna cum Saracenis infelix. Obiit Oto dux Boiorum, nepos imperatoris ex fratre, succedit Henricus.

983. Oto imperator Romae moritur.

989. Henricus dux Carynthiorum obiit.

990. Regulari vita Altae incipitur per Erchanbertum abbatem.

991. Gothehardus fit monachus.

994. Obiit Wolfgangus[a].

995. Henricus dux obiit, succedit filius Henricus.

998. Mulier Altae enixa V filios.

*p. 775. *1003. Henricus, Pertholdi comitis filius, et Bruno frater regis, ambo Bolislavones, Bolanicus et Boiemicus, rebellant, Henricus ad regem fugiens in Gibicanstein custoditur.

1006. Fames.

1027. Chunradus rex fit imperator, filius eius rex Henricus dux Bavariae constituitur, qui praecedenti anno rex factus, educatus Frisio episcopo et Andex[1]. f. 69.

1030. Imperator in Ungariam properat, natali sancti Albani dominica die Altae pernoctat. Rediit sine effectu, fame compulsus. Wien ab Ungaris capta. Miseco dux Polaniae, Bezbrien frater eius, Ulricus dux Boemiae. Liutizi regionem imperator caepit, victo Misicone duce Polonie.

[a) succedit Gephardus *Aventinus alio atramento addidit.*]

1) [educatus — Andex, *etsi eodem atramento eodemque literarum ductu exarata sint, quin Aventinus aliunde deprompserit, nullus dubito. Et quidem alterum e diplomatum locis, de quibus vide sis Steindorff, 'Jahrbücher des deutschen Reichs unter Heinrich III.' I, p.* 22 *sq., alterum ex Andecensium monachorum saeculi XV. commentis, qui comitem illum Lupoldum, Heinrici regis patrem sic quoque fabulosum, de quo Steindorff l. l. I, p.* 511 *sqq. et Bresslau, 'Jahrbücher des deutschen Reichs unter Konrad II.' II, p.* 521 *sqq. videas, ultra finxerunt comitem de Andechs. Quae commenta Aventinus a.* 1514. *in codice Andecensi, quem nunc bibliotheca regia Monacensis (Cim.* 313*) servat, offendit et in Adversariorum suorum tomum quintum (Cod. lat. Mon.* 1202, *f.* 127*) retulit.*]

1032. Ulricus dux Boiemiae in exilium agitur. Bratislaus filius suscepto ducatu ab imperatore rebellat. Henricus rex expeditione facta eundem subegit.

1033. Henricus rex et dux Boiorum veniens in Ungariam, pace firmata cum rege Ungariorum, revertitur domum. Filius autem Stephani Ungarorum regis paulo post obiit, Henricus dictus.

1034. Guntharii heremitae rogatu Radesbonae dux Ulricus reconciliatur imperatori redditurque Boiemiae, qui tum excecat fratrem Germarum.

1035. Adalpero dux Carynthiae deponitur, succedit Chunradus. Mortalitas animalium, apium in Boiaria. Sequenti anno hiems valida. Gebehardus episcopus Ratisbonensis obiit, succedit Gebehardus frater imperatoris. In s (?) Rex Henricus ducit Chunigundam, nuptiae Niomagi.

1038. Gothehardus obiit, sterilitas, fames. Stephanus Ungariae rex, avunculus Petri regis, quoniam caruit filiis, hunc adoptavit.

1039. Imperator natale Gosolariae *(sic)* celebrat.

*f.* 69′—71. *Annales Altahenses maiores* 1039—1041, *primo a librario, tum ab Aventino ipso descripti.*

*f.* 72. *Pars Caroli de regno Lotharii. Cf. f.* 56′. *Accedunt notae aliquot geographicae.*

*f.* 72′ *vacuum.*

*f.* 73. *Alexandri II. bulla supposita de fundatione Wissegradensis ecclesiae, descripta ex codice interpolato Cosmae Pragensis. Cf. SS. IX, p.* 84.

*f.* 73′. *Privilegium Heinrici IV. imperatoris pro ecclesia Pragensi usque ad verba:* communi principum aspirante suffragio per D. *Ex Cosma Pragensi l. c. p.* 91. 92.

*f.* 74. 75. *Privilegium Friderici II. imperatoris, quo duci Austriae privilegium avi sui, quod minus vocatur, confirmat. Cf. Mon. Boic. XXVIII,* 1, *p.* 354—357. *Sequitur locus ex Cosma Pragensi descriptus:* Factum est, ut dux Boemie — vita laus, victoria. *SS. l. l. p.* 92. 93. *Spatio octo linearum, quod in f.* 75′. *etiam relictum erat, Aventinus usus est, ut Annales Altahenses ad annum* 1041. *a verbis:* tempore autem prenotatae expeditionis *usque ad:* revertuntur. Idem Liutpoldus *inscriberet.*

*f.* 76—79. *Annales Altahenses* 1044—1047. *Init.:* Frater vero consentire noluit. *Fin.:* inde domum conversus.

*f.* 80—82. *Annales Altahenses* 1041—1044. *Init.:* Radasponae regi redeunti. *Fin.:* rex dare voluit.

*f.* 83—103. *Annales Altahenses* 1047—1073. *Init.:* praedictam intrat Mantuam. *Fin.:* in illa regione excreverunt. *Subiunxit Aventinus aliquot notas de interitu Tassilonis ducis.*

*f.* 103′. 104. *Varia ex variis diplomatis excerpta.*

*f.* 105. 106. *Europae provinciae. [E Cod. palat. Vindob.* 413, *f.* 176. 176′.*]*

*f.* 106'. *Notae variae.*

*Ex ea, quam exposuimus, codicis condicione consequitur, ut in edendis nostris annalibus nihil magis necessarium fuerit, quam primum, quicquid iis ex Aventini farragine tribuendum erat, ab alienis accurate secernere, tum suo quidque loco collocare. Quae cum Oefelius summa cum diligentia absolvisset, iam manifestum erat, usque ad annum* 898. *Aventinum non plene quidem annales nostros in collectanea transfudisse, maiorem tamen partem excerpendo in suum usum vertisse, tum vero mutato consilio ab anno* 899. *usque ad finem integros annales*
*p. 776. *praeter usitata *quaedam verba, quae facile suppleri possent, fideliter transscripsisse; de suo ingenio eum raras tantum voces easdemque leves mutasse intelligebamus. Paucissima relinquebantur, quae dubitationem moverent, utrum ex nostris annalibus an ex alieno fonte Aventinus hausisset. Quae non plane omittenda, sed uncis, quibus inclusimus, notanda nobis videbantur. Sed id quoque Oefelius mox vidit, priorem annalium partem a posteriore tam esse diversam, ut totum opus neque ab uno eodemque auctore compositum neque uno eodemque tempore conditum esse possit.*

*Prior enim pars, quae usque ad annum* 1032. *decurrit, auctoritate vetustiorum annalium Hersfeldensium et Hildesheimensium plerumque nititur. In monasterio Altahensi eam conscriptam esse patet, neque tamen lectorem effugiet, non monachum Bavaricum, sed clericum quendam in monasterio hospitantem, ecclesiae Hildesheimensi adscriptum, eam condidisse*[1]*, et Wolfherium Hildesheimensem scriptorem esse Oefelius primus intellexit. Wolfherius enim, postquam Hersfeldiae in artium studiis sub Albwino magistro aliquamdiu versatus est, se ad monasterium Altahense contulit, cui Ratmundus, Godehardi episcopi nepos, tum praefuit. Abbas Saxonem, cuius condiscipulus Hersfeldiae fuerat, benignissime excepit, eumque per complures annos in monasterio studiis retentum*[2] *saepius precibus adiit, ut de vita Godehardi adhuc superstitis librum componeret. Ille, diu voluntati abbatis adversatus, tum demum,*

1) *Cf. ad ann.* 1007: nostro episcopo in suae abrenunciationis testimonium episcopalem ferulam tradidit, et usque apud nos retinetur. *Bernwardus episcopus Hildesheimensis erat, qui ferulam illam tunc accepit, ut in Vita Bernwardi c.* 43. *plenius narratur.* 2) *Si catalogo monachorum, qui Godehardi temporibus vixerunt (SS. XVII, p.* 368*), fidem habemus, Wolfherius inter fratres Altahenses tum receptus est. Sed nusquam se monachum Altahensem ipse profitetur, et Othloh, qui eius condiscipulus Hersfeldiae fuerat, eum in Libro visionum (SS. XI, p.* 378*) canonicum Hildesheimensem appellat. Cf. Annales Hildesheimenses ad a.* 1039 *(SS. III, p.* 103*).*

*cum Altaha relicta circa annum* 1035. *ad Hildesheimensem ecclesiam revertisset, illam Godehardi Vitam, quae prior nunc vocatur, conscribendam suscepit*[1]. *De his rebus Wolfherius ipse in praefatione operis nos certiores facit, neque vero de annalibus, quos Altahae composuerat, quidquam prodit, quamquam nullum alium auctorem eorum fuisse, nemo non videbit.*

*Annales Hildesheimenses, quorum archetypum diversis manibus exaratum adhuc exstat, Wolfherius quasi pro fundamentis suorum annalium habuit, patriasque historias usque ad annum* 1032, *ubi quondam operi finem impositum fuisse archetypum docet*[2], *diligenter exscripsit. Hildesheimenses annales, ut notissimum est, usque ad annum* 973. *praecipue Hersfeldenses nunc deperditos reddunt. Wolfherius vero Annales Hersfeldenses non solum ex Hildesheimensibus cognoverat, sed ipsos legit et plurima ex iis in suos annales transtulit*[3]. *Neque continuationem, quam Hersfeldiae repererat, neglexit, summamque ei gratiam habemus, quod plenius quam Lambertus aliique eam exscribendam curavit; gravissimas enim res sic solus servavit memoriae posteritatis. Post annum* 982. *Annales Hersfeldenses admodum steriles erant, et ad annum* 997. *ultimum eorum vestigium in opere Wolfherii deprehendisse mihi videor. Annales Hildesheimenses et Hersfeldenses ante Wolfherium Altahensibus vix innotuerant, invenit tamen apud eos annales Alamannicos, quos fortasse Erkanbertus abbas, ad reformandum monasterium anno* 990. *de Suevia ascitus, secum inde attulerat. Vetustis annalibus, quos Alamannicos vocamus, in exemplo Altahensi continuatio quaedam accessit, quae ad finem fere saeculi decimi decurrit. Nam usque ad ann.* 985. *Wolfherius ex illis annalibus nonnulla *deprompsit, quae cum continuationibus Murbacensi, Augiensi, Sangallensi nec non cum Annalibus Weingartensibus et Sangallensibus maioribus saepius ad litteram conveniunt*[4]. *Dubitari nequit, quin Altahae etiam breves Bavarici annales ad manum Wolfherii pervenerint. Vix enim aliunde locos quosdam memorabiles de ducibus Bavariae et de proeliis cum Ungaris commissis depromere potuit. Sed de origine et condicione istorum annalium certi quidquam contendere non audeo, quamquam eos Ratisbonae in monasterio* *p. 777.

1) *Cf. Pertzium (SS. XI, p.* 162. 163*) et Hüfferum ('Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit' XI. Jahrh.* 2. *u.* 3. *Bd. p. XVI. XVII).* 2) *[Haec non ita se habere Bresslau demonstravit archetypo diligentius inspecto, 'Neues Arch.' II, p.* 556. 564*].* 3) *De Annalibus Hersfeldensibus et Hildesheimensibus vide SS. III, p.* 18 *sq. [Post Giesebrechtium H. Lorenz accuratius de hac re egit 'Die Annalen v. Hersfeld' Leipz.* 1885. *p.* 41—52*].* 4) *De Annalibus Alamannicis et continuationibus eorum vide SS. I, p.* 19 *sq.*

*sancti Emmerammi, quod per Romualdum abbatem cum monachis Altahensibus arctius coniunctum erat, conditos et inde Altaham delatos esse, persuasum habeo*[1]. *Praeter annales Wolfherius alia quoque scripta in rem suam convertit, ut Genealogiam domus Carolingicae (ad a.* 747*), Vitam Bonifatii (ad a.* 750*), Vitam Bernwardi (ad a.* 1007*); etiam Librum pontificalem Romanum (ad a.* 800*) inspexisse videtur.*

*His subsidiis, quae Wolfherius ad annales suos conscribendos adhibuit, non semper cum consilio usus est. Interdum enim ei accidit, ut easdem res bis ad diversos annos diversis verbis repeteret*[2], *tum in temporibus definiendis plus semel lapsus est et in alios quoque manifestos incidit errores. Verumtamen non modo ab aliis tradita compilavit, sed etiam de suo ingenio nonnulla adiecit, quae monachis Altahensibus commodo fore sperabat. Mandavit litteris quaedam, quae temporibus eius facta erant, sed nondum annotata videbantur. Descendit porro ad obscura ecclesiae christianae in Bavaria primordia, de quibus parum vel fere nihil in vetustis annalibus invenerat, ut opera sua tenebras illas aliquatenus illustraret. Neque tamen id ei ex sententia successit. Nam quaecunque de parochiis Bavariae anno* 750. *divisis refert, omnino improbanda sunt, neque illud, quod monasterium Altahense anno* 741. *fundatum iudicat, nihil dubitationis habet.*

*Wolfherii annales non Altahae latitasse, sed etiam in Hersfeldensium et Hildesheimensium notitiam pervenisse, certa testimonia sunt. Wolfherius ipse, cum post Godehardi mortem circa annum* 1054. *iterum vitam eius describere aggrederetur et de Altahensi quoque monasterio ordine ei narrandum esset, suos annales magna ex parte transscripsit*[3], *neque Lambertus Hersfeldensis in condendo opere suo celeberrimo Annales Alta-*

1) *Ad annos* 741. *et* 742. *Wolfherii verba cum Annalibus Iuvavensibus maioribus, ad annos* 742. *et* 743. *cum Iuvavensibus minoribus conveniunt. Haesito vero, num ipse Annales Iuvavenses (SS. I, p.* 87—89, *III, p.* 122*) in manu habuerit, cum brevissimae notae eius generis etiam in alios annales facile transscribi potuerint. Confidentius de Annalibus S. Emmerammi locutus sum, quamquam unus tantum locus (ad a.* 819*) ex vetustis illis annalibus, qui maiores S. Emmerammi vocantur (SS. I, p.* 92. 93*), descriptus videtur. Multa enim in sequentibus occurrunt, quae vix aliunde quam ex continuatione quadam antiquissimorum istorum annalium profecta esse possunt et modo cum Annalibus minoribus S. Emmerammi (SS. I, p.* 93. 94, *XIII, p.* 47. 48*; cf. XVII, p.* 571*), modo cum Annalibus Ratisbonensibus (SS. XVII, p.* 582—584*) cognationem quandam produnt.* 2) *Cf. de morte Adalberti ad annos* 907. 908, *de interitu Eberhardi et Gisilberti ad a.* 938. 939, *de expeditione Liudulfi in Italiam facta ad a.* 950. 951. 3) *Cf. Vitam Godehardi posteriorem, praesertim cap.* 1—5 *(SS. XI, p.* 198. 199*).*

henses adhibere supersedit. Sed iam ante Lambertum Wolfherii annales Altahae e pulvere ad lucem reducti et a monacho quodam diligentissimo monasterii continuati erant.

Annales nostros iam inde ab anno 1033. non a Wolfherio scriptos esse, facile sibi quisque persuadebit. Ille monasterium Altahense anno 741. fundatum esse docuerat, ad annum 1033. annales nostri referunt, tunc monasterium post 302. aedificationis annum incendio consumptum esse; auctor igitur, quisquis fuit, fundationem anno 731. adscripsit, de qua re optime ei cum Herimanno Augiensi, cum Wolfherio minime convenit. Neque amplius nostri annales cum Hildesheimensibus eodem modo, quo ante, consentiunt, immo vero in plurimis rebus *dis- *p. 778.
crepant. Incendium monasterii Altahensis nostri annales 4. Non. Martii, Hildesheimenses 6. Kal. Martii adscribunt. Mors Emerici, quam Hildesheimenses ad annum 1031. referunt, in nostris annalibus male ad annum 1033. narratur. De Conrado in ducem Carinthanorum promoto in Annalibus Hildesheimensibus ad annum 1036. recte agitur, in nostris perperam ad annum 1035. Hildesheimenses Annales ad annum 1036. de synodo generali Triburiensi verba faciunt, nostri de generali concilio Saligenstadensi. Rerum a Conrado imperatore annis 1037. et 1038. gestarum nostri annales multo maiorem copiam habent quam Hildesheimenses, quibuscum multo minus consentiunt, quam cum deperdita illa historia, cuius fragmenta apud Annalistam Saxonem exstant. Persuasum igitur habeo, scriptorem Altahensem continuationem illam Hildesheimensem, quae inde ab anno 1033. usque ad initium anni 1040. decurrit[1], haudquaquam inspexisse, sed proprio Marte vetustos annales monasterii produxisse usque ad sua tempora. Si qua ad annum 1036, praesertim de episcopis tum temporis mortuis, ad verba Annalium Hildesheimensium propius accedunt, ea postea addita esse coniiciam. Nam continuationem illam Hildesheimensem monachis Altahensibus, cum arctissima eorum coniunctio cum ecclesia Hildesheimensi satis longum tempus permaneret, diutius ignotam fuisse, minime crediderim.

Mirum profecto est, quod in annalibus nostris ad annos 1033—1040, quamvis accurate res plerumque tradantur, tamen errores graves, praecipue in temporum definitione, haud raro deprehenduntur. Qui cum etiam ad insequentes annos nonnun-

1) Inde ab anno 1034. usque ad finem hanc continuationem Hildesheimensem a Wolfherio ipso scriptam esse, id quod iam alii coniecerunt, mihi quoque veri simillimum videtur. Multus est auctor de laude Albwini Hersfeldensis, cuius virtutes Wolfherius ubique summo studio celebrat.

*quam nos offendant*[1], *in eam opinionem adductus sum, inde ab anno* 1033. *usque ad finem* (1073) *annales uno quasi impetu uno eodemque tempore ab uno auctore scriptos fuisse. Sic enim facile est explicatu, quomodo scriptor, licet res optime cognoverit, tamen in temporibus longe remotis saepius titubaverit. Quae mea opinio mihi eo confirmari videbatur, quod ubivis in hac altera nostrorum annalium parte de rebus affinitate quadam inter se connexis agatur, ratio describendi nusquam mutetur, neque unquam genus scribendi variet.*

*Quis monachus ille Altahensis fuerit, qui post triginta annos Wolfherii opus excepit, cum de se et rebus suis nihil fere ipse in annalibus prodiderit, incompertum habemus. Aventinus quidem in Wenceslao, qui ab anno* 1055. *monasterium Leonense in dioecesi Brixiana rexit, tum et Altahensibus abbas praefuit* (1063—1068), *annalistam deprehendisse sibi videbatur. Sed coniectura eius*[2], *quamquam viris doctis quondam probabatur, stare nequit, nisi forte quis totam enarrationem inde ab anno* 1068. *ab alio scriptore post additam esse demonstrare conatus fuerit*[3]. *Id tamen pro certo habeo, monachum illum Altahensem, qui Wolfherii Annales continuaverit, arctissime Wenceslao abbati coniunctum fuisse, et in eius societate per complures annos inter Longobardos vitam egisse. Multus enim est de laude Wenceslai abbatis, et de rebus Italicis diserte ubique loquitur,*
*p. 779. *nec non Italorum mores bene se novisse ipse prodit*[4]. **Ubi ad annum* 1068. *de morte Wenceslai agit, in haec verba prorumpit:* Multi eorum, quibus praeerat in utroque monasterio, solent adhuc protestari una voce, similem illi pietate patrem se nunquam habuisse et si post habituri sint, nimium desperare. *Wenceslaum illum cum Bohemis coniunctionem quandam habuisse, iam nomen tunc inter Germanos inusitatum indicare videatur. Quamobrem ex ore eius annalistam plurima de iis, quae de rebus Bohemicis in opus suum transfuderit, accepisse opinor. Neque tamen minore veneratione, quam abbatem suum, monachus Altahensis Guntherium illum prosequebatur, qui can-*

1) *Cf. a.* 1060. 1061. 1068. 2) *Ann. Boiorum ed. Gundling p.* 525. *et in syllabo auctorum.* 3) *Res desperata, nam luce clarius est, unum eundemque scriptorem de Ottone Nordheimensi ad annos* 1065. 1068. 1070. *agere et haec omnia litteris consignata esse post annum* 1070. 4) *Cf. ad annum* 1064: Usum Longobardorum iam didicerat plene, quia multa verbis audacter minari soleant, quae tamen opere nullatenus adimplere audent, *et ad ann.* 1068: Itali, sua superbia elati et velut natali odio Teutonicum ducem audire dedignati, incondito clamore cuncta coeperunt turbare. *Episcopos Brixianos, Veronenses, Tridentinos, Tarvisienses inde ab anno* 1055. *mortuos scriptor ordine refert.*

*cellarius quondam Italicus sub Heinrico III. imperatore anno* 1056. *ecclesiae Bambergensi praefectus erat et in reditu a celeberrima peregrinatione ad sepulchrum Domini facta anno* 1065. *diem supremum obiit. Multa de hoc Guntherii itinere ex litteris eius ad Bambergenses missis monachus in opus suum recepit et morte episcopi relata haec addit:* Luctum inconsolabilem suis dereliquit. Ut enim cum pace omnium dicamus, nostris temporibus illo in virtutibus maior rarus quisquam surrexit aut nullus, et vix credi potest, si post eum iam talis sit aliquis surrecturus. *Itaque etiam Guntherio et Bambergensibus annalista noster arctius coniunctus fuisse videtur, neque mirum est, quod ad res Bambergenses saepius revertitur.*

*Ex iis, quae a Wenceslao et Guntherio quondam audiverat, inprimis opus suum monachum Altahensem contexuisse, mihi persuasum est. Praeterea de multis rebus in monasterio suo facili negotio certior fieri poterat. Florentissimae enim tum erant res Altahenses; intimam cum multis coenobiis in Germania, Italia, Bohemia consuetudinem monachi colebant; undique litterae abbati afferebantur, hospites ad monasterium devertebant. Praesertim de rebus in Ungaria gestis optime Altahenses instructi erant: nam saepius imperatores cum maximis copiis in eam terram proficiscentes ipsi videbant, et fere quotidie inter eos hospitabantur, qui aut eo ibant, aut inde domum revertebantur. Non igitur est, cur miremur, quod in res Ungaricas verba annalistae tanta ubertate redundant. Sed etiam de Anglia a Normannis subacta nonnulla ab iis acceperat,* qui eidem bello interfuere, *ut ipse ad annum* 1066. *refert. Sic scribenti non defuit copia rerum, quas universas ut ad singulos annos ordine disponeret, diplomata, necrologia, commentarii de viris illustribus mortuis et de palatiis, ubi imperatores dies festos celebraverant, aliaeque notae historicae subsidio ei videntur fuisse. Annales maiores, quos ante eum alii composuerant, parum eum inspexisse iudico. Quamquam cum Herimanno Augiensi easdem fere res tradit et interdum vel similibus verbis utitur*[1], *ut non dubitem, quin eius librum inter scribendum evolverit, tamen rarissime vestigia eius persequebatur. Annales Sancti Emmerammi saeculo undecimo scriptos, quorum fragmenta nuper prodierunt*[2], *a scriptore nostro adhibitos esse, non negaverim, sed fragmenta illa tam exilia sunt, ut certi quidquam statuere metuam.*

1) *Cf. adnotationes ad annos* 1043. 1052. 1054. *Etiam de anno fundationis, ut iam supra dictum est, annalista noster cum Herimanno consentit.* 2) *SS. XVII, p.* 574. 575.

*Monachus Altahensis uno impetu, ut diximus, opus suum videtur absolvisse*[1]*; quod circa annum* 1075, *nisi fallor, factum est. Res usque ad mensem Augustum anni* 1073. *prosequutus, multa deinde mala in Saxonia excrevisse refert. Scripsit igitur aliquanto post annum* 1073, *sed ante annum* 1076. *Nam reformandae ecclesiae haud dubie studiosissimus, post certamen inter imperium et sacerdotium exortum de maiestate imperatoris*
780. *et de seditiosis principibus *nequaquam tam aperte disseruisset, ut fecit. Ottonem Nordheimensem, qui libertatem Altahensem deminuerat, ubique vehementer in eum invehens, de multis criminibus suspectum reddit; id quod certo non fecisset, si annales tum demum absolvisset et retractasset, cum ille inter propugnatores ecclesiae iam excelleret. Insequenti tempore paucissimi erant, qui de imperio et de rebus ecclesiasticis idem sentirent, ac monachus noster; quae praecipua causa fuisse videtur, cur opus eius praeclarum, quamquam res gravissimas magna cum industria descripserat coloribusque vegetissimis quasi depinxerat, diu inter homines vix circumferretur. Neque Lambertus, qui priorem partem nostrorum annalium in rem suam converterat, neque Hildesheimenses, cum sequenti saeculo interruptos suos annales longius producerent, quantum ego video, continuationem cognoverant. Ne Ekkehardus quidem, qui in bibliothecis Bambergensibus magnam librorum copiam evolverat, in notitiam annalium nostrorum venit. Latitabant ergo Altahae, ubi solus Hermannus abbas, antiquitatum monasterii sui studiosus, opus oblivione obrutum e pulvere saeculo decimo tertio paulisper protraxit et ex eo notabilia quaedam in suos libros transscripsit. Pauca tum in codicem tabularum et relationum, qui in tabulario caesareo Vindobonensi nunc tenetur*[2]*, tum in librum de institutione monasterii Altahensis*[3] *inde recepit, plura exemplo chronici Ekkehardiani, cui proprios annales adiuncturus erat, interserenda et adiicienda curavit*[4]*. Tum rursus in tenebras annales nostri redierunt.*

*Dum apud nos opus monachi Altahensis negligitur, in Ungaria, ubi nescio quo casu innotuerat, avide exploratum est. Iam sub fine saeculi decimi tertii Simon de Keza in chronico suo*[5] *multa ex monacho Altahensi deprompsit, tum in medio saeculo decimo quarto auctor chronici, quod Iohanni de Thwrocz*

1) *Quae ad annum* 1069. *referuntur, post mortem Alexandri II.* (1073) *manifesto scripta sunt. De rebus, quae ad Ottonem Nordheimensem spectant, cf. supra p.* XV, *n.* 3. 2) *Notae annorum* 990. 991. 997. *in hunc Herimanni codicem transscriptae sunt.* 3) *SS. XVII, p.* 369. 4) *Auctarium Ekkehardi Altahense in SS. XVII, p.* 360—365. *[Cf. supra p.* 773, *n.* 5**].*
5) *Endlicher, Monumenta Arpadiana p.* 83 *sq.*

*post tributum est*[1], *quam plurima ex eodem fonte hausit, sed uterque mirum in modum, suae nationis studio ductus, Teutonici monachi sententias et verba pervertit*[2].

*Inter nostrates primus Iohannes Staindelius, presbyter Passaviensis, in annalibus nostris curam et operam posuit. Cum circa annum* 1486. *priorem partem chronici sui generalis conscriberet, molem eius adauxit plurimis locis ex monacho Altahensi depromptis, sed origo eorum usque ad nostram aetatem ignorabatur, quia Staindelius praesidia sua nunquam diserte indicaverat. Tum Aventinus, ut supra diximus, anno* 1517. *annales fere integros Altahae in collectanea sua recepit et plurima es iis in Annales Boiorum transtulit. Wigulaeus Hundius et Christophorus Gewoldus, in quorum manus Aventini collectanea post pervenerunt, Annales Altahenses parum curaverunt*[3]. *Eo magis in rem suam convertit Andreas Brunnerus in altera parte Annalium Boiorum, quam anno* 1629. *edidit. Non in codice quidem Altahensi, cuius post Staindelium et Aventinum nusquam mentio fit, sed in eisdem collectaneis, quae nobis adhuc praesto sunt*[4], *Brunnerus nostros annales haud dubie legit, quos tanti fecit, ut se eos plerumque de rebus saeculo undecimo gestis sequutum esse ipse aperte fateretur*[5].

**Post Brunnerum etiam in collectaneis Aventini nostri annales vix a quoquam lecti videntur. Laudantur quidem in Annalibus Boiorum, quos Iohannes Adlzreitter edidit, sed ex Brunnero. Quae Hansitius in Germania sacra II, p.* 162. 247. *ex Chronico Altahensi affert, ex codicibus quondam Altahensibus nunc Vindobonensibus*[6], *non ex nostris annalibus deprompta sunt. Andreas Felix ab Oefele denique, cum alterum volumen ab Aventino Altahae confectum magna cum diligentia perscrutaretur et ex eo praeter alia etiam Hermanni abbatis annales* *p. 78

1) *Schwandtner, Scriptores rerum Hungaricarum I, p.* 47 *sq.* 2) *Vide ea, quae in opusculo meo de Annalibus Altahensibus p.* 29—32. *et infra in adnotationibus attuli.* 3) *In Metropoli Salisburgensi II, p.* 4. *Wenceslaus, abbas Altahensis, Annalium Baioariae scriptor, laudatur, sed ex Aventini Annalibus Boiorum. Mabillonius (Ann. ord. S. Benedicti IV, p.* 468*) Hundii verba repetit, Mabillonii Ioh. Bapt. Lackner in Memoriali Altahae inferioris (Passavii* 1779*) p.* 76. *Nemo eorum annales nostros noverat.* De his annalibus, *inquit Lackner,* hodie vix fragmenta supersunt. 4) *Laudat ex Chronico Altahensi II, col.* 209, *quae ex mea sententia non annalistae, sed Aventini sunt, de Heinrico III. in arce Andex educato. Cf. supra p.* VII, *n.* 3. 5) Nostri annales, quos fere sequimur. — Altahense chronicon optimae notae — per haec tempora optima fide scriptum. *Cf. Annales Brunneri II, col.* 176. 204. 237. *in editione Leibnitiana (Francofurti* 1710*).* 6) *Ex codice Hermanni abbatis in tabulario caesareo: 'Reichssachen' Loc.* 244. 14 A. *et ex codice bibliothecae caesareae hist. prof.* 989. *Cf. Legg. II. B, p.* 170*; SS. XVII, p.* 371.

*publici iuris faceret, nostro volumini nescio quo casu similem curam impertire supersedit. Quo factum est, ut nostri annales denuo immerita oblivione premerentur et nunc demum, octingentis fere annis postquam scripti sunt, primum typis mandarentur. Posthac vero monacho Altahensi, cui maxima ex parte debentur, locus ille, quo medio inter Herimannum Augiensem et Lambertum Hersfeldensem multis nominibus dignus est*[1], *nunquam profecto denegabitur.*

*Restat, ut de editionis nostrae ratione pauca adiungam. Constat, Aventinum eundem codicem Altahensem descripsisse, qui in Staindelii manu fuerat, sed exemplum vetustum, non autographum scriptoris fuisse, ex eo colligitur, quod apud utrumque menda deprehenduntur, quae librarii, non auctoris esse solent*[2]. *Nos religiose Aventini vestigia sequuti, Staindelium, qui saepius verba ex suo arbitrio mutavit, modo adhibuimus*[3], *ut aut locos apud Aventinum corruptos corrigeremus aut aliquot voces in altera parte annalium ab eo omissas suppleremus. Usque ad annum* 896. *nihil nisi Aventini excerpta proposuimus*[4]. *Mediocri negotio haec excerpta fragmentis quibusdam, quae iam Georgius Waitz V. Cl. ex Staindelio collegerat*[5], *augeri poterant, sed quae sic allata essent, iam aliunde melius nota sunt, ac ne integritas quidem annalium hoc modo restituta esset. Vel in rebus quas vocant orthographicis scripturam ita retinuimus, ut in farragine Aventiniana repereramus. Nam cum Aventinum et eius librarium, quamquam interdum vacillarent, tamen vetustae scribendi rationi plerumque studuisse pateat, satius nobis videbatur, parum mutare, quam nimium. In quibus rebus si quid correximus, accurate adnotatum est praeter levissima quaedam librarii peccata*[6], *quae tacite emendavimus.*

*Minoribus litteris impressa sunt, quae in priore parte Annalium Wolfherius ex Annalibus Hersfeldensibus, Hildesheimensibus, Alamannicis mutuatus est, quoad aliunde haec iam innotuerant. Ubi Wolfherius cum Annalibus Iuvavensibus vel Ratisbonensibus et cum Lamberto consentit, minores litteras non admisimus, quia non in aperto est, unde Bavaricas res Wolf-*

1) *Cf. orationem meam academicam: 'Ueber einige ältere Darstellungen der deutschen Kaiserzeit' (München* 1867*).* 2) Luzici *pro* Liutizi *ad annum* 1031, Tusciam *pro* Troiam *ad annum* 1038. *etc.* 3) *Staindelii autographo (in bibl. regia Monacensi cod. Lat.* 732*), non editione Oefeliana usi sumus.* 4) *Nimis obscuras notas Aventini in hac parte aliquoties ex vetustissimis annalibus, quos Wolfherius sequutus erat, paucis verbis supplevimus.* 5) *'Göttingische gel. Anzeigen'* 1842, *p.* 386—388. 6) *Plerumque scripsit* nuncii *et, litteras* c *et* t *in codice vetusto non bene distinguens,* Frantiam, pontifitiam *etc.*

*herius hauserit, et multis locis dubitari potest, utrum Lambertus verba sua ex Annalibus Hersfeldensibus an ex Altahensibus descripserit.*

*In edendis nostris annalibus maiorem laboris partem Oefelius suscepit. Ego nihil aliud feci, quam ut verba scriptoris, quae ex codice restituerat, retractarem et varias lectiones subiungerem. Notas, quas annalibus apposui, lectoribus usui futuras esse spero.*

*Scribebam Monachii die* 28. *Novembris* 1867.

*WILHELMUS DE GIESEBRECHT.*

---

## PRAEFATIO EDITIONIS ALTERAE.

*Quos ante hos viginti tres annos Giesebrechtii meaeque vires unitae in lucem produxere, Annales Altahenses, nunc magistro ad aethera evecto discipuli secundae curae praebent. Neque vero, quod ad opus universum spectat, a priori edendi ratione longius recedendum erat.*

*Nam quae tot tirones ac triarii, Ehrenfeuchter, Kitt, Lindner, Steindorff, Bresslau, Zeissberg, de horum annalium origine et scriptoribus iudicarunt, dudum a Giesebrechtio in singulari quaestione libri sui 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit' (II, p.* 583—589*) refutata esse mihi constat. Cum vero D. Bresslau postulasset, ut Staindelii excerpta accuratiora Aventinianis substitueremus illisque amplioribus haec suppleremus, item earum vocum, quibus periodorum partes exeunt, consonantiam restitueremus, quam Aventinus de industria sustulisset: dubitavi quidem, num talibus concedere fas esset. At cum etiam D. Holder-Egger pluribus locis probasset, ea non esse neglegenda, annui, tum ipse haec quoque curavi.*

*Tribus praeterea minime supersedendum putavi. Ante omnia priorem editionem codici, quem partim Aventinus, partim librarius eius exaravit, iterum contuli. Ex quo complures voces prius aut perperam redditas, aut in dubio relictas corrigere licebat; notis quoque subter annales positis nonnulla addidi, quae Aventinus nescio unde deprompta in marginibus adiecit.*

*Tum, si qui fontes rerum in notis dudum laudati nunc emendatiores assunt, indicavi. Denique libros praestantissimos inde ab anno* 1869. *editos, qui res Germanicas illius aevi narrant et inscribuntur 'Jahrbücher der deutschen Geschichte' ac 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit', diligenter inspexi et ad locos, quibus annales nostri censentur seu illustrantur, lectorem remisi. Quae novae huic editioni prosint.*

*Fragmentum annalium Ratisbonensium ad annos* 1084—1086. *pertinentium, quod Guilelmus Meyer feliciter reperit, cum illi et patria et scribendi genere cognationem aliquam cum Altahensibus prodant, secundum editionem Waitzianam codice denuo collato notisque additis hisce adiunxi.*

*Scribebam Monachii Idibus Martiis a.* 1891.

*EDMUNDUS L. B. AB OEFELE.*

782.* # I. PARS PRIMA AUCTORE WOLFHERIO HILDESHEIMENSI.

## A. ANNALES EXCERPTI AB AVENTINO.

708. Pipinus dominatur[1]. Chonreth Britannus rex Romam ivit, fit monachus ibi. f. 7. in calce. A. Hers.

709. Durus, deficiens fructus. A. Hers.

710. Pipinus in Alamanniam. ib.

711. Nimia inundatio aquarum. ib.

712. Mors Heriberti regis Langobardorum. ib.

715. Obiit Tagobertus rex[2]. f. 2. in marg. A. Hers.

718. Vastat Carolus[a] Saxoniam plaga magna. ib.

719. Obiit Ratbodus rex. Suesionum[b] victi Franci. ib.

720. Pugnavit Carolus[c] contra Saxones. ib.

722. Magna fertilitas anni. ib.

723. Duo Drogonis filii ligati, unus obiit, Carlus infirmatur. A. H. et Alam.

727. Sanctus Egbertus obiit. f. 2' in marg. A. Hers.

732. Carolus pugnavit contra Saracenos[d] die sabbati. ib.

733. Ecclypsis solis. ib.

734. Carolus perrexit[e] in Fresiam. ib.

735. Carolus[f] Vascones vastat. Beda obiit. ib.

736. Initium Herfeldensis caenobii. ib.

737. Carolus pugnavit[e] contra Saracenos in Gothia. ib.

738. Carolus[a] Saxoniam vastat. ib.

739. Carolus Provinciam intravit[g] usque Massiliam. ib.

740. Sine ulla hostilitate. f. 7. in marg. A. Hers.

741. Natus est Thassilo[3]. Monasterium Altah construitur divo Mauricio[4].

742. Natus est Carolus Magnus[5].

a) C. *deest c.* b) *sic c.* c) P. C. *des. c.* d) C. p. c. S. *des. c., ubi perperam* d. s. *ad a.* 731. *adscripta sunt.* e) C. p. *des. c.* f) *deest c.* g) C. P. i. *des. c.*

1) *Cf. Annales Nazarianos in editione Freheriana ad a.* 707. *et Hildesheimenses. Nota annalium nostrorum de morte Drogonis (cf. Ann. Hersfeldenses), quam Staindelius servavit, apud Aventinum non invenitur.* 2) *Apud Staindelium ex Annalibus Altahensibus haec leguntur:* 716. Carolus pugnavit contra Radbotum. 717. Carolus pugnavit contra Francos (in Vinciaco) dominica die ante pasca. *Cf. Ann. Hers. et Hild.* 3) *Cf. Annales Iuvavenses maiores.* 4) *Cf. Lambertum.* 5) *Cf. Annales Iuvavenses maiores et minores et Lambertum.*

743. Carolomannus et Pipinus pugnant cum[a] Outilone ad Lehhae[1].

A. Hers. 746. Burchardus fit episcopus Wirziburgensis[2].

f. 7'. ib. 747. Carlomannus Romam pergens[b] fratri regnum relinquit.

Gen. dom. Car. Anspertus ex genere senatorum duxit filiam Lutharii, nomine Blithilt, genuit

ex ea
- Arnoldum, is genuit Arnolfum, Arnolfus genuit Flodolphum episcopum et Anchisum, is Pipinum;
- Feriolum, Feriolus episcopus in Ucetia civitate martyr ibi sepultus;
- Modericum, in Harisio[c] sepultus episcopus;
- Tharsiciam, virgo vestalis in Rodonis civitate[d].

A. Hers. et Hildesh. 748. Grifo fugit in Saxoniam, inde fugiens petiit Baioarios et Hiltrudam sororem Pipini cum Thassilone[e] filio parvulo acquisivit.

A. Hers. 749. Grifo reversus de Saxonia.

ib. (Ottenb.) 750. Pipinus fit rex. Parochiae Boiariae distinguuntur consentiente[f] Utilone iussu Zachariae, Vivilo episcopus Bathavinus, Iohannes Saltzburg, Gaibalt Ratisbone, Ermbertus Frisingin, Wilibaldus Eistat factus[g. 3]. [Super constructo, id curante Utilone duce, stat[h] Altheae imago latericia coctilis: Utilo dux fundator[i]. Virgilius[k] et Sydonius papae scribunt contra Bonifacium de clerico[l] baptizante in nomine patria et filia et spiritus sancti. Zacharias in Germaniam scripsit de Bonifacio[4].]

A. Hers. Alam. 751. Lantfridus dux obiit. Zacharias papa obiit, Stephanus electus occisus, alter Stephanus eligitur.

A. Hers. 752. Gripho obiit.

ib. 753. Stephanus papa ad Pipinum veniens defensionem petit[m] contra Haistulphum.

ib. 754. Papa duos filios Pipini ungit reges.

ib. *755. Bonifacius obiit. *p. 783.

A. Alam. 756. Stephanus papa obiit.

A. Hers. 757. Organa venere in Franciam.

ib. 758. Pipinus tributum Saxonibus CCC equos imposuit[n].

A. Alam. (Sang. mai.) 760. Sanctus Otmarus Warini et Ruothardi potentia oppressus obiit.

a) *sic Aventinus f.* 68. *in excerptis, ubi pergit:* Utilone ad Lech. *Ceterum Aventinus nihil aliud fecit, quam ut f.* 7, *ubi locus Annalium Fuldensium* 743. Carlmanus — superant *a librario descriptus est, nomini* Odilonem *superscriberet* Outilonem *et sub lineam poneret* ad Lehhae. b) p. *deest c.* c) *sic c.;* Arisido *Genealogia dom. Car.* d) *totam hanc genealogiam iisdem fere verbis f.* 68. *Aventinus iterum ex Ann. Alt. descripsit.* e) Thessolone *c.* f) c. *omisit Aventinus, alia manus, ut mihi videtur, post superscripsit:* ab. g) Vivilo episcopus Bathavinus, Gaibalt, Wilibaldus Eistat factus. *Sic Aventinus neglegenter Annales f.* 7'. *excerpsit, f.* 68. *hoc modo:* Vivilo Ba. Iohannes Saltz. Gaibald Ratisbo. Ermbertus Frisi. Wilibaldus Eistet. h) sta *c.* i) U. d. f. *maiusculis litteris in codice scripta.* k) Vigilius *c.* l) cleo *c.* m) v. d. p. *Avent. om.* n) i. *Avent. om.*

1) *Cf. Annales Alamannicos ad a.* 742. *et Annales Iuvavenses minores ad a.* 743. 2) *Aventinus omisit:* Sanctus Wigbertus migravit ad Christum, *quae apud Staindelium leguntur. Cf. Ann. Quedlinburgenses.* 3) *Haud dubie hic Wolfherius Vitam Bonifatii auctore Willibaldo cap.* 7. *sequutus est. Cf. Vitam Godehardi posteriorem cap.* 2. *et vide Ehrenfeuchter, 'Die Annalen von Niederaltaich' p.* 32. 4) *Uncis inclusa Aventinus eodem calami tractu exaravit, quo priora; vehementer tamen dubito, num ex retustis Annalibus Altahensibus descripserit. De imagine Utilonis certum non habemus. De Bonifatio vide eius epistolas (Jaffé, Bibl. III, p.* 167*).*

764. Conventus Pipini magnus Carisiaci. Hiems dura. A. Hers.

765. Ruodgandus episcopus adfert sanctum Gorgonium, Naborem, Nazarium[a]. ib.

766. Victi Sclavi in Weitahaburg[1] a Francis. ib.

767. Paulus papa obiit. A. Alam.

768. Pipinus Aquitaniam[b] subicit. Waifharius occisus. Obiit Pipinus VIII. Kal. Octobris ad Sanctum Dionysium. A. Hers.

770. Sanctus Otmarus ad Sanctum Gallum transfertur. A. Alam. (Sang. mai.)

771. Carolomannus frater Caroli obiit. A. Hers.

772. Hirminsul fanum et Eresburch[c]. ib.

773. Carolus, Italiam ingrediens[d], Papiae obsidet Desiderium. ib.

774. Desiderius in Franciam ductus. f. 8. ib.

777. Carolus in Saxonia Podrespunnun[e] placitum habuit[f]. ib.

778. Carolus pugnavit[g] contra Saracenos, Saxones Loganahi vastant. ib.

779. Sturmi abbas Fuldensis obiit. ib.

781. Carolus Romae; baptisatus filius Carolomanus, quem Adrianus mutato nomine Pipinum[h] vocat; ibi filia eius Ruotdrud desponsatur Constantino[2]. ib.

782. Comites Caroli a Saxonibus occisi Suntdal. ib.

783. Hildigard regina obiit, succedit Fastrat. Carolus contra Saxones in Thietmelli. ib.

785. Coniuratio Hartradi et Orientalium Francorum oppressa[i]. Saxones subditi, Widikind venit Attiniacum[k] villam, ibi baptizatur, omnis Saxonia cum illo Francis subiecta. ib.

786. Lullus archiepiscopus obiit, succedit Richolfus. Carolus in Italiam. Multa prodigia. Signum crucis in vestimentis hominum, sanguis e caelo terraque profluxit. ib.

787. Carolus Beneventum proficiscitur[g], monasterium sancti Benedicti adit. Mortuo Harigiso Grimoldum filium statuit Beneventanis[3]. Ecclypsis solis XVI. Kal. Octobris hora secunda[4]. ib.

788. Thassilo eicitur, Thieotho filius similiter[l]. ib.

789. Carolus Wiltzos subegit[m]. ib.

790. Carolus perrexit in Pannoniam[n]. ib.

791. Carolus Avaros subegit. Fundatum templum sancti Bonifacii[o]. ib.

792. Coniuratio Pipini contra patrem detecta per Fardulphum, Pipinus fit monachus, partim alii decollati, alii crucifixi, Fardulpho commendatur monasterium sancti Dionysii. f. 8'. ib.

a) *haud dubie in Ann. Alt. haec scripta erant:* R. e. corpora sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii de Roma adduxit. *Cf. Ann. Weiss. et Staind.* b) Aquitanum *c.* c) *haec verba tantummodo Aventinus ex Ann. Altahensibus excerpsit. Cf. SS. III, p.* 37. d) i. *om. Arent.* e) *sic c.* f) h. *om. Arent.* g) p. *om. Arent.* h) Pipipinum *Arent.* i) detecta *add. Arent.* k) ad Tiniacum *Arent.* l) succedit *Arent. mendose scripsit. Cf. Ann. Quedlinburgenses.* m) *Arent. in marg. adiecit:* Saxones ad gentilitatem revertuntur. *Cf. Ann. Quedlinburgenses ad a.* 793. *et Ann. Hildesheimenses.* n) C. Pannonia *Arent.* o) *Arent. iterum in marg. adscripsit:* Saxones ad veterem numinum cultum revertunt. *Cf. adnot.* m.

1) *Cf. Lambertum.* 2) *Aventinus hoc loco nonnulla omisit de episcopis tunc a Carolo in Saxonia constitutis. Cf. Ann. Quedlinburgenses, Lambertum, Annalistam Sax. et Staindelium. Ex mea sententia in Annalibus Altahensibus haec fere scripta erant:* Eodem anno Carolus, de Roma reversus in Franciam, divisit terram inter episcopos in Saxonia. *Cf. ea, quae Wolfherius supra ad annum* 750. *de episcopis in Bavaria constitutis retulit.* 3) *Cf. Annales Laureshamenses ad a.* 787. *et Einhardi ad a.* 788. 4) *Cf. Annales Lauresham. ad a.* 787.

A. Hers. 794. Heresis Feliciana Francfurt damnata. Fastrat regina obiit.

ib. 795. Adrianus papa obiit in natali Domini, Leo successit.

A. Alam. 796. Wandali suam patriam Pippino regi dant.

A. Hers. 798. Balthart abbas Herveldensis obiit.

ib. 799. Leo papa truncatus lingua, cecatus, videns, loquens venit ad A. Alam. Carolum in Saxonia Heristeille[a]. Kerolt occisus.

A. Hers. 800. Carolus Romam venit, obtulit natali purissimi auri libras in vasis aureis D, discum argenteum rotundum 801. Ian. 1. magnum; circumsectione coronam auream obtulit Carolus librarum L, suspensa manet catenulis super ara Petri, variis Ian. 6. preciosissimis lapidibus ornata; die[b] epiphaniae ad tumulum Petri calices tres, duos pro liberis, unum pro se, librarum auri purissimi XLII, patenam auream librarum XXII, egenis tria milia argenti libras. Advenere Hierusalem legati cum legato Caroli Zacharia, attulere vexillum, lanceam, duas tabulas[c] duobus attramentariis[d] scriptas[e], claves sepulcri Christi, de loco Calvariae, monte Oliveti, de porta Speciosa, quae ultro aperta Petro. Optabant, ut omnia Carolo patefiant ad liberandum populum christianum[f. 1].

ib. *801. Amarmurmulus rex Persarum elephantum mittit. *p. 784.

A. Hild. 802. Carolus Boioariam venit[g], legati Avarorum ibi terram subiciunt.

A. Hers. 803. Leo papa in Franciam. Saxones Transalbini translati in Franciam.

ib. 805. Carolus iunior Beheimos vastat.

ib. 806. Carolus[h] dividit regnum.

ib. 807. Mortalitas Fulda.

ib. A. Alam. 810. Hohbuoch Albi impositum. Mortalitas boum. Leo papa obiit[2].

A. Hers. 811. Depositio sancti Liudgeri[3].

ib. 813. Richolfus archiepiscopus obiit. Pons Mogontiaci incendio perit.

f. 9. ib. 815. Lutharius rex in Boiariam mittitur. Baugulfus abbas obiit. Praeceptum, ut omnes monachi cursum Benedicti cantarent.

ib. (817). 816. Coniuratio Bernhardi contra regem.

f. 9'. ib. (816). 817. Synodus Aquisgrani, canonicorum regula instituta.

ib. (818. 819). 818. Ludovicus[i] Welfi filiam ducit Iudith. Fulda dedicatur.

a) *Arent. in marg. adiecit:* per Albinum cubicularium per murum noctu missus. *Cf. Ann. Hildesheimenses.* b) d. *om. Arent., supplevi ex Staindelio.* c) censura *Arent. superscr.* d) *sic c.* e) *verba* per epistolinos (?) duos discretio, *Aventini manu iuxta in margine posita, interpretationis causa addita esse videntur.* f) *in marg. Avent. adiecit:* omina (?) se subiciendos. g) *Aventinus:* Boiorum; venit, *quod in codice deest, supplevi.* h) C. *deest c.* i) L. *deest c.*

1) *Locus memorabilis, qui procul dubio ad Annales Althahenses pertinet. Cf. Aventini Annales ducum Boiariae ('Sämmtliche Werke' II, p.* 469. 467*) et Staindelii Chronicon ad a.* 800. *Similia referuntur in Annalibus Laurissensibus mai. ad a.* 800. *et in Libro pontificali (ed. Duchesne II, p.* 75*). Vide etiam Abel et Simson, 'Jahrbücher des fränkischen Reiches unter Karl dem Grossen' II, p.* 231—234. 241—242. 2) *Obiit anno* 816. *Cf. Ann. Einhardi.* 3) *Obiit anno* 809. *Cf. Vitam Liudgeri (SS. II, p.* 414*).*

819. Liudwit rebellat. Bernhard interiit. Hostis magna contra . . .[a, 1].

822. Ludovicus imperator[b] regnum dividit inter filios. f. 10'.

824. Ludovicus[c] contra Wormacum[d] regem Britanniae pugnat[c]. f. 11. A. Hers.

825. Wormacus occisus domi suae ab hominibus Lantperti. f. 11'. ib.
Heistolfus archiepiscopus obiit[e].

826. Hiltwinus ossa Sebastiani adfert in Galliam. ib.

827. Barcinonensium et Gerundensium fines depopulati a Saracenis. f. 12. ib.

830. Initium basilicae sancti Galli. Imperator deponitur. f. 12'. A. Al.

831. Bun abbas et Rabanus fundamentum Sancti Wigberti fodiunt. A. Hers.

832. Coniuratio Ludovici contra patrem apud Langobardonheim. ib.

833. Regnum conversum Francorum ad Lotharium imperatorem. ib.

834. Pipinus et Ludovicus fratres restituunt Ludovicum patrem ib.
in regnum.

835. Ebo archiepiscopus Remis deponitur, relegatur f. 13.
Hildenesheim, ibi efficitur episcopus[2].

836. Ludovicus imperator cum exercitu ad Lehc contra filium Ludovicum[3].

838. Coniuratio Ludovici ad Francfurt, regnum conversum est ad A. Hers.
patrem eius.

839. Ventus ingens II.[d] Non. Novembris aedificia stravit. ib.

840. Imperator contra filium venit[f] ad Heroldesfeldt[d] VI. Id. f. 13'. ib.
Aprilis. Bun abbas obiit[4].

841. Adalpertus comes occisus. Infelix bellum Lutharii contra f. 14'. ib.
fratres Karolum et Ludovicum.

842. Rabanus abbas pulsus de caenobio et Lutharius de regno. f. 15. ib.

844. Lutharius rex cum Orientalibus Francis in Sclaviam, eorum f. 15'. ib.
regem Gestimulum occidit, caeteros subegit.

845. Heroldesfelt monachi concordati cum Otgario episcopo. Venit ib.
huc Ludovicus II. Kal. Novembris, privilegia dat.

846. Ludovicus filius Pannoniam subegit, revertens Beheimos vastat. f. 16. ib.

847. Otger archiepiscopus obiit, Rabanus abbas Fuldae succedit[g]. f. 16'. ib.

848. Godoscalc hereticus[h]. f. 17. ib.

a) *Aventinus eodem fere literarum ductu addidit:* Hoc anno scriptus liber Munster[5]. b) L. i. *desunt f.* 10', *leguntur f.* 68. c) L. . . . p. *om. Avent.* d) *sic c.* e) *post addita sunt ab Aventino in margine:* Ludovicus in Boiariam venit. f) v. *om. Avent.* g) *post Aventinus in margine adiecit:* et Hildbinus fit abbas Sancti Germani. *Cf. Ann. S. Germani Paris. ad a.* 859 *(SS. III, p.* 167*) et Galliam christianam VII, col.* 427 *sq.* h) *plura ex Ann. Altah. om. Avent. Cf. Staindelium ad ann.* 848.

1) *Cf. Ann. S. Emmer. mai. ad a.* 819. *et* 820, *SS. I, p.* 93, *ubi* contra Hliudwitum. 2) *Cf. Ann. Bertinianos, Vitam Godehardi pr. c.* 19, *Chron. Hildesheimense (SS. VII, p.* 451*), Annalistam Sax. ad a.* 837. *et Staindelium ad a.* 835. *Vide etiam Simson, 'Jahrbücher des fränkischen Reichs unter Ludwig dem Frommen' II, p.* 285. 3) *Cf. Staindelium. Haec ad annum* 832. *pertinere docuit Simson l. l. II, p.* 20, *n.* 6. 4) *Cf. Lambertum ad a.* 846. 5) *Est codex quidam e verbis in calce positis a.* 819. *scriptus, hodie Bruxellis, Aventini tempore, ut is cap.* 9. *lib. IV. Annalium ducum Boiariae refert, in coenobio Münchsmünster asservatus (cf. Aventin, 'Sämmtliche Werke' II, p.* 519. *III, p.* 699. *et vide Dümmler, 'Geschichte des ostfränkischen Reiches' I, p.* 36, *n.* 1*).*

A. Hers. A. Al. (849). 850. V. Kal. Novembris templum sancti Wigberti dedicatum a Rabano archiepiscopo. Terrae motus.

f. 18'. 852. Translatio sancti Lulli archiepiscopi in cena Domini VII. Kal. April.[1]

f. 20. 20'. A. Hers. 855. Ludovicus rex cum exercitu magno perrexit[a] contra Razidum regem Marahensium. Lutharius moriturus tonsuram et monachicum habitum suscepit.

f. 21. A. Al. 857. Hildigart Ludovici filia obiit. Treveris in templo in sede episcopi canis visus[b. 2].

A. Hers. (859). f. 23'. 858. Ludovicus, Carolus, Lotharius iuramento pacem firmant.

A. Hers. (858). 859. Ludovicus filius contra Abotritos[c].

A. Hers. 860. Mortalitas animalium.

f. 24. ib. 861. Fames validissima. Udo, Ernust, Bernger comites, Waldo abbas depositi.

ib. 862. Fames, morbus magnus in Germania[d].

863. Meginradus heremita martyrizatur[3].

f. 27'. ib. A. Al. (863). 865. Subitum diluvium, grando frugibus nocuit. Gens Hunnorum fiunt christiani.

f. 28. A. Al. 866. Caroli regis soror Irmingart obiit.

f. 28'. A. Hers. 867. Ventus ingens sternit aedificia.

A. Alam. 868. Cometa; fames, mortalitas subsecuta.

f. 29'. A. Hers. 869. Lutheri, a Benevento reversus, ob fratris Ludovici discordiam istuc profectus, Romam venit, ibique[e] ab Adriano papa damnatus cum suis pene omnibus periit. Tiedo abbas Fuldae deponitur, succedit Sigihart.

f. 30. 870. Dividitur regnum inter Ludovicum et Carolum.

f. 31. A. Hers. *871. Thiedo abbas Fuldae obiit. *p. 785.

f. 32. ib. 872. Aestatis fervor nimius, siccitas fruges deperdit, domus cum hominibus, pecoribus fulmine concremarunt.

f. 33. ib. 873. Fames magna in Germania[d], locustae.

f. 36. ib. 875. Ludovicus imperator obiit. Altfrid episcopus Hyldenesheimensis obiit. Brunward abbati Herfeldensi succedit Druogo.

f. 38. ib. A. Alam. 876. Bellum iuxta Andarnacha. Hemma et Carolomannus filius Lutharii obierunt[4].

f. 39'. A. Al. (Weing.) 878. Ecclypsis solis IIII. Kal. Novembris.

f. 40. A. Hers. A. Hild. (875. 880). 879. Ludovicus filius Caroli obiit, et Carolomannus pater Arnolfi paralysi periit. Marchwart episcopus Hyldenesheimensis occisus, succedit Wigbertus.

f. 45'. A. Hers. 885. Wolfheri episcopus cum multis occisus a Sclavis.

f. 46'. ib. 887. Carolus placitum Triburi habuit, orientales Franci conspirant.

f. 47. ib. 888. Carolus obiit.

f. 47'. 889. Ungari ex Scythia egressi[5].

f. 48'. ib. 890. Liutbert[f] episcopus obiit, Sunderolt successit.

a) L. r. c. e. m. p. *om. Avent.* b) *haec iisdem fere verbis et apud Staindelium leguntur.* c) Aebotritos *c.* d) i. G. *hic Avent. om. Cf. f.* 68. e) R. v. i. *Avent. om.* f) Liutbrant *Avent.*

1) *Cf. Lambertum et Staindelium.* 2) *Cf. Ann. Corbeienses ad h. a. (SS. III, p.* 3*) ac vide Dümmler l. l. I, p.* 411. 3) *Cf. Ann. Quedlinburgenses ad a.* 860*; sed Vita Meginrati, SS. XV,* 2, *p.* 448, *et Ann. Heremi, SS. III, p.* 140, *ad a.* 863. 4) *Cf. Ann. Alam. contin. Sangall. I. cod. Sirmond.* 5) *Cf. Reginonem.*

891. Sunderolt archiepiscopus occisus est, Hatto infidelis succedit. A. Hers
892. Hardarat abbas Herveldensis[a] de Roma[1]. Arn episcopus occisus. f. 49 ib.
893. Bellum magnum inter Ungarios et Baioarios[b]. f. 50. ib.
896. Arnulphus Romam venit, fit imperator. f. 51'. ib.

## B. ANNALES INTEGRI.

[c]899. Arnolfus imperator obiit, cui successit filius eius Hludowicus. f. 57. ib.
Ungri Italiam invaserunt et bello vicerunt[d]. A. Alam.
901. Hardarat abbas obiit, et electus est Tiothart[e]. A. Hers.
902. Sclavi vastaverunt Saxoniam. ib.
903. Ebarhart[f] et Adalhart atque Heinrihc occisi sunt. ib.
905. Chonradus comes occisus est ab Adalperto cum aliis multis in pago Hassiae. ib.
906. Ungarii vastaverunt Saxoniam[g]. ib.
907. Adalperht comes decollatus est a Ludowico rege, qui fuit filius Arnolfi. ib. Occisio Bawariorum in gentili gladio[h]. A. Alam.
908. Liutbolt dux[i] cum aliis multis interfectus est ab Ungariis. A. Hers. Adalperht comes occisus est[2].
909. Burchart dux Thuringorum cum plurimis occisus est ab Ungariis. A. Hers. Al.
910. Ludowicus rex pugnavit contra Ungarios. A. Hers.
911. Ungarii vastaverunt Franciam atque Thuringiam. Proelium cum Ungariis[3] ad Liuhhinga[k. 4]. ib.
912. Ludowicus iunior rex obiit, Chounratum regnaturum relinquens. ib.
913. Hatto archiepiscopus obiit, cui successit Heriger[l]. ib.
914. Otdo Saxonicus comes mortuus est[m]. ib.
915. Ungarii vastantes omnia venere usque Fuldam. ib.
916.[n]
917.[o]

a) Helveldensis *Avent.* b) Boios *Avent. Staindelius correxit* Moravos *pro* Ungarios. c) *quae sequuntur, Aventini librarius scripsit.* d) *Aventinus in marg. adiecit:* Ungari ad Linza interfecti. e) *Avent. in marg. adiecit:* Ad Fischaha a Boiis Cusa rex cum magno exercitu principum suorum victus. *Cf. Annales Alamann. ad a.* 902. *et* 904, *Ann. Sangall. maior. et Ratispon. ad a.* 902 *(SS. I, p.* 54. 77. *XVII, p.* 583*), Aventini Annales ducum Boiariae IV,* 21 *('Sämmtl. Werke' II, p.* 654*) et Dümmler, 'Gesch. des ostfränk. Reiches' III, p.* 530 *sq.* f) Erbarhart *c.* g) *Avent. in marg. adiecit:* Combustio Ratisbonensis. *Cf. Ann. S. Emmerammi minores ad a.* 906. *et Ann. Ratisponenses ad a.* 908 *(SS. XIII, p.* 47. *XVII, p.* 583*).* h) *Avent. in marg. adiecit:* Interfectio Boiorum a Braslavaspurch. i) *in marg. Avent.:* suprascriptum pater Arnulphi ducis Boiorum. *Cf. Auctarium Ekkehardi et Staindelium.* k) *Avent. in marg. adiecit:* Ad Niuchinga Bavari contra Ungros. *Sunt pagi Ober- et Niederneuching, ab urbe Erding inter meridiem et occasum positi.* l) Hering *c. Avent. in marg. adiecit:* Ungari per Boiemiam Boios vastant. *Cf. Ann. Ratisponenses (SS. XVII, p.* 583*).* m) *Avent. in marg. adiecit:* Boii Ungaros ad Oenum fugant, innumeros occidunt, in Oeno demergunt. n) *Aventinus post inscripsit:* Chunradus Boios intrat, pellit Arionulphum. Altheim synodus. *In marg. adiecit Avent.:* Ratisbonam obsidet. o) *Avent. post inscripsit:* Arnulphus acquirit Boios et Ratisbonam, Eberhardo fugato. *In marginibus adiecit:* Basilea ab Ungris destructa *et:* Basilea destruitur.

1) *Cf. Annales Weissemburgenses et Lambertum.* 2) *Annalista eadem, diversis subsidiis usus, bis adnotavit.* 3) *Cf. Annales Ratisponenses ad a.* 911 *(SS. XVII, p.* 583*).* 4) *Loiching ad Isaram supra Dingolfing quondam erat curtis regalis. Cf. diploma Caroli III. in Mon. Boic. XXXI,* 1, *p.* 117.

A. Hers. 918. Chonradus rex fuit in Herfelde[a].

ib. 919. Chonradus rex obiit, et Heinricus Saxonicus successit in
A. Al. (Aug.) regnum. Peratolt et Herchanger decollati sunt.

A. Hers. 923. Haico abbas[1] obiit, et Hildibrat electus est.

ib. 924. Heriger archiepiscopus obiit[b].

A. Al. (Aug.) 926. Purchard dux occidit.

A. Hers. 927. Thiothart iunior abbas[2] electus est cum consensu senioris.

f. 57'. A. Hers. [c]928. Idem Thiothart iunior episcopus ordinatus est et Burchard abbas electus.

A. Hers. 930. Thiothart senior abbas obiit.

ib. 931. Henricus rex Abotritos subegit.

ib. 932. Henricus rex fuit in Lonsicin. Thiotho episcopus obiit, successit Burchart.

ib. 933. Megingoz abbas eligebatur.

ib. 934. Heinricus rex in Wocronin fuit cum exercitu.

ib. 935. Magna synodus in Erpesfurt. Henricus rex obiit, Oto filius succedit. Hagano abbas Herfeldensis electus.

ib. *936. Oto rex fuit in Herfelde. Ecclesia sancti Bonifacii exusta. *p. 786.

ib. 937. Eberhart comes Henricum fratrem Otonis captum coniecit in vincula.

ib. 938. Ebarhart et Gisalperht occisi.

A. Al. (Aug.) 939. Oto rex Brisacham obsedit. Eberhardus occisus est, Giselbertus[d] submersus.

A. Hers. 943. Praelium cum Ungariis in Weles, et occisi[e] sunt a Bawaris[3]. Synodus ad Bunnam.

944. Albwinus presbyter monachus, religiosus vir, obiit XIII. Kal. Aprilis[f].

ib. 945. Nuncii Graecorum in Saxoniam ad regem venerunt cum muneribus maximis in vigilia omnium sanctorum.

947. VII. Kal. Febr. Ethits[g] regina obiit.

ib. 948. Peratholdus dux obiit[4]. Synodus in Engilenheim, Marinus apostolicus legatus praesędit.

ib. 949. Praelium cum Ungariis in Lŏa[5]. Chonradus dux

a) *Avent. in marg. adiecit:* Chunradus rursus Boios et Regenspurg. *Cf. Dümmler, 'Gesch. des ostfränk. Reiches' III, p.* 612. b) o. *librarius omisit.* c) *ipse Aventinus scripsit ea, quae sequuntur.* d) Giselfredus *c.* e) occi *c.* f) *diem Aventinus post addidit.* g) Ethet *c.*

1) *Fuldensis.* 2) *Hersfeldensis.* 3) *Cf. Annales S. Emmerammi ad a.* 945, *Cont. Regin. ad a.* 944, *Annales Ratisponenses ad a.* 943, *Auctarium Ekkehardi ad a.* 942. 4) *Cf. Cont. Reg. ad a.* 945, *Annal. S. Emmerammi ad a.* 947, *Annales Ratisponenses ad a.* 949. 5) *Cf. Annales Ratisponenses ad a.* 950: Interfectio Bawarorum ad Lova, *Necrol. S. Emmerammi cod. Maihing.:* V. Id. Aug. Occisio Bawariorum apud Wels et Lou. et Lech *et Annal. S. Stephani Frisingenses (SS. XIII, p.* 51*) ad a.* 950: Multi Baioariorum occisi sunt ab Ungariis ad Luo. *Cum igitur litera* v *super* o *posita vocalis, non consonantis vim habeat, nomen illud neque Lovo neque Laufen valet, ut quidam sunt opinati. Ludovici Infantis privilegio d. d.* 16. *Maii* 905. *cuidam Immoni donatur hoba* prope aquam, quae dicitur Lova, *in comitatu Liutpoldi (M. Boic. XXXI,* 1, *p.* 175*). Maioris et minoris Luae in pago Nortgowe mentionem facit diploma Heinrici III.*

ducit filiam Otonis. Nuncii Graecorum secundo veniunt cum muneribus A. Hers.
preciosissimis ad regem in festo omnium sanctorum. Herimannus dux A. Al. (Sang.)
obiit Suevus[a].

950. Bellum magnum inter Baioarios[b] et Ungaros. Liutolfo A. Hers. A. Al. (?)
Alemannia committitur.

951. Otdo rex in Italiam, cum eo filius Liutolfus et Chunradus A. Hers.
dux, Friduricus archiepiscopus Mogontinus, Adelheidam reginam ducit,
Berngerum regem Italiae subiecit.

952. Liutolfus Italiam invasit[1]. f. 58. A. Al. (?)

953. Dissensio inter Liutolfum et patruum Henricum, ipso rege A. Hers.
partes fratris iuvante, durat duobus annis incendiis, caedibus, rapinis.
Multi non solum de populo, sed et optimatibus occubuerunt. Mogontia
obsessa et civitas Rossodal, ubi magnum bellum factum[2].

954.[c] Friduricus archiepiscopus Mogontiacensis ecclesiae obiit, ib.
summae abstinentiae vir, in religione sancta et doctrina probatus, et Willihelmus successit in locum suum, filius regis.

955. Otdo rex Ungarios cum magno periculo sui suorumque magna ib.
et cruenta cede prostravit, in quo tamen bello Chonradus dux cum aliis
multis occisus est, et Heinricus dux Bawariorum, frater regis Otdonis,
obiit. Sed et rex Otdo periculosissime contra Abotritos conflixit, quos
filius materterae eius Egberht contra illum congregavit.

956. Ruotpertus Treverensis ecclesie episcopus et Hadumarus abbas ib.
Fuldensis coenobii obierunt, quibus Henricus episcopus et Hatto abbas
successerunt. In eodem anno Liutolfus, filius regis, perrexit in Italiam
eamque subegit imperio suo fugatoque Perengario Papiam in- A. Al. (?)
travit[3].

957. Liutolfus in Italia mortuus est et inde ad Mogontiam trans- A. Hers.
portatus ad Sanctum Albanum sepultus est.

958. Signum crucis in vestimentis hominum apparuit, illis, qui de- ib.
risui illud habebant, mortem inferens, aliis autem pie et relligiose illud
venerantibus nihil mali intulit.

959. Hagano abbas reliquit dominium sui honoris propter infirmi- ib.
tatem sui corporis, et eo vivente electus est Guntherus cum consensu
fratrum in locum suum, et patriarcha[4] fuit in Heroldesfelde.

960. Venere Rusciae gentis legati ad regem Otdonem et deprecati ib.
sunt eum, ut aliquem episcoporum suorum transmitteret, qui eis ostenderet
viam veritatis, et professi sunt se velle recedere a paganico ritu et acci- f. 58'.
pere religionem christianitatis. Et ille consensit peticioni eorum et transmisit ad illos Adalpertum episcopum fide catholicum. Illique mentiti sunt
per omnia, sicut etiam postea eventus rei probavit, ut vix ille praedictus
episcopus evaserit letale periculum ab insidiis eorum.

a) S. *post ab Aventino additum.* b) Boios *Avent.* c) *pergit Aventini librarius.*

*imperatoris (Mon. Boic. XXXI,* 1, *p.* 320*). Sed ad illum rivum in palatinatu superiore, qui hodie Luhe appellatur, proelium cum Ungaris tunc commissum esse haud probabile est. At nomen Loa duobus locis Austriae superioris et inferioris inditum est.* 1) *Pertinet ad a.* 951. *Cf. Annal. Heremi ad a.* 951. *et Herimannum Augiensem ad a.* 952. 2) *Verba scriptoris ab Aventino paululum mutata sunt, ut apud Staindelium videmus. In Annalibus Altahensibus scripta erant haec:* civitas, quae nominatur Rossodal, factumque est magnum bellum in illo loco. 3) *Cf. Annales Heremi et Herimannum Augiensem.* 4) *Aquileiensis. Cf. Ann. Weissemb.*

A. Hers. 961. Otdo rex a Iohanne papa Romam ad mitigandam arrogantiam Adalberti regis invitatur, et eodem anno Oddo iussu patris Oddonis rex factus est.

962. Oddo maior Italia subacta, Berengario obsesso, Adalberto fugato a Iohanne papa imperator effectus est cum summo Romanorum tripudio.

963. Iohannes, ab imperatore deficiens, Adalbertum recepit, imperator vero, regrediens Romam, sinodum cum episcopis habuit et, Iohanne fuga lapso, Leonem in sedem
A. Hild. apostolicam collocavit[a]. Ipso anno seva mortalitas invasit exercitum imperatoris, et in ea Heinricus archiepiscopus Trevericae civitatis et dux Gotefridus vitam perdidere caeterique non pauci.

*964. Imperatore natale Domini Romae agente[1], Bern- *p. 787.
harius[b] capitur. Imperatori a Romanis mors machinatur, quae tamen machinatio ad velle eius honorifice sedatur. Imperator Roma egreditur; Leo papa a Romanis eicitur, Iohannes reponitur, quo mortuo Benedictus eligitur. Imperatore Romam remeante, populus Romanus vincitur, Benedictus papa Adaldago Hammaburgensi episcopo committi-
A. Hers. tur, paulo post moritur[2]. Eodem igitur anno Berenhardus[b] rex Langobardorum obsessus est in monte sancti Leonis, ibique captus et cum vi deductus una cum regina eius cohabitatrice Willa in Bavariam[c] ad castellum Babinberg, ibique novissimum diem praesentis vitae finivit.

ib. 965. Otdo imperator de Langobardia venit ad Franconofurt et illum annum integrum in isto regno manebat, interimque omnes suos adunavit ad pacem et concordiam. Et Brun archiepiscopus Agrippinae civitatis, frater imperatoris[d], vitam cum pace finivit.

f. 59. ib. 966. Iterum abiit Otdo imperator tertia vice ad Italiam, indeque adiens limina sancti Petri principis apostolorum, et illic Deo et sancto Petro supplicando gratiarum actiones referens, eo quod cuncta, quae erant erga eum, prospero cursu agebantur.

ib. 967. Hoc anno transmisit Otdo imperator legatos suos ad Willihelmum archiepiscopum Mogontie, misit et ad alios principes eius, ut Otdonem filium suum cum omni regali dignitate proveherent ad Italiam. Illicque Otdo senior suscepit eum et secum deduxit Romam commendavitque illum apostolico[e] Iohanne posteriore[f], ut ab eo augustalem benedictionem recepisset, ut imperator augustus foret appellatus a cunctis, qui eum agnovissent, sicut pater eius.

ib. 968. Migravit a saeculo Willihalmus archiepiscopus. Egilolfus Herveldensis abbas[g] transmissus est ex parte imperatoris de Italia, ut fratres Fuldenses Werinherum eligerent ad abbatem, indeque adiit[h] Mogontiam, ut ille clerus simulque totus populus Hatdonem, virum venerabilem, sibi constituerent in dominium pontificalis honoris. Adalbertus primus episcopus in Magadaburg constituitur.

a) collocante *c.* b) *sic c.* c) *Aventinus in marg. exaravit* Boiariam. d) f. i. A. c. *c.* e) a. *omisit librarius, legitur apud Staindelium.* f) *cod.* Ioanne, *Staindelius* Iohanne, *Annalista Hildesheim.* Iohanni, *at quisque eorum* posteriore *habet.* g) a. *omissum in c., legitur apud Staindelium.* h) abiit *c.*

1) *Cf. Annales Heremi.* 2) *Cf. Ann. Hild. ad a.* 963.

969. Hatdo archiepiscopus obiit, et Ruodpertus electus est in locum eius. A. Hers.

970. In isto anno Egilolfus abbas novissimum diem huius praesentis vitae clausit, et heu pro dolor! non longe post novem monachorum Herfeldensium vitam finiere, et eodem anno Gozpertus electus est cum communi consilio fratrum Deum timentium. ib.

971. Exustum est honorabile templum in Torenburc cum omni regali thesauro VI. Kal. Ian.[1] ib.

972. Otdoni gloriosissimo imperatori missa est filia imperatoris de Graecia suo filio item imperatori maritali connubio ac procreatione posteritatis sibi copulanda XVIII. Kal. Mai. Romam die dominica prima post resurrectionem Domini, et eodem die extemplo apostolica benedictione fiebat dignificata ac post tercia nocte cum divino timore naturaliter illi coniuncta. In eodem anno Otdo imperator augustus venit de Langobardia[a] et filius eius cum eo in Franciam. ib. cf. Tob. 8, 9. f. 59'. cf. Tob. 6, 22.

973.[b] Otdo imperator maior et filius eius Oto item imperator cum imperatricibus XIIII. Kal. April. Quidilingaburg venerunt, ibi diem paschalem[c] celebrant, is contigit X. Kal. April. Illuc venere legati Graecorum Beneventorum cum muneribus, XII primates Ungarorum, Bulgariorum duo; etiam legati ducis Haroldi, quem putabant resistere imperatori, omnia sua deditioni Otonis subiciunt cum statuto vectigali. Boneszlawo [dux Sclavienus] regiis[d] eum inumerabiliter donans illuc venit muneribus. Miszego etiam dux Sclavienus, terror ecompulsus, filium mittit obsidem. Herimannus etiam dux sibi dilectissimus[2] secum adventando argento, auro, aliis regiis muneribus prae caeteris illum honestavit. Inde abit in Thoringeam, ad Mimileiba obiit Nonis Maii, corpus Magaedaburg delatum. Occisus Werinzo, frater eius Reginzo de Lotheringea cum aliis multis a Reginherio et Lantperto. Sanctus Udalricus obiit. A. Hers. A. Alam. (Sang. mai.)

974. Coeperunt filii Reginherii munire castellum Boscuht[3]. Interim audivit[e] imperator noster discordiam et periculum A. Hers.

a) Longabardia *c.* b) *notas ad hunc annum Aventinus ipse scripsit.* c) ibi paschalia *Avent.;* diem dominicae resurrectionis *Staindel.* d) regiis — dux *signo apposito post* Boneszlawo *in marg. a librario Aventini addita sunt;* dux *repetitur, cum etiam in contextu legatur. Haud dubie in archetypo scriptum erat:* Boneszlawo dux Sclavienus regiis — — Miszego etiam dux Sclavienus. *Eodem enim modo in excerptis f.* 68. *haec leguntur:* Bonezlavus dux Sclavienus. Misego dux Sclavienus filium obsidem misit. *(At in codice antiquo non* Boneszlawo, Miszego, *sed* Bonezlawo *et* Misego *scriptum fuisse mihi persuasum habeo. H.-E.)* e) *abhinc librarius Aventinum excipit.*

1) *Cf. Annal. Magdeburg.* 971 *(SS. XVI,* 152*), ubi eadem fere verba ('N. Arch.' XIV, p.* 608*).* 2) *Cf. ibid. a.* 973, *p.* 153. 3) *Bossut, prope St.-Ghislain.*

regni sui, adunavit suum exercitum pergitque ad Lutheringeam[a] ipsumque castellum concremavit et custodes aprehendit in Saxoniamque secum duxit, ipsi tamen domini Reginherius et Lantpertus evaserunt. Eodem anno Heinricus dux Bawariorum[b] et Abraam episcopus[1] inierunt consilium cum Bolizlavone et Misigone, quomodo imperatori suum regnum disperderent; et hoc quidem tam infaeliciter fuit disputatum, ut[c], si divina miseratio non provideret et insuper ingenium Berahtoldi non disperderet, pene tota Europa destituta atque deleta esset. Igitur imperator, tali nefando comperto consilio, congregavit omnes principes suos et interrogavit eos, quid inde facturus esset. Illique invenerunt, ut Bobbonem episcopum[2] et Gebehardum comitem transmitterent ad praedictum ducem et eum vocarent ad suum placitum per edictum et omnes, qui cum eo erant in eadem conspiratione, et si minime venire vellent ac in tali pertinacia voluissent perdurare, tunc demum procul dubio sciant se *esse spiritali gladio[d] peremptos. Enimvero *p. 788.
Heinricus dux illico, ut audivit legationem eorum, Domino opitulante sine ulla dilatione se praesentavit domino imperatori cum eis omnibus, qui erant in eo consilio, ut ille ex eis fecisset, quicquid sibi placuisset. Continuo trans-
f. 60. misit ducem Ingelemheim[a] atque Abrahamum episcopum Corobiae[e], alios quoque huc et illuc. Antequam haec omnia finirentur, Haroldus rex Danorum, incentor malorum, omnem provinciam trans flumen Albiae concremavit atque vastavit. Cumque hoc nunciatum fuisset Otdoni imperatori, adunavit suum exercitum, adiensque ad Haroldum, eique[c] grande bellum voluit inferre. Attamen Haroldus misit nuncios suos ad imperatorem eique expendit omnem thesaurum, ut eum in pace dimisisset. Imperator igitur, nunciisque irritatus, reversus est ad suam regionem, ut talem exercitum congregaret, quominus[f] potuisset contra iri[g]. Postquam Haroldus rex misit filium suum domitanti[h] ad[i] obsidem omnemque thesaurum, quem habuit, insuperque promisit illi censum dare, quem antea dedit, tunc cessavit imperator suae sevitiae, Haroldum[k] in pace dimisit[3].

a) *sic c.* b) Bawarioriorum *c.* c) ut *deest c.* d) esse *mendose iteratur c.* e) *sic c. et Staindelius.* f) q⁰ n9 *c.* g) *id primum scripsit librarius, tum aliquis perperam mutavit* ire. h) domnti *librarius Aventini exaravit, omissa, ut videtur, litera* t *superscripta. Aventino vocem illam ex archetypo patuisse necesse est, cum f. 68'. in excerptis scriberet:* contra Haroldum . . . domitat. i) *Cf. supra p.* 10: eligerent ad abbatem, *ubi tamen Staindelius* in abbatem *scripsit. [Verba haec* d. ad *corrupta sunt. H.-E.]* k) Hardoldum *c.*

1) *Frisingensis.* 2) *Wirziburgensem.* 3) *Cf. Lambertum.*

975. Otdo habuit magnum conventum in Weihmari. Eodem anno *A. Hers.* Otdo imperator Boemos concremavit atque vastavit. Postea venit Otdo imperator ad Heroldesvelde. Boemanni familiam sancti Mauricii occiderunt. Hiems dura longa fit[a]. *A. Hild.*

976. Otdo imperator adunavit suum exercitum, adiensque ad Bawariam[b] Heinricum ducem consecutus est, eo quod iniuste vindicavit dominium domini sibi imperatoris. Cumque imperator venisset illuc, episcopi ac comites Bawarii[c] venere cito ad suam praesentiam, ipse dux evasit. Altera vice perrexit Otdo imperator ad Bawariam, Hein- *A. Hers.* ricum ducem expulit, patriamque Otdoni duci Suevorum commendavit[1].

977. Otdo imperator iunior in Boheima[d] duxit exercitum et maxi- *ib.* mam partem terrae illorum[e] incendio vastavit. Ipse quoque imperator ibi non parvam partem militum exercitus per fraudes et insidias provincialium amisit. Lues autem dissenteriae exercitum multum vastabat. Venit ergo ad imperatorem Bolizlawo cum paucis pacifice, per amicos suos et per semet ipsum supplicans, ut domum rediret, fideliter promittens se cito secuturum cum muneribus et donis sibi congruis et sui deditionem et totius gentis suae deditionem et subiectionem, quod et impetratum. Commorante imperatore in illis regionibus Heinricus et alter eiusdem nominis, nepos eius, invaserant Bazzowa. Quod ut audivit, *f. 60'.* festinato exercitum[f] movit atque urbem obsedit, naviculari ponte facto et longa obsidione atque amicorum suorum invitatione ad deditionem coegit et in gratiam suam recepit, et sic militem solvit ipseque ad Saxoniam perrexit.

978. Venit Bolizlavo[g] ad imperatorem in sancto *A. Hers.* pascha, ut promisit, et honorifice per primates regni susceptus et cum honore habitus et magnifice regalibus muneribus honoratus, fide facta, cum pace dimissus, domum rediit. Aderat et Heinricus et ille alius eiusdem nominis, et comprehensi sunt atque in exilium missi[h]. Hoc etiam anno Lotharius rex hortatu et consilio filiorum Reginharii, qui fuit princeps et dux in regno Lotharii, cum electo numero militum repente invasit Aquisgrani palatium, seditque tribus diebus ibi, ordinans atque constituens, quae sibi con-

a) H. d. l. f. *in marg. librarius addidit.* b) *sic Staindelius;* Bawariorum *c.* c) Bavarii *c.;* Bavarie *Staindel.* d) *sic c.;* Boemiam *Staindel.* e) *sic c.; Ann. Weiss. et Lambertus:* illius. f) exercitu *c.;* exercitum *Staindel.* g) Bolizlao *c.* h) *Staindelii verba, quae in editione Oefeliana omissa sunt, ad litteram cum codice Aventiniano conveniunt.*

1) *Cf. Lambertum.*

grua videbantur. Quod imperatorem, ut audivit, multum movit, et cum festinatione omnes vires regni sui coadunavit et insecutus est[a] eum usque ad fluvium Ligera[b] et usque ad monasterium sancti Dionisii, et eum non apprehendit, quia fugiendo evasit[1]. Revertente autem exercitu ventum est ad fluvium Asna[2], et transvadato fluvio castra posuere, et relictis in alia ripa fluminis victualibus cum plaustris et carucis et pene omnibus utensilibus, quae exercitui erant necessaria, et ecce repente filii Reginharii cum exercitu regis Lotharii irruerunt et multos ex custodibus occiderunt, et quicquid secum asportare poterant diripiebant, multum damnum exercitui inferentes[3].

A. Hild. 979. Infidelitas Geronis comitis per Waldonem publicatur, unde ipsi Magadaburc, grave duellum interserentes, ambo procubuerunt.

f. 61. A. Hers. A. Hild. 980. Imperator Otdo iunior[c] perrexit ad Langobardiam. Lotharius rex cum magnis muneribus ad imperatorem venit seseque cum filio suo imperatori subdidit.

A. Hers. *981. Adalpertus Magadaburgensis archiepiscopus obiit, cui successit Gisilharius. Imperator natale Christi Romae celebravit[4]. *p. 789.

ib. 982. Destructus est episcopatus in Mersiburc, et eodem anno mirae cf. A. Hild. magnitudinis edificium cecidit in[d] Magadaburc. Hoc anno pugnavit imperator iuxta mare Sicilicum cum Sarracenis et Mauris, in quo proelio scrinia cum reliquiis[e] sanctorum, pro dolor! amisit, episcopis, capellanis, tribunis et pene omnibus qui interfuere comitibus interfectis. Cum vero imperator suorum fugam Sarracenorumque conspiceret audaciam, arma proiecit, vestimenta exuit seque in vicinum mare[f] praecipitem dedit, in quo dum incertus sui diu circumnatando laboraret, Dei ordinatione adversariorum quidam navigantes advenerunt eumque iam mergentem in navim levaverunt. Ibi, ut aiunt, simulavit se non esse qui erat, dicens se unum esse de militibus imperatoris. Cumque in hunc modum mutuos cum adversariis sermones conferret, subito mari insiliens ad proximum transnatavit littus, mirabili Dei adiutorio liberatus. Milites autem, qui belli periculum evaserunt, alii fame, alii nimio aestatis fervore perierunt.

cf. ib. Eodem anno Otdo nepos imperatoris et dux Bawariorum

a) e. *deest c.* b) *sic c. et Staindelius, Lambertus rectius* Sigonem *habet.* c) O. i. *superscripta in c.* d) in *om. in c., apud Staindelium legitur.* e) reliquis *c.* f) se *iteratum in c.*

1) *Cf. Lambertum et Ann. Ottenbur.* 2) *Aisne.* 3) *Cf. Gesta episcoporum Cameracensium I, c.* 98 *(SS. VII, p.* 441*).* 4) *Error. In Ann. Hildesheim. ad ann.* 981. *haec leguntur:* Imperator pascha celebravit Romae.

et Werinheri abbas Fuldensium, cum caesaris licentia Oct. 31.
domum reversi, in Italia vitam finierunt. Otdoni successit Oct. 30.
Heinricus et Werinhario[a] Branthogus[1].

[b]983. Inter Sclavos et Saxones seditio, Sclavis Saxones
persequentibus, ecclesias, caenobia multasque urbes de-
struentibus. Boppo Wirzpurgensis episcopus obiit, successit Iul. 23.
Hugo. Otdo imperator dissenteria Romae VI. Idus Decem- Dec. 8.
bris[c] perit, in templo sancti Petri sepelitur. f. 61'.

984. Otdo, filiolus Otdonis, fit rex in die natali Domini. Gozpertus A. Hild.
abbas[2] deponitur, succedit Berenharius electione. A. Hers.

985. Chunradus comes Alemaniam sibi vendicat. A. Alam. (?)
Saxones Sclaviam[d] vastant. A. Hild.

986. Oddo rex puer cum magno exercitu Sclaviam vastat et ibi ib.
Misaconem obvium habuit cum exercitu et muneribus.

987. Iterum Saxones coegerunt ipsos Sclavos ad deditionem. ib.

988. Aestatis fervor nimius. ib.

989. Henricus dux Karintanorum obiit[3]. Theophana ib. Oct. 5.
imperatrix Romam perrexit, omnem regionem illam imperatori[e] subdidit.

990. Erchanpertus fit abbas. Regularis vita in Alta-
hensi monasterio restauratur. Eclypsis solis. A. Hild.

991. Gotehardus diaconus monachus fit. Ignis de ib.
Rheno ascendit, villas prope ripam consumpsit[1].

992. Theophana imperatrix obiit. Oddo rex Brandaburg obsedit. ib. (991).

994. Sanctus Wolfkangus episcopus obiit[4], cui Gebe-
hardus successit[f]. Filii Henrici comitis, Henricus, Udo, Sigefridus, contra Oct. 31. A. Hild.
pyratas navali proelio pugnabant, ex quibus Udo interfectus, alii duo capti,
Henricus autem, filio et militibus obsidibus datis, pro colli-
genda pecunia, qua redimerentur, dimittitur. Sigifridus
vero clam nocte aufugit, unde illi irati obsides truncatos
reiecerunt[5].

995. Henricus dux obiit, et filius eius ducatum obtinuit[6]. ib.
Maiolus abbas obiit[1]. Oddo rex Abodritos vastat. A. Hers.

996. Oddo rex ad mitigandam saevitiam Crescentii
Romam invitatur. Defuncto papa, Brunonem, Oddonis ducis filium, A. Hild.
papam dat, a quo et ipse imperialem[g] accepit coronam, Crescentio vero
maiestatis reo ad preces papae vitam permisit.

997. Gotehardus abbas fit[7]. Adalbertus episcopus martiri- f. 62. A. Hers.

a) Werihario *c.* b) *quae sequuntur usque ad annum* 1027, *Aventinus ipse exararit.* c) 6. Id. D. *Aventinus in marg. adiecit. Cf. Staindelium.* d) Sclaviam *suprascriptum pro* Sclavos. e) imperio *Staindel.* f) c. G. s. *om. Aventinus. Suppleri ex Staindelio. Cf. Lambertum et Auctarium Ekkehardi.* g) imperaialem *c.*

1) *Cf. Lambertum.* 2) *Hersfeldensis.* 3) *Cf. abhinc Auctarium Ekkehardi (SS. XVII, p.* 363. 364*), ubi nonnulla ex nostris annalibus deprompta sunt.* 4) *Cf. Annales S. Emmerammi (SS. XIII,* 47. *XVII,* 571*).* 5) *Cf. Thietmarum IV, c.* 23—25 (16). 6) *Cf. Annales Heremi et Ratisponenses.* 7) *Cf. Lambertum ad a.* 996.

zatur. Iohannes Placentinus praesul contra Oddonem imperatorem sedem apostolicam invasit Crescentio consiliante.

A. Hild. 998. Mulier in Altahensi familia monasterii enixa est simul quinque filios. Predictus invasor Iohannes, ab imperatore Otdone A. Hers. caecatus, naso[a] truncatus deponitur. Crescentius decollatus cum duodecim suis ante urbem Romam suspenditur.

A. Hild. 999. Adalheid imperatrix obiit. Bruno papa obiit, succedit Gerbertus.

ib. A. Hers. *1000. Ramvoldus abbas[1] obiit. Imperator causa oracionis *p. 790. ad sanctum Adalbertum[b] episcopum et[c] martyrem Sclaviam intrat, ibi synodo habita septem episcopia disposuit et Gaudentium, fratrem beati Adalberti, monachum archiepiscopum ordinari iussit. Inde reversus palmas Magaedaburg, pasca Quitilingaburg egit. Aquisgrani magni imperatoris Caroli ossa, a pluribus inscita[2], quaesivit. Inde Romam ivit.

A. Hild. 1001. Otdo imperator III. natale Domini Romae celebrat.

ib. 1002. Otdo III. imperator obiit X. Kal. Februarii[d], cui Heinricus dux Baioariorum succedit feliciter.

ib. 1003. Incendium Papiae[e·3]. Stephanus rex Ungaricus super avunculum suum Iulum regem cum exercitu venit, quem cum adprehendisset cum uxore ac duobus eius filiis, regnum vi ad christianismum compulit. ib. Et castellum Chrusna[4] destructum est. Henricus, Berhtholdi comitis filius, et Bruno frater regis amboque Bolizlavones, Bolianicus et Boemicus, a rege deficiunt. Sed et Henricus, ad regem refugiens, in Gibicanstein custodiae mancipatur.

ib. 1004. Incendium Papiae.

ib. 1005. Bernharius abbas[5] obiit, succedit Gothehardus abbas[6].

f. 62'. A. Hild. 1006. Valida fames. Guntharius monachus factus est.

cf. A. Hild. 1007. Bernwardus Hyldenesheimensis episcopus Gandenesheimense monasterium dedicat, et Willigisus archiepiscopus conflictum, quem hactenus contra Hildenesheimenses exercuit impudenter, ibi in praesentia imperatoris et episcoporum aliorumque principum finit, nostroque episcopo in suae abrenunciationis testimonium episcopalem ferulam tradidit[7], et usque apud nos[8] retinetur. Expeditio ad Gent. Baldwin dux[f] Henrici regis dominatui substernitur[9].

A. Hild. 1008. Guntharius heremum inhabitare cepit.

1009. Mettis ab Henrico obsidetur[10] et Sarebrugka debellatur.

a) nasu *c.*; naso *Staindelius.* b) Albertum *c.* c) ep. et, *quae Aventinus omisit, leguntur apud Staindelium.* d) 10. K. F. *Aventinus in marg. adiecit, cf. Staindelium.* e) *in marg.* Babobergae. f) rex *c., quod correxi.*

1) *S. Emmerammi. Cf. Ann. S. Emmerammi Ratisb. et Annales brevissimos eiusdem monasterii.* 2) *Cf. Lambertum.* 3) *Cf. a.* 1004. 4) *Creussen. Cf. Thietmarum V, c.* 34 (21). 5) *Hersfeldensis.* 6) *Altahensis.* 7) In testimonium huius abrenuntiationis ferulam episcopalem domno Bernwardo tradidit. *Vita Bernwardi c.* 43. *Cf. Wolfherium in Vita Godehardi post. c.* 17. 8) *I. e. Hildesheimenses.* 9) *Cf. Thietmarum VI, c.* 29 (22). 10) *Cf. Thietm. VI, c.* 41 (28).

1010. Expeditio ad Sclavos, ex qua rex infirmatus cum quibusdam revertitur[1].

1011. Willigisus archiepiscopus obiit, succedit Erchanbaldus abbas. A. Hild. cf. Lamb.
Expeditio iterum in Lutheringas[a, 2].

1012. Hermannus dux Alemanniae obiit. Metensis civitas iterum obsessa[3]. Gothehardus abbas, relicta Hersveldia, re- A. Hild.
meat ad[b] Altaha. Sanctus Colemannus apud Stokarawe patitur, marchione Henrico in Austria, patre[4] Adalberti marchionis[5].

1013. Ingens eruptio aquarum[6]. Christianus Bataviensis ib.
episcopus obiit, succedit Berengerus. Incendium Hildinesheimensis ecclesiae, quo ingens librorum congeries cum optimis missalibus interiit.

1014. Henricus fit imperator Romae XVI. Kal. Febr. 14.
Martii[7].

1015. Ernust dux Alemannorum in venatione ingratis[c] sagitta- A. Hild.
tus interiit, et Lantpertus infestissimus proeliator dignissima talione cruentae[d] caedis obcubuit. Expeditio domini imperatoris contra Bolizlaum.

1016. Magnae molis grando venit, et[e] plurimi fulmine exusti ib.
perierunt[f].

1018. Henricus marchio [Austriae[g]] subito periit, succedit f. 63 A. Hild.
Adalbertus[h] filius[8].

1020. Benedictus VIII. papa, ab imperatore Babinperc vocatus, advenit[9]. In multis terrarum locis multa et magna incendia[10].

1021. Ingens terrae motus IIII. Idus Mai[11], hora X. diei, feria ib.
sexta post ascensionis Domini, quasi duo soles visi X. Kal. Iulii.

1022. Bernwardus episcopus obiit, succedit Gothehardus, abbas Alta- ib.
hensis, monachus[i] sanctitate vitae.

1023. Ecclypsis lunae ter illo uno[k] anno, ecclypsis

a) *sic c.* b) ad *om. Avent., legitur apud Staindelium.* c) *i. e.* non voluntate sagittantis; ex inproviso *Ann. Hild.* d) cruentis *c.;* cruentae *Staindel.* e) ve. c., *quae Aventinus om., ex Staindelio supplevi. Cf. Ann. Hild.* f) p. *in c. omissum supplevi ex Staindelio. Cf. Ann. Hild.* g) A. *superscr.* h) Albertus *c. et Staindel.;* Adalbertus *Auctarium Ekkehardi.* i) monasterii *Staindel.* k) u. *post deletum.*

1) *Cf. Thietmarum VI, c.* 56—58 (38). 2) *De hac expeditione nihil compertum habemus. [At vide Giesebrecht, 'Gesch. d. deutschen Kaiserzeit' II, p.* 612.*]* 3) *Cf. Thietm. VII, c.* 14. 22 *(VI, c.* 46. 49*).* 4) *Error. Adalbertus frater Heinrici marchionis erat.* 5) *Cf. Thietm. VIII, c.* 76 *(VII, c.* 54*), Passionem Cholomanni (SS. IV, p.* 675*), Ann. Mellic. (SS. IX, p.* 497*).* 6) *Cf. Annal. Quedlinburg. (SS. III, p.* 82*), Pass. Cholomanni (l. c. p.* 676*), Annal. Ratispon. (SS. XVII, p.* 584*).* 7) *Cf. Annal. Hildesheim. et Thietmarum VIII (VII), c.* 1. 8) *Cf. supra ad a.* 1012. 9) *Cf. Annal. Quedlinburg. et Herimannum Augiensem.* 10) *Haec et notae ad annum sequentem ad litteram fere in Chron. Hung. (Schwandtner, SS. rer. Hung. I, p.* 119*) descripta sunt.* 11) *Cf. Annales Ratisponenses.*

A. Hild. solis post natale Domini hora decima diei. Wolframmus fit abbas Altahensis.

ib. 1024. Henricus imperator obiit. Benedictus papa obiit, frater eius succedit[1]. Chunradus rex factus est.

ib. *1026. Chonradi regis filius Henricus rex factus est. *p. 791. Wolframmus abbas subito obiit. Synodus in Saliginstat inter episcopos Aribonem Mogontinum et Gothehardum Hyldenesheimensem[2].

ib. 1027. Chonradus rex imperator factus est, et filius eius rex dux Bawariae constituitur. Ratmundus abbas fit Altahensis[3].

f. 63'. A. Hild. 1029.[a] Brun Augustae civitatis episcopus obiit, cui Eppo succedit. Sinodus in Palithi inter praedictos episcopos praesente[b] imperatore de Gandenesheimensi parrochia.

ib. 1030. Chonradus imperator in Ungariam cum exercitu properans Iun. 21. natali sancti Albani in dominica die in monasterio Altahensi pernoctavit. Rediit autem de Ungaria sine militia et in nullo proficiens, inde quod exercitus fame periclita- A. Hild. (1031.) batur, et Vienni[c] ab Ungris capiebatur[4]. Arnolfus[d] Herfeldensis[e] abbas deponitur et Partho subrogatur.

A. Hild. 1031. Aribo archiepiscopus obiit, cui Partho abbas succedit. Imperator cum parva Saxonum manu Sclaviam autumnali tempore invasit et Misiconem, diu sibi ante rebellem, Lusizique[f] regionem cum aliquot urbibus et praeda, quae priori anno[5] facta est, sibi restituere et cum iuramento pacem firmare coegit. Eodem vero anno eundem Misaconem Bezbrien, frater eius, de Pollonia eiecit et in Beheim ad Udalricum ducem fugere fecit. Hoc anno in Premun facta est medio die et claro inter sollemnia missarum tenebrosa calligo et fluvius fundotenus[g] divisus.

ib. 1032. Bezbriem a suis occisus, Misaco ab imperatore est in locum restitutus. Udalricus dux Boemiae reus maiestatis inventus exilio damnatur, cuius filius, nomine Bratizla, suscepto ducatu patris, ab imperatore rebellans, Heinrici regis expeditione ad eum facta subicitur[6]. Mons quidam in pago Salzpurgensi, ultra spatium quinque stadiorum decidens, casu suo inter terminos lites compescuit.

a) *librarius Aventini pergit.* b) *sic c.;* praesidente *Annal. Hild.* c) *superscr.* Winnii. d) Alnolfus *c.* e) Helfeldensis *c.* f) Liutizique *c. et Staindel. Cf. Ann. Hild.* g) fundetenus *c.*

1) *Cf. Herimannum Aug.* 2) *Cf. Vitam Godehardi priorem c.* 30, *posteriorem c.* 22; *Bresslau ('N. Arch.' II, p.* 545*).* 3) *Cf. Annal. Hildesh. ad a.* 1026. *et Vitam Godehardi priorem c.* 31. 4) *Procul dubio Wien, cuius urbis nunc celeberrimae mentio antea nusquam fit. Aventinus in Annal. ducum Boiariae ('Sämmtliche Werke' III, p.* 38*):* Ugri, *inquit,* Vianam Boiariae orientalis oppidum capiunt. 5) prioribus annis *Ann. Hild.* 6) *Cf. Bresslau, 'Jahrbücher des deutschen Reichs unter Konrad II.' II, p.* 486. *et Giesebrecht, 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit' II, p.* 638—639.

# II. PARS ALTERA AUCTORE MONACHO ALTAHENSI.

## 1033.

Ventus cum turbine multa stravit edificia, naves multae submersae sunt, nonnulli periere[a] fulmine. Monasterium Altahense post CCCII.[b] edificationis suae annum IIII. Non. Martii cum caeteris edificiis igne[c] consumitur[1]. Imperator nativitatem Domini Potherbrunno feriavit[2]. Eodem anno Heinricus rex et dux Bawariorum veniens[d] in Ungariam et pace firmata cum rege Ungarorum reversus est in propria[3]. Filius autem Stephani regis Ungarorum post non multum temporis obiit[4], qui dictus fuerat Heinricus et est canonizatus[5].

## 1034. f. 64.

Rogatu domini Guntharii heremitae et provincialium comitum Udalricus exilio eiectus ad Radesponam venit, ubi Chonradus imperator placitum suum habuit, recipiensque ducatum[6] suum multa mala maioraque et peiora prioribus commisit. Insuper fratrem suum Germarum cecavit, sicque post octo menses malam vitam mala mors secuta est. Misaco obiit[7].

## 1035.

Imperator Chonradus placitum suum in Papinperc habuit, ubi Adalpero dux Karintanorum deponitur[8], Chonrado[e] in ducatum succedente illi[9]. Venit Bratizla, filius Udalrici ducis, illuc et pacifice ab imperatore susceptus
*p. 792. est, obsidibusque receptis cum pace et *regalibus muneribus honoratus ad propria remeavit, et statim expeditione

a) perieri *c.;* perierunt *Staindel.* b) dc.ii. *c.;* post centesimum secundum e. s. annum *Auctarium Ekkehardi ad a.* 1033 *(SS. XVII, p.* 363*). Staindelius numerum omisit. Nec* CCII. *legi potest, cum supra ad a.* 831. *Hersfeldensis, non Altahensis, templi fundatio notetur. Emendandum esse* trecentesimum secundum, *nota Herimanni Aug. ad a.* 731. *docet.* c) *deest c., invenitur in Auctario Ekkehardi et apud Staindelium.* d) *sic c. et Staindel.* e) Chonradum *c.*

1) *Cf. Annal. Hild., ubi incendium* 6. *Kal. Martii adscribitur.* 2) *Cf. Annal. Hild.* 3) *Cf. Steindorff, 'Jahrbücher des deutschen Reichs unter Heinrich III.' I, p.* 25. 437*; Bresslau, 'Jahrbücher d. d. R. unter Konrad II.' I, p.* 313, *n.* 5*; Giesebrecht, 'Kaiserzeit' II, p.* 639. 4) *Filius Stephani iam a.* 1031. *defunctus erat. Cf. Ann. Hild. et Ann. vet. Ungaric. ('Archiv für Oesterreich. Geschichtsq.' XLII).* 5) *Haec post a nescio quo in archetypo addita videntur, nam Emericus sive Heinricus non ante Ladislaum regem, i. e. non ante a.* 1077. *sanctis adscriptus est. In Auctario Ekkehardi ad a.* 1033. *haec leguntur:* Heinricus filius Stephani regis Ungarie obiit, qui tantis miraculis claruit, quod in sanctorum katalogo est adscriptus. 6) *Cf. Auctarium Ekkehardi.* 7) *Cf. Ann. Hild.* 8) *Cf. Wiponem c.* 33. 9) *Chonradus anno sequenti successit. Cf. Ann. Hild.*

facta ad Liutizos praeclarum nomen post ingentia facta[1] adeptus est[2]. Inaudita mortalitas animalium et defectio apium omnem Baioariam multum afflixit.

## 1036.

Hiems acerba et nimis longa, in qua etiam multitudo arborum arefacta est, et in quibusdam locis exinanicio[a] frugum. Contigit autem diabolico furore instigante Radespone duos iuvenes rixasse, quorum unus arrepto cultro percussit iniuriantem se, et ipse repercussus eodem cultro tercium, qui causa dirimendi eos accucurrit, in vires collectus appetiit, simulque in eodem die expiraverunt. Impera-
Apr. 18. tor in Saligenstat[b] paschale festum feriavit[3]. Gebehardus
Mart. 17. Radesponensis episcopus obiit, cui[c] successit[d] frater imperatoris[4]. Item expeditio ad Liutizos[e. 5]. Mortuique sunt
Iun. 5. episcopi Meginwercus Podarburnensis, cui successit[f] Ruodol-
Aug. 13. fus abbas Herfeldensis, et Brunicho Mersiburgensis, suc-
Aug. 27. 25. cessitque ei Hunoldus, sed et Branthoh Halberstetensis, cui successit Burchardus, Coloniensis etiam Piligrinnus, et
Oct. 10. substituitur Hermannus, Sizo quoque Mindensis, quem Brun subsecutus est in episcopium[6]. Imperator in Saligenstat[7] generale concilium habuit episcoporum XXXV et abbatum plurium. Deinde rex Heinricus, filius imperatoris, maritavit Chunigundam, Chnut Angli Saxonici regis filiam, et
Iun. 29. in Niumago nuptias fecit[8]. Imperator rediens de Liutizia instanti autumno festinus cum exercitu in Italiam perrexit[9] et natale Domini Veronae celebravit[10].

## 1037.

f. 64'. Apr. 10. Imperator pascalem festivitatem Placentiae[g. 11] celebravit, deinde Mediolanensis archiepiscopus[12], eum insidiose

a) exianicio *c.* b) Salingenstat *c.* c) st *additur in c.; fortasse auctor scribere voluit statim, sed abrupit.* d) succ *c.* e) Liutizes *c.* f) succ. *c., ut infra.* g) Placentia *c.*

1) *Hor. Epist. II,* 1, 6: Post ingentia facta deorum in templa recepti. 2) *Bratizla imperatorem in expeditione contra Liutizos facta adiuvit. Cf. Wiponem c.* 33. 3) Engelenheim *Ann. Hild. Cf. Stumpf, 'Reichskanzler' II,* 2, *nr.* 2076. 4) *Cf. Herim. Aug.; Ann. S. Emmerammi, SS. XIII, p.* 48. *XVII, p.* 571. 5) *Cf. Ann. Hild.* 6) *Eadem referuntur in Ann. Hild., sed aliis verbis. Forsitan nostris annalibus post ex illis addita sunt.* 7) *Triburiae synodus habita est. Cf. Ann. Hild. et vide Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 35, *n.* 4; *Giesebrecht, 'Kaiserzeit' II, p.* 645. 8) *Haec quoque post ex Ann. Hild. adiecta videntur.* 9) *Cf. Ann. S. Emmerammi saec. XI (SS. XVII, p.* 571*) et Bresslau, 'Jahrbücher' II, p.* 227, *n.* 1. 10) *Cf. Ann. Hild. et Wiponem c.* 35. 11) *Ravennae imperator pascha celebravit. Cf. Wiponem l. l. et Stumpf l. l. nr.* 2086—2088. 12) *Aribertus.*

quasi ad convivium invitans, occulte[a] voluit perdere, sed malitiae suae diffamatus a pessimo incoepto condigne est frustratus, et ipse, comprehensus a imperatore et aliquamdiu retentus, eheu! se custodientibus est fuga elapsus. Postea vero cum duodecim coepiscopis regalem curtem absque suspicione frequentantibus consiliatus est, ut ab eis aliquo modo rex periret deceptus, hocque consilio diffamato comprehensi sunt omnes pariter et in exilium per singula loca relegati. Sed et Poppo patriarcha Aquilegiensis, qui custodire suscepit archiepiscopum ecclesiae Mediolanensis, illo fugiente reus maiestatis effectus est[b], et ipse aufugit timidus. Postea vero, veniens discalciatus et laneis ad carnem tectus, gratiam impetravit imperatoris. Praenotatus autem Mediolani episcopus, in perfidia sua perdurans obstinatius, nunciis[c] ad Odtonem[1], Burgundionum regem missis[d], participem eum fecit praescriptae coniurationis. Non multo post tempore comprehenditur quidam Adalbertus, cognomento Fortis, cum literis sepedicti archipraesulis, coniurationem indicantibus episcoporum et omnium Longobardie primorum, in die natali sancti Martini dominum imperato- Nov. 11.
rem esse cum exercitu interficiendum et eundem Otdonem in imperii monarchia constituendum. Itaque patefacto indicio internuncius et auctor huiusce mali Adalpertus iuste decenterque vinculatus exilio est[e] damnatus[2]. Imperator sic liberatus Parmam civitatem proficiscitur ibique[f] nativitatem dominicam acturus. Die vero sancto Parmenses tumultu Dec. 25.
maximo excitato omnes nostros una cum principe voluerunt exterminare. Cum utrimque fortiter pugnaretur, et nostri pene superarentur, Deo donante incidit consilium imperatori, ut iuberet civitatem succendi. Unde provocatus exercitus, circumquaque per regiones diffusus, hinc inde advenerunt, cede et igne urbem vastaverunt[*][3]. Eodem anno vico Hallensi[4] res miseranda in familia sancti Mauricii evenit. Duo etenim germani fratres cum plebe sibi con-

*) *Staindel. add.:* Hoc etiam anno Altahense templum post incendium denuo a fundo *[sic recte cod.]* reaedificatum XI. Kal. Octobris divino honori est consecratum. *Quae ab Aventini librario omissa esse quis credat? Puto, Staindelium ea non nisi in Auctario Ekkehardi legisse, excerpta ex amplioribus, quae ea de re Altahensibus prodita erant (cf. LL. II. B, p.* 170, *SS. XVII, p.* 371*).*

a) oculte *c.* b) *deest Staindel.* c) nucciis *c.* d) directis *Staindel. recte, ut videtur. H.-E.* e) *deest c., ex Staindel. suppl. H.-E.* f) ibi *Staindel.*

1) *Campaniae comitem.* 2) *De hac coniuratione vide Ann. Hild., Wiponem et Annalistam Saxonem.* 3) *Cf. Ann. Hild. et Wiponem c.* 37. 4) *Reichenhall, ubi monasterium Altahense praedia quaedam habuit. Cf. Mon. Boic. XI, p.* 187.

ducta patruum suum seditiosi invaserunt, ipsum occiderunt[a], filios eius sex cum eorum parvulis et reliqua multitudine promiscui sexus et aetatis non minus L hominum omnes simul in una domo incenderunt.

*1038. *p. 793.

Imperator nativitatem Domini Parmae fecit, ut praenotatum est. Praedictus Odto, Burgundiae princeps usur-
f. 65. pative factus, in pertinacia sua contra ipsum[b] voluit perdurare finetenus. Quod dolens Gozilo dux Lotharingiorum
Nov. 15. cum comprovincialibus eum invasit victumque extinxit et caput eius imperatori direxit[1]. Caesar[c] in Sudrun[2] prope
Mart. 26. Romam pascha peregit. Inde exiens Tusciam[d] tetendit, ibique Pandulfi ducis uxor cum filio suo et filia venit, maximum thesaurum afferens et pignora sua vades imperatori relinquens; postquam gratiam sibi maritoque impetravit, domum remeavit. Ipse enim dux ideo non venit, quia nunquam se cuiusquam imperatoris faciem videre praesumpturum firmavit. Postea vero filius eius, quem obsidem miserat, nescio quo terrore perterritus fugam iniit, set soror eius remansit. Hinc caesar intelligens eum dolose agentem, cum nullo modo posset eum[e] revocare, ducatum nepoti ipsius, nomine Weimaro, tradidit, indeque in montem Cassinum perrexit, quo ut pervenit, omnia a praedicto Pandulfo vastata repperit, res monasterii distractas, monachos fugatos. Et quia rector ibi defuit, ipse abbatem substituit, Rihherium scilicet abbatem Leonensem, monachum vero Altahensem, ipsumque una cum Weimaro persecutorem fecit Pandulfo malo[3]. His itaque[f] compositis repatriare disposuit temporibus Augusti mensis, unde et maximam partem exercitus perdidit, quos horrenda aestatis rabies
Iul. 18. miserabiliter extinxit. Chunigunda quoque nupta regalis
Iul. 28. et Herimannus, filius imperatricis, dux Sueviae cum innumera multitudine interierunt eadem clade.

Praesulis emeriti tunc et flatus Godehardi
Mai. 5. Carnem dimisit et caelica[g] regna petivit.

Aug. 20. Cui substituitur Tiemo regius capellanus in episcopium

a) *sic Staindel. recte;* occidere *c. H.-E.* b) imperatorem *Staindel.* c) Imperator apud Sutrium *Staindel.* d) *id in cod. et apud Staindelium legitur; Wipo c.* 37. *rectius habet:* in Apuliam tendebat. *Emendationem, quam in priori editione ausus est Giesebrechtius, retractavi, cum mihi probabile iam non videatur, librarium ullum eo devenire, ut* Tusciam *scribat pro* Troiam. e) illum posset *Staindel.* f) ita *Staindel.* g) coelica *c.;* celica *Auct. Ekkeh. et Staindel.*

1) *Cf. Ann. Hild. et Ann. Sax. ad a.* 1037. 2) *In castello Spello (Ann. Hild.) imperator pascha peregit, non Sutrii.* 3) *Vide de his rebus Amatum (ed. Champollion-Figeac) II, c.* 4—6, *Desiderium in Libro dialogorum et Chron. mon. Cassinensis II, c.* 63.

Hildenesheimense[1]. Herimannus marchio obiit[2]. Stephanus Ungrorum rex in die assumptionis sanctae Mariae terminum Aug. 15. fecit carnalis vitae[3]. Maxima defectio frugum per totum contigit Teutonicum regnum, ita ut in plerisque locis homines fame deficerent et multae villae fugientibus colonis vacuae starent[a].

## 1039. f. 69'.

Imperator natale Domini Goslarae feriat. Sophia abbatissa Gandesheimensis moritur[4]. Schebis marchio Un- Ian. 27. (30). garie eodem anno est defunctus[5]. Caesar pascale festum Apr. 15. Niumago feriavit, pentecoste oppido Traiectensi, ibique altera die eiusdem festi obiit pridie Nonas Iunii, Henri- Iun. 4. cum filium relinquens heredem regni. Eodem in tempore Iul. 20. patruelis et equivocus eius viam tocius carnis est ingressus. Rihhardus abbas Fuldensis obiit, cui Sigiwardus ipsius mona- Iul. 20. chus succedit[4]. Aestas calore validissima et maxima fuit frugum abundantia. Eclipsis solis facta est XI. Kal. Septembris. Reginpoldus episcopus Spirensis moritur, eique Oct. 13. Sibicho substituitur[6]. Egilpertus etiam Frisingensis praesul Nov. 4. est defunctus, et Nitzo in[b] pontificatum est subsecutus. Dec. 21. Adalpero dux Carintanorum, qui[c] fuga est elapsus de exilio, Nov. 28. vita decessit[7].

## 1040.

Rex Henricus natale Domini Radisponae[d] feriavit et inde profectus Augustam venit. Illico devenerunt legati Italorum[4], expetentes regis iudicium[e]. Paschale vero festum Apr. 6. in Ingelenheym celebravit, ibique conventionem cum principibus habuit. Illic Mediolanensis archiepiscopus, quem supra diximus dampnatum, regis gratiam et suum recipit[f] episcopatum[8]. Eiusdem anni autumno rex bellum indixit Aug. 22. 23.
*p. 794. Boemico regno, ubi plurimis suae *militiae perditis rediit sine successu prosperitatis[9]. Tunc etiam vini exiguum et factum est acerrimum[g].

a) fierent *Staindel. melius* (: deficerent). *H.-E.* b) in *deest c.* c) qui *deest c., supplevi; Staindelius vero sequentem vocem* est *delevit.* d) Radispona *c.* e) *sic Staindel. recte* (: Italorum); iudicia *c. H.-E.* f) recipi *c.* g) accerrimum *c.*

1) *Cf. Ann. Hild.* 2) *Fortasse marchio Misnensis, Ekkehardi frater, de cuius morte nil certi constare videtur. Cf. ea, quae annalista noster ad a.* 1046. *de morte Ekkehardi tradit, et quae H. Bresslau, 'Jahrbücher' II, p.* 328, *n.* 4. *disserit.* 3) *Cf. Wiponem c.* 38. *et Vitam Stephani maiorem c.* 18. 4) *Cf. Ann. Hild.* 5) *De hoc marchione Ungariae nil inveni, nisi forte Sebus ille est, cuius Simon de Keza (Mon. Arpadiana p.* 109. 110*) et Thwrocz (Schwandtner, SS. rerum Hung. I, p.* 120. 122*) mentionem iniiciunt, sed mortem eius anno* 1041. *adscribunt. Aventinus in Annalibus ducum Boiariae ('Sämmtliche Werke' III, p.* 41*) ad annum* 1038. *refert:* Schebus, dux Ugrorum, vitam finivit. 6) *Cf. Herim. Aug.* 7) *Cf. Ann. Hild. ad a.* 1036. *et Herim. Aug. ad a.* 1039. 8) *Cf. Ann. Saxonem.* 9) *Cf. Ann. Saxonem, Herimannum Aug., Cosmam Pragensem II, c.* 8—12.

## 1041.

Annum rex in Minigartovurti[a] [1] initiavit, ubi Boemico duci filium suum, quem vadem habuit, remitti mandavit, ut ipse captivos redderet, quos in praedicto bello cepisset[2].
Mart. 22. Pasca oppido Traiectensi feriat. Diebus rogationum prin-
Apr. 27—30. cipum conventum in Saligenstat[b] evocavit[3], consilium habiturus, qualiter dedecus suum esset correcturus. Illo Boemiorum legati devenerunt[c], seque ipsumque ducem in regis conspectum venturum spoponderunt. Nihil impetrantes redierunt, quam pacem[d] saepius hoc anno temptantes, principes audierunt consiliantes, dux[e] nisi semet una cum regno deditum[f] veniret, regem cum exercitu super se rursus venturum sciret.

f. 70. Hoc anno Petrus rex Ungrorum regno est privatus, coniurantibus adversum se suis primatibus. Unde[g] hoc ortum sit, audiat qui velit. Stephanus bonae memoriae rex, avunculus ipsius, cum filius eius patre superstite esset mortuus, quoniam alium non habuit filium, hunc fęcit adoptivum ipsumque regni heredem locavit; filium fratris sui digniorem in regno, quia hoc non consensit, cecavit et parvulos eiusdem exilio relegavit. Hic igitur ipso vivente in regno solidatus iuravit, ut praeceperat avunculus, se dominam suam reginam semper honoraturum nec quicquam eorum, quae rex dederat ei, ablaturum, si post mortem ipsius vitam illi donaret Dominus. Quod ut firmius fieret, addidit iuramento se contra omnes, qui eam vellent calumniare, pro posse et nosse semet subsidio fore, et in eadem verba omnes iuraverunt[h], qui principes regionis fuerunt. Stephano demum vita decedente et Petro eius gratia in regno succedente, fides ipsius[i] patuit, quae prius quasi bona latuit. Nam unius anni tempore tractavit eam honorifice, quo peracto spatio destituit illam omni bono. Primum quidem praedia, quae a marito vivente susceperat, et pecuniam, quam seorsum habuerat, ipse vi abstulit, eamque iurare compulit, ut de[k] residuo nihil daret cuiquam praeter suam licentiam. In quadam etiam urbe eam locavit talique custodiae mancipavit, ut nec ipsi potestas esset usquam progrediendi nec cuiquam advenientium eam conveniendi.

a) Muniptgartovurti *c.* b) Saligenstatt *c.* c) *sic h. l. vel infra* spopondere *legendum est, ut syllabae consonae reddantur;* devenere *c. H.-E.* d) pace *c.* e) dux *suppl.* f) teditum *c.* g) Inde *c.; emendavi E. D.* h) iuravere *c.; cf. n.* c. *H.-E.* i) ipsis *c.* k) de *deest c.*

1) *Münster. Cf. Ann. Saxonem.* 2) *Cf. Herim. Aug.* 3) *Cf. Stumpf l. l. nr.* 2209. 2210.

Cum hoc toto triennio passa fuisset, et ipse nihil de iniuria minuisset, ipsa principes regni convocavit et facti sibi iuramenti eos commonuit[1]. Qui, moti misericordia, regi suasere ab hac quiescere iniuria, ne omnes[a] simul cum illo in[b] miseranda inciderent[c] periuria. Set cum sepius esset amonitus, mala mens et malus animus in pertinacia perduravit finetenus. Postremo indicaverunt semet nolle esse periuros et, nisi matronae sua[d] cedat, illum deserturos. f. 70'. Quod cum parvipenderet et nihil eorum, quae dicebantur, intenderet, tempus advenit Dei gratia, quo eius terminaretur nequitia, ut scribit quidam sapientissimus: *Ante ruinam exaltatum est cor eius,* Prov. 16, 18. quia nullo modo voluit consentire nec[e] super hac re ullum ultra verbum dignabatur audire. Quo perspecto principes illius regionis unanimiter inierunt consilium, ut interficerent quendam illi fidelem, nomine Budonem, horum omnium malorum auctorem, cuius omnia fęcerat consilio, quoniam ipse illius congruebat animo. Venientes igitur ad regem, ad paenam mortis constanter expetierunt eundem, quasi omnium illorum hostem communem, qui terrae suae et comprovincialium tractaverit perniciem. Rex vero videns semet ipsum in malo positum neque illi posse conferre praesidium, fertur respondisse: 'Quandoquidem illum liberare nequeo, neque morti tradere volo, neque vobis eum abnego'. Quod ut audierunt, mox eum comprehendentes, interfecerunt ipsum in frusta concidentes et duobus parvulis eius oculos eripientes. Unde rex vehementer extimuit, et eadem nocte in terram Baioariorum perfugit cum paucis, quamvis eos merito sibi infestos sciret, eo quod sine causa inimicos eorum adiuvisset. Nam quoniam omnes bonos studuit impugnare et consilium impiorum semper adiuvare, Boemico etiam duci, suo seniori, id est nostro regi repugnanti, maximo fuerat subsidio prioris anni, ut diximus[2], autumno. Et hoc divino factum est iudicio, ut quem ille lacessivit inmerito, huius indigeret pietate in
*p. 794. suae dignae depositionis *ęgestate, a quo et nulla prius acceperat nisi bona, set ille velut malus pro bonis reddiderat mala. Rex tamen noster excepit eum cum omni gratia et plurima illi impendit beneficia, condolens eius miseriae et suae propter Deum oblitus iniuriae. Ungri

a) omnis *c.* b) in *deest c.* c) incederent *c.* d) suae *c.* e) ne *c.*

1) *Mirum est, quo modo Keza et Thwrocz, qui annalium nostrorum vestigiis hic insistunt, hanc narrationem corruperint.* 2) *Cf. supra ad a.* 1040.

autem, ut eum aufugisse cognoverunt, alium sibi regem statuerunt, qui Obo vocitatus regio more mox est consecratus[1]. Harum rerum summa a duobus regni principibus est perpetrata, quorum unus Ztoizla nomen habuit, alter Pezili[a] dictus fuit[2]. Igitur rex idem, habito sinodico concilio, cum communi episcoporum et principum consilio omnia decreta rescindi statuit, quae Petrus iniuste secundum libitum suum disposuit, et episcopis duobus pontificia vi sublata reddere voluit, sed quia alii ordinati erant, hoc Romani praesulis iudicio reservandum censuit. Diotmarus
f. 71. Iul. 28. Iuvavensis archiepiscopus, paralisi dissolutus, miserabiliter defungitur, eique Belding substituitur[3].

Item ad Boemos facta est expeditio meliori, quam pridem, Deo gratias auspicio. Ipsi quidem Sclavi regiae noluerant subdi potestati, sperantes semet nunc quoque victores fore, ut fuerant prioris anni expeditione. Rex autem Henricus cum omnibus suis principibus [b]humiliavit
Ps. 115, 71. se Deo, cum propheta dicens ore et animo: *Bonum mihi, Domine, quod humiliasti me,* illam scripturam[c] semper medi-
Hebr. 12, 6. tans, quod *Dominus corripit castigando, corripit omnem filium, quem recipit.* Hinc iustus iudex omnium, nullum reorum impunitum dimittens[d], nostrorum humilitatem respiciens ac illorum protervitatem: quatenus[e] nostros elevavit passionis adversitas, tantum illos deiecit prior prosperitas. Nam rege cum exercitu adveniente ipsi silvas occluserant, undique armis parati eos prohibere, ne terram eorum possent introire, sed providente gratia Dei optimum consilium incidit regi, ut aliquot dies contra viam munitam residerent, quasi illic pugnando ingressuri essent. Ubi saepe nuncii ducis advenerunt, sed nihil regia maiestate[f] dignum retulerunt[g]. Rex autem, dimissa ibi magna multitudine, circuiens silvam per devia, terram illorum invasit occulte, quod incolae non antea cognoverunt[h], quam omnes eos simul incolomes salva sua substantia infra regionem consistere audierunt. Sed et tanta eos tenuit superbia, ut neque fugata essent pecora, neque segetes messuissent, eo quod nullo modo[i] introventuros credidissent. Haec omnia propter divinam bonitatem

a) *librarius primo scripsit* Pehili, *tum literam* h *in zethum ei simile mutavit eidemque, ut ambiguitas tolleretur, zethum commune minoris moduli super lineam apposuit. Aventinus in marg. exaravit:* Stozolaus Pezilo. b) *Aventinus ipse sequentia scripsit.* c) script *c.* d) *censeo auctorem scripsisse* dim. imp. *et* resp. humil., *ut syllabas consonas redderet. H.-E.* e) quatenus *c.;* quantum *emend. Bresslau.* f) regiae maiestati *c.* g) retulere *c.; cf. p.* 24, *n.* c. *H.-E.* h) cognovere *c.; cf. ibid. H.-E.* i) dux *in cod. post* modo *additum est, tum Aventinus superscr.* sic. *Puto, scriptorem inchoasse* duxissent, *tum* credidissent *scribere maluit.*

1) *Cf. Herim. Aug.* 2) *Toyslan et Pezli apud Thwroczium p.* 123. 3) *Cf. Ann. S. Rudberti Sal. (SS. IX, p.* 773*).*

nostris evenere ad utilitatem, qui sex ebdomadarum spacio cum omni abundantia conversati sunt in illo regno. Vastant igne quae ibi supererant, exceptis duabus provinciis, quas illis humiliatis dimiserant. Hoc in tempore dux, certior factus de suo et suorum periculo, legatos tandem frequentes direxit ex animo ad omnes principes, ut deprecatores essent, sed quandoquidem conditionem placitam non obtulerunt, saepius infecto negocio redire coacti sunt[a]. Igitur multi terrae f. 71'. principes una cum Pragensi episcopo[1] caesarem adeunt, inscio duce se dedunt gratiamque obtinent, consilium incolarumque aperiunt, aut ipsi duci ad caesarem sponte veniendum, aut ipsum propediem in vinculis sese adducturos. Quod ubi dux cognovit, insidias praeoccupavit, legatos ex animo supplices mittit, omnium familiarium[b] purpuratorum auxilium ac opem implorat, ut liceret sese cum omni regno suisque dedere et gratiam caesaris, veluti ipsi suisque placeret, quaerere. Promisit quidem sub iuramento se Radisbonam venturum et omnis subiectionis[c] humilitate caesari subditurum et octo milia semisses pondere regio[2] pensurum et omnes captivos de Bolania reddidurum et quicquid caesari vel cuiquam purpuratorum[d] vi vel fraude subtraxisset, totum in integrum restituturum. Et huius rei quinque dedit obsides, filium scilicet suum et pueros quatuor principum, quos caesar morte, qua liberet, perderet, nisi ipse condicta perficeret. Ipse etiam munitiones silvarum iussit aperiri, qui antea fecerat eas muniri, et viam latissimam planavit, per quam totus exercitus sine vi et clade cum honore et maxima praeda repatriavit. Dehinc duarum hebdomadarum spacio[e] peracto, venit dux die condicto cum plerisque suis principibus et regiis, ut dignum erat, muneribus, et caesare sedente in palatio cum caetu seniorum[3], procidit ille ante consessum illorum discalciatus, ut poscebat honor regius, iam plus humiliatus, quam antea supra se fuerit exaltatus. Primates ergo nostri, eius miseriae compassi, suum illi praebuere auxilium, regi decenter dant consilium, ut supplicem clementer susciperet et prio-
*p. 796. rem dominatum *illi redderet. Quem ubi recepit, iusiurandum regi fecit, ut tam fidelis illi maneret, quam miles seniori esse deberet, omnibus amicis eius fore se amicum,

a) coacti redire *c.;* sunt *supplevi;* redierunt *coni. H.-E.* b) familiarum *c.* c) subictionis *c.* d) praefectorum limitum *superscripta et* marchionum *in marg. exaratum.* e) tempore *superscr.*

1) *Severo.* 2) *Cf. Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 110, *n.* 5. 3) *Rex mense Octobri Ratisbonae fuit. Cf. Stumpf nr.* 2220.

inimicis inimicum, et nihil plus Bolaniae vel ullius regalis provinciae sibimet submittere, nisi duas regiones, quas ibi meruit suscipere. Ita Deo gratias clades est reparata, quae priore anno in nostratibus fuerat perpetrata, et rebus bene
f.75'. in calce. compositis, unde venerunt, omnes domum redierunt. Tempore autem praenotatae expeditionis Liutpold, filius Adalperti marchionis Baioariorum[a], congregata multitudine, quanta potuit, urbem quandam invadit, quae in terminis marcharum Boiemiae ac Boiariae sita[1] patri suo pridem vi fuerat ablata, et eam expugnavit, innumeram praedam hominum pecorumque abduxit, praefecti quoque filium vinciri[b] iubet[c], urbem solo aequavit, incolomis domum redit[d]. Homines etiam sui, illius[e] prosperitate provocati, Boemiam denuo perrexerunt, nec minore praeda potiti re-
f. 80. vertuntur[f]. Idem Liutpoldus[g] Radasponae regi redeunti obviam venit et gratias maximas cum meritis muneribus accepit, inter alia equum optimum, ducis Boemi donum, quem ipse regi detulerat, cum sella miri ponderis et operis, quae tota ex argento et auro fabrefacta fuerat. Sed et marchio praedictum captivum, praefecti filium, regi tradidit, quem ille mox duci suo reddidit, post regia pietate indulsit eidem promissi thesauri medietatem[2].

Eodem anno in orientali Francia ventus validissimus magna dedit damna[h], adeo ut iuxta Montem Pavonis[3] silvae magnam partem prostraverit, innumera[i] aedificia subruerit. Caritas et penuria frugum maxima per totum Franciae regnum. Hoc etiam anno Isac[4] fluvius iuxta Pozan[5] nimium inundans miserandam stragem dedit, terram vinearum funditus usque ad saxa proluit et aliis iuxta iacentibus eandem ingessit et plerasque[k] taliter inutiles reddidit, ex utraque parte alvei aedificiorum, iumentorum et agrorum maximam cladem fecit. Sed et Athesis fluvius apud Veronam tanta eluvie[l] subito excrevit, ut domorum, iumentorum, hominum, agrorum partem vastando perdiderit, et vis diluvii homines, qui evaserant, coegit ad aedificium, quod vocatur Aerina[6], confugere et, quamdiu aquae decrescerent, illud incolere.

a) Boiorum *Aventinus de suo more scripsit, quod correxi.* b) vinci *c.* c) praefecti — iubet *in marg. addita.* [iussit (: abduxit) *legendum videtur. H.-E.*] d) remeavit (: aequavit) *legendum videtur. H.-E.* e) i. *superscr.* f) redierunt (: perrexerunt) *legendum videtur. H.-E.* g) *f. 75'. in imo marg. Aventinus notavit:* infra f. 80. h) pericula *Staindel.* i) et inn. *Staindel.* k) plaerasque *c.* l) eluviae *c.*

1) *De qua vide sis Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 109. 110, *n.* 6. 2) *Cf. Chronicam Cosmae Pragensis II, c.* 2, *ubi similiter, sed brevius res referuntur, et Ann. Saxon. ad a.* 1042. 3) *I. e. Bamberg.* 4) *Eisack.* 5) *Botzen.* 6) *Arena Veronensis.*

## 1042.

Caesar Heinricus natale domini[a] Argentorati[b] celebravit, quo magnum principum conventum convocavit[1]. Eo devenere inter reliquos Obonis Ungarici regis legati, Petro deiecto, ut diximus[2], substituti. Nam postquam audivit Petrum eundem caesaris gratiam recepisse, extimuit hoc suo dominatui cladi futurum esse. Ideoque misit legationem talem, ut perquireretur, an certas inimicicias sperare deberet an stabilem pacem. Caesar autem, ubi ex his verbis persensit superbiam eius mentis, talibus obviavit responsis: 'Si quidem ille me et meos cavet iniuriis lacessere, ego nolo inimicicias incipere, sin vero ipse inceperit, quid possim, Deo auxiliante sensurus erit'[3]. Cum his etiam suos legatos curavit dimittere[c], qui certitudinem aliquam de his sibi possent reportare. f. 80'.
Ille autem hac occasione patefecit dolum, quem tractaverat ante. Nam omnes copias multitudinis, quam habuerat, continuo clam vocari iusserat, fide corrupta nostrates invasurus et, quicquid cladis latrocinando posset, facturus, et, ne fraus eius a quopiam posset praecaveri, omnes hospites, qui advenerant, mercatores, nuncios, sed et regios legatos, quod ubivis gentium nefas est, inibi iussit retentari. Et ex utraque Danubii parte perrexit terram Baioariorum spoliare, ipse rex in meridiana fluvii plaga cum innumero milite, duci suo praecipiens in aquilonari itidem facere. Et, ut assolent Sclavi, euntes per silvas, lupina fraude semet occultarunt usque in locum, quem condixerunt. Incipientes igitur a flumine Treisama[4] grassati sunt miserabili praeda, alios quidem comprehendunt in lectis cubantes[d], alios vacantes et huiusce mali inscios sub tectis. Qui autem se et sua armis defendere nitebantur, nimia multitudine obruti perierunt, quoniam illi solitarii fuerunt. Hoc autem factum est feria secunda sexagesimae a primo Febr. 15.
crepusculo usque vespere. Dehinc circa Tullinam civitatem[5]
*p. 797. pernoctantes, *in terram suam redierunt ovantes. Nec immerito, nunquam enim de Baoiaria[e] tantam praedam accepit Ungaria. Sed quod nostris peccatis exigentibus divina vindicta tunc in nobis perpetravit, hoc illis partim in posterum

a) d. *deest c., suppleri ex Staindelio.* b) Argentina civitate celebravit (c. *om. Aventinus*), ubi magnam principum multitudinem *Staindel., ut annalistam scripsisse censeo. H.-E.* c) dirigere *subscriptum est in c., quod omisi.* d) cub. in lectis *emendandum est; cf. supra p. 26, n. d. H.-E.* e) Boiaria *c.*

1) *Ann. Saxo ad a.* 1043. *refert, Augustae regem nativitatem Domini celebrasse, sed in errorem incidit. Cf. Stumpf nr.* 2223. 2224. 2) *Cf. supra ad a.* 1041. 3) *Cf. Thwroczium p.* 123. 4) *Traisen.* 5) *Tulln.*

reservavit, partim interea loci[1] repraesentavit. Nam quanta regi suisque sequacibus fuit prosperitas, tanta duci et suis commilitonibus obviavit austeritas. Qui dum ex praecepto regis eadem die et simili fraude septentrionalem Danubii terram deberet vastare, quia similiter imparatos offendit, magnam quidem captivitatem congessit, sed eam Dei gratia
f. 81. citissime remisit[a]. Aderat ibi tum marchio Adalbertus et Liupoldus, filius eius, cum parvissima manu militum et servitorum, quippe nec triginta habentes scutatorum. Alii etiam quidam nobiles et fortes in praediis suis morabantur, qui hoc malum nec sciverunt nec opinabantur. Ex re tamen et tempore sunt congregati et semet invicem cohortati hostium legionibus obviare et, quantum sibi Deus auxiliari dignetur, temptare, dicentes honestius[b] esse vitam perdere cum honore, quam cum dedecore prolongare[c]. Hostium autem, ut comperimus, decem legiones fuerunt, quae in tres partes divisae sunt. Harum una praedam servabat, altera nostratibus pugnatura obviabat, reliqua post tergum irruitura latitabat. Nostratium autem, quamvis non adhuc essent trecenti, insiluere eos impetu ingenti, multos necabant, plerosque sauciabant, paucos, qui reliqui erant, fugabant. His Dei gratia superatis, diverterunt eripere multitudinem captivitatis. Sed et illos facile vicerunt, quia Dominum adiutorem habere meruerunt. Omnes quoque captivi, faeminae simul et viri, postquam suos cognoverunt, Deo gratias rettulerunt, et lanceis, cultris atque sagittis in captivatores sunt grassati, donec omnes iacebant trucidati. Quicquid enim sors obtulit, hoc ira telum facit[1]. His ita gestis, Domino condignis laudibus redhibitis, domum redire volentes, maximas legiones, turmas[d] vident post se in insidiis latitantes, partem scilicet se post tergum, ut dictum est, paratam irruere et in ore gladii neci tradere. Quam mox ut videbant, pauci tantam multitudinem inire titubabant, maxime quia iam de tanta cede fessi fuerant. Tandem spe conversa ad gigantem ecclesiae, cui peccatum est diffidere, inierunt praelium, invocantes auxiliatorem Dei filium; quo etiam adiuvante hostes sunt penitus occisi, praeter qui fugati incurrerunt gurgitem fluminis Maraha[2] dicti, quorum etiam plurimi vitam sub undis dimiserunt,

a) *scriba Aventini exaravit ea, quae sequuntur.* b) honestum *c.* c) *syllabae melius consonant, si legis* prol. cum ded. *H.-E.* d) turmas *delere voluit Bresslau. At puto, archetypum habuisse* maximas turmas *et linea sequenti* partem scilicet legionum.

1) interea loci *dictio est Plautina et Terentiana.* 2) *Cf. Verg. Aen. VII,* 507: quod cuique repertum Rimanti telum ira facit *('Neues Arch.' XIII, p.* 634*).* 3) *March.*

paucissimi evaserunt. Dux autem, vix fuga elapsus et equi f. 81'. subsidio ultra aquam transvectus, praesentatus regi percepit pro mercede oculorum usibus carere. Mos namque est milites donari felicibus praemiis, iste destitutus est ducatu donisque divinis. Hac de mercede manifestatur, quae ipse et sequaces eius fecerint[a]. Per idem tempus aliqui de Ungaria egressi contra Carintheam captivaverunt innumerabilem praedam. Sed Gotefrido marchione[1] superveniente et eosdem invadente, omnes occubuerunt praeter paucos, qui latenter effugerunt. Carintani autem, captivitate recepta, ovantes regressi sunt ad propria[2].

Hisdem diebus, id est in quinquagesima, traditus est Febr. 21. principatus Baioariae in civitate Basilea Henrico duci, fratrueli Henrici ducis et dominae Chunigundae imperatricis, uxoris Henrici piissimi et dignissimi imperatoris. Pascalem Apr. 11. agnum deinde rex noster Coloniae[3] victimavit et principes totius regni congregavit, consilium quaerens ipsorum, qualiter obviare deberet gestis Ungrorum. Qui omnes velut uno ore consiliati, terram illam decere cum exercitu invadi et Dei gratiam temptare, qui iusta iudicia nulli vult denegare de his, qui absque alicuius causae obiectione tanta in regnum Teutonicum grassati fuerant persecutione. Post haec pentecoste Wirtzburg fecit et[b] Brunonem episcopum[4] Mai. 30. cum[c] viris et feminis misit ad desponsandam sibi Wilelmi[d] comitis Provinciae[5] filiam[e]. Expeditio vero facta est in mense sequenti[6], coadunato exercitu ingenti, quibus divina misericordia prosperum cursum proficiscentibus et magnum honorem contulit pervenientibus. Pertransierunt etenim terram ex aquilonali[f] parte Danubii fluminis suasu et consilio Boemici ducis, qui tum inibi una affuerat cum copia, quae regem decuerat. Incolae autem missa legatione promisere se, quicquid rex praeciperet, velle perficere, nisi
*p. 798. tantum Petrum regem suum recipere, quod *tamen rex summopere voluerat et propter quod eum secum adduxerat. Postquam etenim auxilium suum illi promisit, hoc[g] in re-

a) feceř *c.* b) f. et *om. in c. ex Staindelio supplevi.* c) aliis idoneis *add. Staindel. recte, ut opinor. H.-E.* d) Vilelmi *c.* e) Post haec — filiam *signo omissionis posito, librarius in marg. adiecit. Cf. Staindelium.* f) aquiloniali *c.* g) hanc *c.*

1) *Gotefridus, filius Arnoldi de Lambach, praefuit marchiae Carintanae.* 2) *Cf. de his rebus Herim. Augiensem. Keza et Thwrocz, nostros annales secuti, de industria omnia deformant.* 3) *Cf. Annal. Saxon.* (1043) *et Stumpf nr.* 2226. 4) *Praefuit ecclesiae Wirzeburgensi.* 5) *Immo Aquitaniae ducis, qui Pictavis residebat. Cf. Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 153. 154, *n.* 5. *II, p.* 443. 6) *Autumno, ut Herimannus refert. Haesito, an emendandum sit:* mense Septembri. *Cf. Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 159, *n.* 3.

stituendo regno illi ostendere cupivit, sed sui adeo execra-
f. 82. bantur, ut nullum[a] se illum recepturos faterentur. Novem ibi civitates rex deditione cępit, quas rogatu Bratezlavi et consensu incolarum fratrueli Stephani regis, qui cum eodem duce advenerat, dedit; duae tamen earundem urbium, Baioaricae marchae proximae, ante adventum nostratium urbanorum ignibus sunt absumptae[1]. His itaque Dei adiutorio patratis, rex et sui redierunt ad propria, Deum laudantes de successu prosperitatis. [Heinricus rex V. Idus Aug. fuit
Iul. 24. in Altaa[b].] Heribertus Eichstetensis episcopus obiit, cui germanus suus Gezman succedit, qui paulo post obiit[2].
Oct. 17. Ulricus Ratisbonensis abbas obiit, ipsique succedit Erchan-
Mai. 17. pertus abbas Monensewensis. Tegernsewensem abbatiam, quam idem simul habuit, Herrand[c] eius loci monachus
Aug. 16. accepit. Nitzo Leodiensis episcopus obiit, succedit Watzo praepositus eiusdem loci.

## 1043.

Rex natale Domini Goslare peregit. Illic[d] pontificatum Eichstetensem Gebehardo dedit[e]. Inter alios principes adfuit Brateslav dux[f] Boemiae, qui decentia munera regi detulit[g], ipseque magnifice tractatus peractis diebus rediit, regiis donis honoratus. [h]Legati quoque Ruzonum magna dona tulerunt, sed maiora recipientes abierunt[3]. Bulanici ducis[4] nuncii cum muneribus suis reiecti nec praesentiam caesaris aut affatum meruerunt, quia ipse, iuxta quod iussus erat, noluerat venire. Missa tamen denuo legatione se excusat et, quia venire non potuerit, iusiurandum promittendo confirmavit, sicque gratiam recipere regis meruit. Isdem
Febr. 14. temporibus Gisla imperatrix, mater caesaris, est defuncta et ab ipso et episcopis atque principibus iuxta virum Chun-
Apr. 3. radum imperatorem Nemidone sepulta[5]. Pascha rex Leodii celebravit[i], inde regi Karolingorum fabulatum obviavit[6].
Mai 22. Pentecoste fuit in[k] Boderabrunnun; illo[l] venere legati Ungrorum, pacem cum nostratibus reformare cupientes, et pro-

a) ut nullum *c.; Aventinus in marg. interpretatus est* nequaquam; nullo modo *coni. H.-E.* b) Heinricus — Altaa *in marg. addita sunt, quae ad hunc annum pertinere non possunt, cum eo tempore rex in Hassia moraretur. Cf. Stumpf nr.* 2230. *Mense Augusto anni insequentis rex in regione Altahensi cum exercitu erat. Cf. Stumpf nr.* 2244. c) Herrandt *c.* d) p. I. *c. om., supplevi ex Staindelio.* e) *sic Staindel.; quod Bresslau iure recipiendum censuit;* tradit Geb. *c.* f) rex *c.;* dux *Staindelius.* g) obtulit *Staindel.* h) *Aventinus ipse librarium excipit.* i) rex *et* celebravit, *quae Avent. om., ex Staindelio supplevi.* k) f. in *desunt c., quae ex Staindelio supplevi.* l) illoque venerunt *Staindel.*

1) *Cf. Herimannum Aug.* 2) *Cf. Lambertum.* 3) *Iaroslavi; cf. Lambertum.* 4) *Casimiri.* 5) Nemeti iuxta maritum imperatorem sepulta est. *Herim. Aug.* 6) *Heinrico I. Cf. Stumpf nr.* 2240.

inde magnam exhibitionem regi promittunt, scilicet captivorum, quos haberent, remissionem, eorum, quos reddere non possent, coemptionem et insuper regis gratia multa auri pondera[1]. Rex vero, pertractans eorum intentionem, scilicet quod impedire vellent eius expedicionem, respondit, quia pactum facere nollet, priusquam Radasponam veniret, et nisi tunc tale quiddam super exhibita adderent, quod satrapae sui contra[a] illius terrae populis probarent. Mox ergo, ut rex et sui expediti eo venerant, et illi, ut iussum fuit, aderant, iterata sponsione ampliantes cuncta, quae f. 82'.
promiserant, sed ipsi una re pactum iam futurum turbaverunt, quippe quia regem pro pace iurare postulaverunt[b], ideoque infecto negocio redierunt. Veniens ergo rex ad Aug.
terminum regni, ubi exercitus recenseretur, decrevit, ut hostilis terra procul dubio invaderetur, et factis machinis contra opus, quo fluvium Rapiniza[2] occluserant, in crastinum impugnare disposuerant. Tandem venere supplices legati, dolore animum stimulante, desperati, pacem et veniam pro delictis orantes, et quicquid regi et optimatibus placeret, se facturos spondent[c]. Tunc condixerunt captivum populum, ut praedictum est, remittere vel precium sub iureiurando reddere et partem regni[3] retradere, quae quondam Stephano data fuerat causa amiciciae, et insuper pro lenienda regi offensa dare CCCC auri talenta totidemque pallia et reginae Gislae reddere cuncta, quae maritus eius idem Stephanus ei donaverat, quae iste, sicut Petrus, illi pridem abstulerat. Haec autem omnia rex Ungaricus ipse iurando promisit et insuper datis septem obsidibus, quos nostrates voluerunt, stabilivit, ea lege, ut in festo Andręae his perfectis reciperentur aut infectis Nov. 30.
perderentur. Proinde Deo digna reddentes praeconia, unusquisque domum redit. Mox convocata non minori multitudine profectus est rex Vesontionum[d] urbem Burgundiae, et illic accipiens, quam praediximus, sponsam, duxit eam Mogonciacum[e] ibique consecrari eam reginam curavit[f],

a) *puto, in archetypo notatum fuisse* coram. b) *emendavi* (: redierunt) *H.-E.;* postularunt *c.* c) *lege* spondentes (: orantes) *H.-E.* d) *sic Avent.; Keza p.* 111: Bizanciam *et Staindel.:* ad Bisanciam *(recte procul dubio H.-E.).* e) Mogunciam *Staind.* f) eam cons. fecit reginam *Staind. recte H.-E.*

1) *Lambertus narrat iam Goslariae legatos Ungarorum venisse ad regem.* 2) *Repcze.* 3) regni usque ad Litaha flumen partem. *Herim. Aug. In margine Aventinus exaravit:* Muneribus pacem Ovo (*primo exaravit:* pax ab Ovone) vix impetrat, iurat, regni partem a Lithaha usque flumine ac Vischa recepit, in Alemaniam vertit. *Quibus eiusdem Annales ducum Boiariae V,* 7 *('Sämmtliche Werke' III, p.* 49 *sq.) et Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 181, *n.* 3. *conferas.*

consummatisque diebus ordinationis in Ingilenheim *fecit *p. 799.
Nov. nuptias regio, ut decuit, apparatu[a, 1]. Aderant omnes pene
primarii de cunctis regionibus Romani imperii, praesules,
duces, marchiones, praesides, sed et reliquarum dignitatum
Dec. 9. principes innumerabiles. Non multo post obiit Liutpolt,
filius Adalperti marchionis, egregiae indolis iuvenis, qui
multorum nimio dolore deploratus a patruo suo archiepiscopo Treveris est tumulatus[2].

## 1044.

Rex cum nova nupta Treveris[3] natale[b] Christi cele-
Apr. 22. bravit[c], in Noviomago pascha[d, 4]. Gozzilo dux Luthareo-
Apr. 19. rum obiit[e], et de bonis eius contentio inter filios oritur[5].
Duos enim ducatus totidemque filios habuerat, quorum
alteri Godefrido ducatum unum, dum viveret ipse, tradi
permiserat, alterum usque ad finem vitae sibi retinuit,
quem alteri filio Gozziloni, defuncto patre, rex dare voluit[f].
f. 76. Frater vero consentire noluit. Ita discessum, ut nec rex
illi primatum tradere, nec ille regi voluntarie cedere vellet[g].
Item in Ungaria prorupit discordia intestina, quae iam diu in abditis fuerat conflata, scilicet contra iniustum regem iusta coniuratio, ut non digne exaltatum digna deponeret humiliatio. Conspiraverant enim plerique principes, quod in regem suum deliquerant coram Domino poenitere et, ut ipsum placatum habere possent[h], illum, quem inique substituerant, aut vinctum aut necatum caesari tradere quaerebant. Sed et hoc accedebat eius infortunio, quod regem nostrum offenderat denuo non complendo, quam praecedenti autumno sponsionem fecerat, quam etiam iureiurando, ut praediximus, firmarat. Igitur quidam, qui eiusdem conspirationis conscius fuit, suam salutem pactus omnes coniuratos regi prodidit, innotuit, quorum aliquos iussit necari, aliqui gratia Dei liberati eius effugere manus. Hac de causa amplius incitati omnes, qui potuere elabi,

a) regio cultu apparatas *Staindelius*. b) nativitatem *Staind.* c) c. *quod om. Aventinus, ex Staindelio supplevi.* d) r̊rnis *i. e.* resurrectionis solemnitatem *c. Staindelianus (recte, ut Gies. censet).* e) *lege* moritur (:oritur) *H.-E.* f) *Aventinus in imo marg. f.* 82′: Supra fol. 76; *in summo marg. f.* 76: infra fol. 82. *adnotavit.* g) *lege* vellet cedere. *H.-E.* h) possent habere *legendum videtur H.-E.*

1) Sponsam suam accipiens et Mogontiaci reginam ungui faciens, regales apud Ingelenheim nuptias celebravit. *Herimann. Aug. De tempore nuptiarum cf. Stumpf nr.* 2249—2255. 2) *Iisdem fere verbis Herimannus Augiensis:* Liutpaldus, Adalberti marchionis filius, magnae virtutis et pietatis adolescens, . . . Treveri a patruo suo Poppone archiepiscopo sepultus est. 3) *Cf. Lambertum.* 4) *Cf. Stumpf nr.* 2260. 2261. 5) *Cf. Herim. Aug.*

caesaris auxilium expetunt ipsique fraudes tyranni, quas pacto intulerat, retexerunt et eum ad expugnandam terram suam invitaverunt. Denique caesar, ab iis persuasus, sed plus, ut postea patuit, iussu divinitatis instinctus, iter suum ad illa loca disposuit, quam occultissime potuit. Ibi vero fuit cernere, quia iudex iustus Deus iniusticiam voluit[a] disperdere, quia nemo mortalium talem gratiam auderet optare, qualem postea per semet ipsum voluit demonstrare. Perrexit enim rex[b], quasi pactum[c] exacturus et de marcha Baioarica[d] reversurus, geminum tantummodo ducens exercitum, Noricum et Boiemicum[1]. De reliquis regni sui partibus nullos nisi aulicos suos habebat, quoniam fructuum penuria illis stipendia denegabat. Sed et hoc fecerat praeter consilium pene omnium suorum subditorum, ideoque credendum, Deum menti illius inspirasse, quod ipse ante saecula praedestinaverat futurum esse. Dum hoc iter ageret, Obonis legati complures venerunt et fugitivos suos, qui cum rege fuerant, repetierunt, eos praedones regni sui conquerentes et primos incentores adversus nostrates fuisse asserebant[e. 2]. Principem quoque nostrum quaerebant avertere ab eo, quod[f] ceperat, itinere, plus aliquantulum, quam spoponderant, promittentes; maximopere tamen multitudinem explorare satagebant. Honorifice quidem ac sapienter retenti sunt, donec utrique exercitus unius diei itinere interiecto convenerunt, quoniam ille, qui pacem fictam quaeritaverat, immensas copias arma- f. 76'.
torum interim congregaverat[g]. Cum vero, internunciis utrimque contionantibus, nec possent, nec vellent conciliare, statuerunt armis decertare et diem condixerunt tercium, in quo divinum apparuit iudicium. Quo die cum noster heros ad locum condictum venisset et illum minime reperisset, volens eum insequi ultra Rabaniza fluvium, invenit iter stagnantibus aquis et machinis more illis solito interclusum. Ducatum autem praebentibus Ungris, quos secum habuit, tota nocte equitando sursum per ripam crepusculo facili vado transit[h]. Quorum[i] adventum prospectantes, qui machinas custodiebant, relictis omnibus, quae habue-

a) *Aventinus primo scripserat* valet, *tum correxit.* b) rex, *quod in codice deest, adieci.* c) fati quadam benignitate *in marg. ab Aventino adiecta sunt, qui sententias pias annalistae irridere videtur.* d) Baiorica *c.* e) *lege* asserentes (: conquerentes). *H.-E.* f) quod *iteratur in c.* g) congregarat *c.* h) transsit *c.* i) *sic c.*

1) Cum exercitu Norico et Bohemico *Simon de Keza p.* 112. *Eadem verba repetens auctor Chronici Thwroczíani p.* 125. *addit:* et phalangibus aulicorum suorum. 2) *Cf. Simonem de Keza et Chronicon Thwroczianum l. l.*

rant *fugerunt. Sic nostratibus est via patefacta et multa *p. 800. victualium praeda relicta. Tercia demum die post condictum praelium, cum primi nostrorum transirent Rhaba fluvium[1], ecce innumerae acies armatorum eminus apparent[a], qui campum latissimum, quasi silva succrevisset, operuerunt. Sic parati paucitatem nostrorum suis copiis undique circumvallant[b], ut nullus eorum saltim fugiendo mortem posset declinare. Sed Deus, qui nihil dimittit impunitum, quod suis oculis videtur iniquum, iusticiam convertens in iudicium, omnem illorum intentionem redegit in nihilum, et quicquid ad nostrorum[c] instituerant deceptionem, translatum est in eorum perditionem. Dignum hoc[d] quoque fuerat Dei iudicio, ut non prius reconciliaretur illa regum commotio, quam illorum multo expiaretur cruore, quorum
Matth. 26, 51. incepta est furore, quia, *quisquis gladium acceperit, gladio,* sicut dicit ipsa veritas, *peribit.* Caeteris etiam gentibus per latum orbis spacium degentibus exemplum de istis dignatus est rex regum dare, qualiter primates suos et
Rom. 13, 1. maxime reges debeant honorare, cum non sit potestas, nisi a Domino, ut testatur sancta lectio. Igitur eo die, cum vellent confligere, ut supra diximus, uterque populus, tantum progressus, ut facilis invicem esset prospectus, tenuis nubecula, id est caeleste signum, adparuit[e], quos apostolicus, successor beati Petri, eo quod regem suum dehonestarant, iam pridem anathemizarat[f]. Et ecce turbo vehemens ex parte nostratium ortus pulverem nimium adversariorum ingessit obtutibus[2]. Hoc sedato, nostris Dominum invocantibus et illis econtra incondite vociferantibus, pugna nimis atrox inchoatur et summa vi utrim-
Iul. 5. f. 77. que decertatur. Nam illo primo congressu fortiter resistebant, quia aliquorum de Baioaria legationibus freti erant de nostrae multitudinis raritate et sui exercitus multitudine. Postquam vero se viderunt inaestimabiliter cadere, terga vertere et cedere[g] ceperunt, et isti[h] ferme eos per sex miliaria insecuti sunt fugientes. Terram innumeris cada-

a) *lege* apparuerunt (: operuerunt). *H.-E.* b) circ. undique (: declinare) *legendum videtur. H.-E.* c) istorum *c.* d) huc *c.* e) iis *adiecit Gies., at puto cum Thwroczio, verba* quos — anathemizarat *post* obtutibus *esse collocanda.* f) *in marg. additum:* devoverat. g) caedere *c.* h) *forsitan etiam hoc loco* nostri *corrigendum sit.*

1) *Raab. Cf. Herim. Aug.* 2) Tradiderunt Teutonici, quod, cum ad proelium appropinquassent, cum coelesti signo nebula tenuis apparuit, turboque vehemens divinitus incitatus terribilem pulverem obtutibus ingessit Hungarorum; quos iam pridem, ut dicitur, quia Petrum suum regem dehonestaverant, dominus apostolicus anathemate damnaverat feriendo. *Thwrocz p.* 125.

veribus operiunt; lancea regis deaurata capitur [1]; episcopi, capellani, principes, alii complures retrahuntur; tandemque nostri nimiae caedis pertaesi ad castra sua ovantes sunt regressi. Denique caesar discalciatus et laneis ad carnem indutus ante vitale sanctae crucis lignum procidit, idemque populus una cum principibus fecit, ipsi reddentes honorem et gloriam, qui illis dederat tantam victoriam, tam mirificam, tam incruentam [a], sed et pro divino munere omnes omnibus dimiserunt, qui quippiam in se committentes eis debitores fuerunt. Post haec mortuos suos, qui perpauci erant, quaesierunt et eis debitum humanitatis impenderunt, vulneratis autem quam poterant curam, et eos remiserunt ad patriam. Interea populus terrae nunc gregatim nunc singillatim venit et caesari victori se dedidit, qui placido suscepit eos vultu, tradidit Petro regi suo. Inde simul pergunt, Wizenburg [2] veniunt magno comitatu, regio excepti apparatu, ibique caesar Petrum regiis fascibus vestivit et manu sua ducens in sede [b] sua restituit, et in templo Deiparae virginis, ubi erat congregatio principum [c], et regis ad populum et populi ad regem facta est reconciliatio. Illis etiam petentibus concessit rex scita Teutonica [3], et relinquens illis suorum praesidia, ipse domum rediit et Radasponam venit. Non prius gustavit ea die quippiam, quam templa omnia nudis pedibus et in laneis circuivit et altaria templorum singulis palliis vestivit. Non visa prius in ea urbe tanta divina [d] exultatio plebis [e] et principum, tam devota clericorum et monachorum et virginum Christi laudatio. Caeterum Obo fugiens in quendam vicum pervenit, villaque fulmine succensa ipse pene interiit, et vix elapsus fugitando latitabat, usque dum comprehensus communi iudicio nostrorum et suorum capitalem subit penam.

His auditis dux Gotefridus [f] per amicos et nuncios aures caesaris cepit compellare, ut sententiam suam super illum dignaretur mutare, spondet, quicquid imponeretur, f. 77'. se libentissime acturum, passurum, si tantum retineret

a) Centum et octo desiderati sunt *addit Aventinus in marg.* b) saede *c.* c) *lege* princ. congr. *H.-E.* d) d. *superscriptum.* e) plaebis *c.; lege* pl. et princ. exult. *H.-E.* f) dux *post* Gotefridus *superscribendo Aventinus iteravit.*

1) *Cf. Annal. Leodienses (SS. IV, p.* 19*) et Arnulfum Mediol. l. III, c.* 6 *(SS. VIII, p.* 18*).* 2) *Stuhlweissenburg. Cf. Thwrocz p.* 126. 3) Ungarios petentes lege Baioarica donavit. *Herim. Aug.* Concessit petentibus Hungaris Hungarica scita servari et consuetudinibus iudicari. *Thwrocz l. l. Cf. Giesebrecht, 'Kaiserzeit' II, p.* 661. 696. 697.

utrumque ducatum. His[a] caesar respondit, si vellet ab iniquitate desistere et germano suo sine vi primatus consortium annuere, regiam *maiestatem nunquam memoraturam iam factae iniuriae propter indulgentiam, quam omnibus debitoribus fecerat in finibus Ungariae; sin autem, eius iniusticiae se nolle consentire, sed, quantum Domino iuvante liceret, obviam ire. Eiusmodi rationis nuncium cum saepius audiret, sed ad hoc nullo modo perduci valeret, coniuravit cum rege Karlingorum adversus regem dominum suum. Sed et omnes terrae suae homines constrinxit iuramento, ut sibi adessent, contra quoscunque illos inducere vellet, triennio. Haec vero comperto caesare, rex illum ad se venire praecepit, quod ille causa dissimulationis indubitanter fecit. Cumque in conventu principum res eadem cepisset agitari, et ipse manifestam rei veritatem non posset inficiari, exquisita sententia a contubernalibus eius est iudicatum, quicquid de parte caesaris haberet beneficiorum, iure esse cariturum. Itaque interdicto utroque ducatu domum rediit et fraudem, quam pridem clam conflarat, tandem aperte contra regnum et regem exercuit, potestatem interdictam usurpando, colonias et municipia[b] terrae muris et armis muniendo, quae dispositis praesidiis replevit, et exinde comprovinciales suos praesules et praesides regi fidos invasit, bona eorum caede, incendio et fuga vastavit. Ecclypsis lunae IIII. Non. Novembres, solis X. Kal. Dec.[1] Diothmarus episcopus Hyldenes-
Nov. 14. heimensis obiit, Azilinus succedit[2]. Khazo[3] quoque praesul Niwenburgensis obiit in finibus Italicis. *p. 801.

## 1045.

Rex Nemidone, dilecto sibi in loco, natale Christi celebravit[c], tractans cum optimatibus, ut obviam iret conatibus Gotefridi[d]. Peractis feriis, vocato exercitu ex illis partibus pergit tyrannidem eius opprimere suosque defendere a gentili infestatione, urbemque[4] situ loci munitissimam invasit eamque instructis machinis expugnavit, disie-

a) H. *superscr.* c. b) *coloniae et municipia Aventinum sapiunt.* c) c. *omisit Aventinus, supplevi ex Staindelio.* d) *lege* Got. conat. *H.-E.*

1) *Cf. Annales S. Emmerammi saec. XI (SS. XVII, p.* 571*), ubi lunae eclipsis* 5. *Id. Novembris adscripta est, quae fuit Nov.* 8. 2) *Cf. Lambertum.* 3) *I. e. Kadelohus, cancellarius regis Italicus. Cf. Lambertum ad annum* 1045. *et E. Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 221. 4) *Böckelheim, non procul ab urbe Kreuznach situm.*

cit, penitus delevit. Id ipsum quoque reliquis[1] Deo iuvante
fecisset, si non fame populi prohibitus fuisset, quae tam
valida erat per totum regnum eiusdem anni temporibus,
ut grandes vici plerique vacui remanerent, pereuntibus
habitatoribus[2]. Itaque relictis ibi praesidiis, qui urbes ob- f. 78.
siderent et hostes ab incepta vastatione cohiberent, ipse
inde Augustam venit, ubi Langobardorum conventum Febr. 22.
habuit et cum eis de[a] illius regni ordinatione disposuit[3].
Inde Frisingam pervenit, ibi quadragesimae primam ebdo- Febr. 24.—Mart. 2.
madam peregit, eoque regis sui Petri Ungarici nuncii de-
venerunt, qui ipsum, ut proximo pentecoste ad filium suum
venire et idem festum cum eo dignaretur facere, petierunt.
Dehinc die[b] palmarum in Babenberga ramos[c] arborum Mart. 31.
Domino portavit[4], pascha in[d] Goslari regia villa feriavit[d], April. 7.
dieque sancto tradidit Otoni, filio sororis tercii Otonis
regis[e], Alemanniae ducatum[5], Ebboni capellano suo Niwen-
burgensem episcopatum[6]. Sed et filium Baldwini militem
per manus accepit illique marcham[7] suae terrae contermi-
nam, pro qua Gotefridus contenderat, dedit. Dehinc ante
dies rogationum veniens Radisponam, navigio decenter in- Mai. 12—14.
structo perrexit Bathaviam, ibi ascensionem venerans domi- Mai. 16.
nicam; inde movens citato cursu pertendit, quo vocatus
erat, Ungariam. In eodem itinere tentatus est clade mise-
rabili et non solum perpessis, sed[f] et omnibus audituris
valde lacrimabili. Nam dum per aquae periculum, quod
Poienstein dicitur[8], proficiscitur et episcopus Wirzeburgensis
Brun, cognatus eius, ipsum sua nave subsequeretur[g], prae-
sul idem in praescripto saxo fantasticam[h] daemonis vidit
imaginem eamque sibi loquentem audivit: 'Episcope, quo pro-
ficisceris, meae potestatis es et eris, qui quamquam nunc
tibi nihil ago, in futurum tamen obviabo'. Ad haec verba
constrictus pontificis exorcismo conticuit et evanuit omnino,
sed quamvis semper mendax fuerit, hac tamen vice non
ex toto fefellit. Etenim cum rex haud procul inde invita-
tus et intime rogatus divertisset ad Persinbiugun[9], ubi

a) eisdem r. i. ordinationem *Staind. recte, ut opinor. H.-E.* b) d. *om. c.* c) Babinbergae ramosa *c.* d) in *et* f. *om. in c.* e) regis *superscr. in c.* f) sed *superscr. in c.* g) *sic c.; lege* subsequitur. *H.-E.* h) fantasciam *c.*

1) *Sc. urbibus.* 2) *Cf. Herim. Aug. ad annum* 1044. 3) *Cf. Stumpf nr.* 2270. 2271. 4) *Cf. Stumpf nr.* 2275. 5) *Cf. Herim. Aug.* 6) *Cf. Lambertum.* 7) *Antwerpen. Vide Giesebrecht, 'Kaiserzeit' II, p.* 662. 8) *Cf.* Pogicam caribdin *apud Arnoldum de S. Emmerammo (SS. IV, p.* 547*). Saxo illi infra Grein sito turris quondam imposita erat, Teufelsthurm nuncupata. Iuxta sunt vortices Danubii, qui Strudel nuncupantur. Cf. Aventini Annales ducum Boiariae V,* 7 *('Sämmtliche Werke' III, p.* 58*).* 9) *Persenbeug ad Danubium.*

vidua Adalperonis comitis[1], qui in superiore quadragesima obiit, sibi paraverat convivium vocatis, quos voluit, caesar sedit in colloquio in eminentiori quodam vestibulo. Igitur fractis *angulis vestibulum concidit et omnes pariter consi- *p. 802.
Mai. 19. dentes obruit. Caesar ipse plurimis super eum cadentibus infimus cecidit, Deo tamen protegente mortis periculum evasit, praeter quod subsequens lignum brachium, quod illi opposuerat, decorticavit. Prun autem dictus episcopus et
f. 78'. Althmannus Ebarespergensis abbas fractis cruribus, conquassatis corporibus, materque familias semianimes inde elevantur, ad cubicula deportantur, in lectulis collocantur, post non multum temporis decursum eadem clade defuncti migrarunt ad Deum[2]. Rex inde profectus gratias Deo agit, quod de periculo mortis[a] liberatus, pro his, quos morti proximos dereliquit, animo anxius. Veniens autem Ungariam, regio more susceptus decenter est et honorifice retentus.
Mai. 26. In ipsa sancta solemnitate Petrus rex regnum Ungariae cum lancea deaurata tradidit caesari domino suo coram omni populo suo et nostro[3]. Post peractum vero regio luxu convivium obtulit illi etiam auri pondus maximum, quod ille totum militibus distribuit, quos in prioris anni victrici praelio secum habuit[b]. [c]Eodem anno Berengerus
Iul. 14. Battaviensis episcopus hac luce privatur, eique Egilbertus, regine capellanus, successor ordinatur.

Oct. 9. Guntherius, vita decedens hac, heremita[d]
Percipit in caelis bravium cuiusque laboris,
Quem prius in mundo tulerat carni dominando[4].

Sub eodem tempore rex Franchonefurt venit ibique languescere cepit[4]. Cumque de die in diem languor magis ingravesceret, quam aliquid decresceret, Henricus dux Baioariae et Otto dux Sueviae, episcoporum nonnulli aliique nobilium quam plurimi in unum conspiraverunt et quem illo mortuo regem exaltarent elegerunt, scilicet Henricum,

a) *verbum* est *ab Aventino elegantiae causa omissum videtur.* b) *sic Staind. recte* (: distribuit); habuerat *c. H.-E.* c) *pergit Aventini librarius.* d) *hic versus solus in codice descriptus est, tum exstat lacuna, quam ex Staindelio explevi.*

1) *Richlindis, vidua Adalberonis comitis Ebersbergensis, qui die* 27. *Mart. in castro Persenbeug fato functus erat.* 2) *Bruno episcopus d.* 27. *Maii, Richlindis comitissa d.* 12. *Iun., Altmannus abbas d.* 16. *eiusdem mensis obierunt. Cf. Herim. Aug., Chronicon Eberspergense (SS. XX, p.* 14*), Necrologium Ebersbergense ('Sitzungsberichte d. k. Akad. d. W. zu Wien', philos.-hist. Cl., LIII, p.* 237*) et Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 231, *n.* 2. 3) Petrus rex in ipsa sancta paschali *(sic!)* solennitate regnum Hungariae cum deaurata lancea tradidit coram Hungaris simul et Teutonicis multis. *Thwrocz p.* 126. 4) *Cf. Herim. Aug.*

filium Hezilini comitis, patruelem praedicti Ottonis. Deus autem, qui omnia, quae vult, facit, eorum consilia ad- Ps. 113, 3.
nullavit et regem, quem castigans castigavit, morti nondum Ps. 117, 18.
tradere voluit, sed ostendens illi suum salutare non longo post eum levavit hac infirmitate. Adelheit abbatissa Quittiligenburgensis isdem temporibus carneis soluta est membris [1].

## 1046.

Rex feriavit[a] Domini natale Goslare[b. 2]. Non multo post tempore marchio Ekkihardus subitanea morte obiit[c. 3], Ian. 24.
in Nuunburg[4] rege praesente sepelitur. Die vero palma- Mart. 23.
rum Hildenesheimense templum insigne et maxima pars urbis consumitur igne[5]. Rex tempus pascale celebravit in Mart. 30.
Traiectensi civitate[6]. Eadem vero aestate Moguntia et Ratisbona[7] civitates sunt igne concrematae. Adventum Aquisgrani Spiritus sancti rex[d] cum magno principum concilio Mai. 18.
peregit[8], ibique Gottefrido duci gratiam suae reconciliationis f. 79.
dedit ac ducatum unum, cui patre[e] vivente dominabatur. Alter vero nec illi nec fratri habendus permittebatur, sed Gozziloni sublatus Friderico, Baioarie ducis fratri, est datus[9]. His omnibus peractis rex inde discessit ac Mersiburc, natale Iun. 24.
sancti Iohannis celebraturus, perrexit. Illuc etiam Bratizlao dux Boemorum, Kazmir Bolaniorum, Zemuzil Bomeraniorum advenerunt atque regem donis decentibus honoraverunt. Eodem die fecit rex filiam[10] ipsius velamine sacro velari simulque abbatissam Quittiligenburgensem consecrari. Inde discedens apostolorum Petri et Pauli festa Mihsina cele- Iun. 29.
bravit[11], ubi etiam conventionem secundo habens duces praefatos inter se pacificavit. Illic etiam Teti, Dietrici

a) f. *quod in codice deest, ex Staindelio supplevi.* b) in regali villa Goslare *Staindel.* c) *lege* moritur (: sepelitur). *H.-E.* d) *deest c., ex Staind. suppl., ubi recte* Sp. s. rex Aq. *H.-E.* e) patri *c.*

1) *De tempore, quo Adelheidis mortua sit, adhuc nihil certi exploratum fuisse videtur. Cf. E. Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 228, *n.* 5. 2) *Cf. Herim. Aug. et Lambertum.* 3) Subito moriens, *Herim. Aug.* Subitanea morte praefocatus, *Lambertus.* 4) *Naumburg.* 5) Nostrum monasterium — in dominica palmarum 10. Kal. April. miserabili incendio periit, simulque tota pene civitas et maxima pars villae interiit, *Wolfherius in Vita Godehardi post. c.* 33 *(SS. XI, p.* 215*).* 6) *Cf. Herim. Aug.* 7) *Cf. Annales S. Emmerammi saec. XI (SS. XVII, p.* 571*) et Ratisponenses (l. l. p.* 584*).* 8) *Cf. Herim. Aug. et Stumpf nr.* 2291—2294. 9) Fridericus, frater Heinrici ducis Baioariae, dux Lotharingorum pro Gotefridi fratre ignavo Gozzilone constituitur. *Herim. Aug. Cf. E. Steindorff, 'Jahrbücher' I, p.* 293, *n.* 2. 10) *Beatricem.* 11) *Cf. Stumpf nr.* 2295—2298.

comitis filius, marchas Ekkahardi duas a rege promeruit, terciam, id est Mihsinensem[a], rex adhuc retinuit[1]. Dei
Sept. 8. autem genitricis nativitatem *rex honoravit Augustae[b][2]. *p. 803.
Igitur convenientibus illuc militibus, iter aggreditur prosperoque cursu ad Italiam convertitur, perveniensque Veronam civitatem ibi exercitus sui speculatur congregationem. Motis autem exinde castris, sic disposuit seriem itionis, ut
Oct. 25. ante festivitatem apostolorum Simonis et Iude intraret fines Papiae civitatis, ubi separatim habuit sinodale concilium[c][3] ac populare iuditium, sic nimirum ordinans ista, ut praedictam solemnitatem ibidem celebraret in fascibus et corona.
Oct. 28. Proficiscenti autem illi exinde ac per diversas mansiones iudicanti[d] iustissime occurrere ceperunt Romani, de die in diem magis magisque conglobati, donec veniret urbem
Dec. 20. Sudrun[4] dictam, habiturus sinodum alteram. Causa vero huius conventus fuerunt tres pape, qui omnes pariter superstites fuerunt illo tempore. Nam primus[5] illorum, relinquens sedem illam propter illicitum, quod contraxerit, connubium[6], potius sua recesserat[e] sponte, quam ulla coactus adversitate. Unde in unum coniurati Romani supponunt alterum[7] illi adhuc[f] in carne viventi. Primus vero tercio[8] illud regimen pretio vendidit, quia ira permotus sibi suppositum hoc possidere noluit. Quid multa? Omnes in hac
Dec. 24. sinodo iudicati deponuntur, et Pabinbergensis praesul Suitigerus[g], tali sede dignus, ab omni cleri et populi concilio approbatur.

Dum autem hec aguntur, recidiva coniuratio in Un-
f. 79'. garico regno contra Petrum regem oritur. Nam principes eius et familiares, die noctuque cum illo conversantes, ad tantas insidias pervenerunt consiliantes inique, ut ipso ignorante advocarent quendam Andream, emulum eius, utpute ex eodem ortum semine, spondentes per nuntios, illum communi principum voluntate in regnum constituendum atque illum deiciendum[h]. Quibus cum ille credulus libentissime paruisset necnon inmensam multitudinem conducticii exercitus secum advexisset, praescripti obtimates regni,

a) Mihinensem *c.* b) Dei — Augustae, *signo omissionis in contextu verborum posito, librarius in marg. adiecit.* c) conscilium *c.* d) iudicanti *in c. iteratur.* e) decesserat *c.* f) aduc *c.* g) S. *in marg. adiectum.* h) a. i. d. *in marg. addita.*

1) *Locus maxime memorabilis de tribus Ekkehardi marchiis. Cf. Giesebrecht, 'Kaiserzeit' II, p.* 662. 2) *Cf. Stumpf nr.* 2305—2313. 3) *De synodo Papiensi v. Herim. Aug., Ann. Corbeienses, Mansi, Coll. conc. XIX, col.* 615, *Stumpf nr.* 2314. 4) *Sutri.* 5) *Benedictus IX.* 6) *Cf. Bonithonem l. V (Lib. de lite imp. et pont. I, p.* 584*).* 7) *Silvestrum III.* 8) *Gregorio VI.*

comprobantes promissa sua, occurrerunt ei cum armatorum multitudine maxima. Sic autem concluserant iter regi suo, ut non haberet diverticulum ullo in loco, donec pagani et ignominiosi, quibus concessum erat propria voluntate uti, oculorum illum lumine privaverant, quod nunquam regio nomini accidisse audierant, ne, si in regnum Teutonicum sanus effugeret, inde sibi bellum recidivum[a] et clades bellica succresceret. Pontifices etiam terrae illius pene omnes hac sunt tempestate prostrati, necnon cum clericis monachorum nonnulli; omnes ergo perseverantes in fide trucidabantur miserabili crudelitate. Principum etiam unus, Zaunic nomine[1], omnibus modis cruciatus, ex hac luce migravit, quia, priorem fidem recolens, nunc fidem Petro servare voluit. Exules[b] autem plerique sunt interfecti, quidam vero aufugerunt pedestres, nudi et spoliati. A tribus ergo pontificibus, qui residui erant, accepit ille regalem ordinationem[2], quamquam prius crudeliter grassatus fuerat in sanctae ecclesie gregem[3]. Wilelmus Argentinensis epi- Nov. 6. scopus obiit, succedit Hezilinus[c]; Ebbo Constantiensis obiit[d], Dec. 24. succedit Diotricus eiusdem congregationis[4].

## 1047.

Nativitatem Domini rex feriavit[e] Romae, consecrandus imperiali benedictione. Die sancto primum papa ordinatus legittime consecravit imperatorem cum imperatrice[3], archipraesulem etiam Ravenne nec non antistitem Placentiae[5] cum Fuldensi abbate[6]. Finita autem solemnitate ac imperatore iter in Apuliam convertente, imperatrix gravida vicinaque partui Mantuam perrexit, ibique[7] filiam peperit. Caesar vero, pertransiens totam illam terram, pervenit ad civitatem Beneventanam[8]. Inde domum conversus[f] praedictam intrat f. 83. Mantuam, celebraturus resurrectionem dominicam[9]. Post Apr. 14. pasca vero illo inde proficiscente ac in nativitate sancti Iohannis baptistae[10] Augustam intrante, Ebbo eiusdem urbis

a) reciduum *c.* b) *i. e.* peregrini. *Vide Ducange-Favre, Glossar. III, p.* 383. c) H. *Staindelius recte;* Hezilino *c.* d) o. *deest c., quod ex Staindelio supplevi.* e) f. *deest c., supplevi ex Staindelio.* f) *in imo marg. f.* 79'. *adscriptum est:* infra fol. 83.

1) *Zonuk in Chronico Thwrocziano p.* 131. 2) A tribus tantum episcopis, qui in illa magna strage christianorum evaserant, coronatus est, *Thwrocz p.* 132. 3) *Cf. Herim. Aug.* 4) *Cf. Herim. Aug.* 1046. 1047. 5) *Hunfridum (cf. infra ad a.* 1051*) et Guidonem.* 6) *Rohingo.* 7) In Ravennati territorio filiam peperit, *Herim. Aug.* 8) *Cf. Herim. Aug. et Lambertum.* 9) *Cf. Herim. Aug. et Lambertum. Stumpf nr.* 2332—2336. 10) *Error. Imperator die* 24. *m. Maii Augustam venit. Cf. Herim. Aug. Erat dies Iohannae, unde error profectus esse videtur. [Quod H. Bresslau in 'Jahrbücher' II, p.* 428. *renuit, rem aliter explicare conatus.]*

Mai. 27. praesul *moritur et imperatore praesente sepelitur. Cum *p. 801.
Mai. 29. autem huic Henricum subrogasset[1] ac iter suum in occi-
dentale regnum convertisset, invenit inibi hostem paratum,
ducem scilicet Gotefridum praememoratum. Hic enim re-
cidivam rebellionem paraverat, quia iam omnimodis despe-
ratus erat gratiam imperatoris sibi ultra posse conciliari,
idcirco quod hanc sibi denegatam viderat, ante limina
sancti Petri relaxatis caeteris debitoribus. Quapropter Dio-
tricum, Paldwinum omnesque, quos socios nequitiae suae
adsciscere poterat, assumpsit ac regiam domum in Niumago[2]
impletam[a] aedificiis circumstantium villarum igne combus-
sit[3], nonnullas etiam urbium captas munitiones, antehac
iuri[b] caesaris attinentes, militibus imperatoris seductis,
occisis et expulsis, suorum replevit multitudine, ut nulli
nostratium fas esset intrare. Sed caesar, condolens ex
animo tali clade, expeditionem suam in eum multis navi-
bus paravit cum magno labore, videlicet ut modo forent
pedestres, postmodum vero equestres[c]. Ubi tamen eheu!
nihil tale gessit, quale regno aut laudi aut honori fieri
Oct. 14. possit[1]. Dux Henricus Baioariorum in eo itinere obiit[d],
Sept. 7. dum[e] sponsam voluit accipere. Otto etiam dux Alamanno-
Oct. 9. rum obiit, succedit Otto Swinvurtensis[f]. Suidigerus papa
Iun. 17. obiit[g], Bamberg deducitur et sepelitur. Poppo archiepisco-
pus Treverensis obiit, Eberhardus succedit[4].

## [h]1048.

Natale Christi imperator feriavit[i] Pholide. Eo vene-
runt Romanorum nuncii[3], episcopum Brixinae[5] sibi papam
petunt, qui mox eligitur, ut petivere, iuxta consensum
totius senatus principum. Cum ipsis legatis episcopi qui-
dam Romam dimittuntur, qui papam deducunt. Hic post
Aug. 9. modicum obiit, pro eo Brun est electus[6]. Hartwico ibi[7]
cancellario dat episcopatum Babinbergensem, ac proficiscens
inde Ebboni[8] abbatiam Fuldensem. Ita disposuit seriem
Apr. 3. f. 83'. itionis, ut pascha Radasbonae[k] celebraret[1]. Ebbo patri-
archa obiit[1]. Modicum[1] vini. Plaga crudelis in homines

a) *forsitan emendandum* impletis. b) iure *c.* c) *haec non integra sunt.* d) mortuus est in eo itinere *Staind. recte* (: accipere). *H.-E.* e) quo sponsam suam, quam desponsaverat, v. acc. *Staind. recte, ut videtur. H.-E.* f) cui O. comes Swinfurt. in ducatum successit *cod. Staind. recte. H.-E.* g) *lege* moritur (: sepelitur). *H.-E.* h) *Aventinus pergit.* i) i. f. *ex Staindel.* k) Radasbonnae *c.; fortasse legendum:* ut Rad. cel. festum resurrectionis. *H.-E.* l) Hoc anno mod. *Staindelius.*

1) *Cf. Herim. Aug.* 2) *Nimwegen.* 3) *Cf. Lambertum.* 4) *Eadem fere refert Herim. Aug.* 5) *Bopponem, qui post Damasus II. vocatus est.* 6) *Leo IX. Electus est mense Decembri. Quae de morte Damasi et electione Brunonis referuntur, post a scriptore addita videntur.* 7) *I. e. in palatio Pöhlde.* 8) *I. e. Eckeberto abbati Tegernseensi.*

grassata; mures enim consumpsere fruges terrae[a]. Terrae motus IIII. Id. Octobris[b. 1]. Autumno comes Diotmarus Saxo, Oct. 12. maiestatis reus ac proscriptus, ab Arnoldo pridem milite suo singulari certamine victus, eisdem vulneribus occubuit[c. 2]. Oct. 3.

## 1049.

Natale Christi Frisingii[d] imperator celebravit et[e] Gotepoldo cancellario patriarchatum Aquilegiensem tradit[f]. Inde Radasponam it[g], in purificatione Deiparae virginis Febr. 2. ducatum Baioariorum Chuononi concessit. Dioterícus etiam, iniustae coniurationis Gotefridi et Paldwini adversus imperatorem dominum suum socius, digna Dei ultione occisus est[h. 3]. Ratmundus Altahensis abbas obiit, succedit Diotma- Ian. 19. rus eiusdem coenobii decurio[i]. Caesar Merseburg pervenit, ibi pascha celebravit[k]. Item[l] expeditionem in occidentales Mart. 26. hostes, Gotefridum et Baldwinum, direxit. Cum quo etiam papa ad Aquas graneas[d] ad palatium pergit[4]. Vitam et Iul. 11. 12. sanitatem praedictis ducibus impetravit eo tamen pacto, ut caesareo subderentur dominio. Qua spe adtractus dux Gotefridus illo devenit et per manus se illi tradidit. Qui Trevirorum episcopo datur custodiendus, nullam misericordiam ab imperatore promeritus, quia pridem in electos eius caeteris crudelius fuerat grassatus. Sic imperatorem fultum divino iuvamine posteaquam contra se venire Baldwinus conspexit nec ipsum suosve incursibus suae fraudis patere, exemplo ducis iam dicti et ipse eius se subdidit dominatui[3]. His ita prospere transactis rediit et Mogonciaci autumno Oct. 19. ad concilium papae occurrit[5].

## 1050.

Natale imperator Pholide feriavit[6], ibi episcopatum Cumanum dedit . . . .[m] Tum marchio Gotefridus[7], ab iniquis circumventus, innocens misere occiditur. Diem resur- Apr. 15.

a) et miserabilis pl. in hom. gr. est iussu dei, utpote fructus terrae muribus consumptus victum omnino negabat hominibus *Staind. (recte H.-E.).* b) factus est *add. Staind.* c) *leg.* occ. vuln.? *H.-E.* d) *sic c.* e) i. c. et, *quae Aventinus omisit, ex Staindelio supplevi.* f) contradidit *Staind.* g) pervenit et *Staind.* h) *lege* est occ. *H.-E.* i) *sic c.;* decanus *legitur in Auctario Ekkehardi, ubi haec adduntur:* qui quidem fratrum ac laicorum electione tali est sublimatus suggestu, quoniam maxima floruit pietate et industria in priori principatu. k) c. *supplevi ex Staindelio.* l) Ita *c.* m) *lacuna in c., supplendum* Bennoni.

1) 3. Id. Octobris *Notae Weltenburgenses (SS. XVII, p.* 572*).* Nocte 3. Id. Octobris *Herim. Aug.* 2) *Cf. Lambertum.* 3) *Cf. Herim. Aug.* 3) *Stumpf nr.* 2372—2374. 4) *Cf. Herim. Aug., Lambertum a.* 1050. 5) *Stumpf nr.* 2376. 2377. 6) In Saxonia, *Herim. Aug.* 7) *Marchio Carintanorum. Cf. supra a.* 1042.

1050. rectionis *Traecti celebrat[1]. Post haec dolens sibi a pessi- *p. 805.
mis quibusdam praereptam Ungariam, quae prius tam evi-
Iul. 16. dente Dei iudicio cesserat ditioni suae, in Nuorenberg[2] suo
f. 84. fundo principes convocat Baioariae totius, quid super his ageret, consulturus. Complacitum est urbem Heimenburg[a. 3] aedificari et interim ab armatis aedificantes custodiri. Sed quia hoc Dei inspiratione consilium dederunt, postea eius auxilio in re fortiter[b] comprobaverunt. Nam cum ipsum opus Baioaricis provincialibus solum fuisset iniunctum, admodum pauca multitudine illuc convenerunt armatorum. Hoc ut audierunt hostes, aliquod detrimentum sui inde
Sept. 22. suspicantes, ipsa nocte Thebeorum irruerunt in castra nostratium. Et cum in aliquo tabernaculo colligerentur plus quam ducentae sagittae, nulli tamen hominum est vulnus inflixum. Hunc impetum ubi eadem septimana ter quaterque sustinuerunt, tandem in unum conglobati obviam
Iudith 13, 17. iverunt. [c]Ecce divina clementia adfuit, quae nusquam in se sperantes deserit. Nam confestim ut conflixerunt, ipsi admodum pauci immanem exercitum vicerunt, fugaverunt et, quoscunque insequi poterant, prostraverunt. Quapropter protectorem sui Deum laudantes, ad propria regressi sunt ovantes, paucorum in urbe praesidium constituentes. Sed ne quid mala mens linqueret inexpertum, hanc Ungri destruere conati sunt, rursum tanto congregato exercitu, qui nullius posset comprehendi obtutu. Loquor ingentia, sed tamen comprobabantur fuisse maiora. Nam cum paucissimi diem dominicum cum feria secunda et tercia tanti exercitus sustinuissent impetum, nullum ex suis excepto uno cecidisse, laudabant Deum; ipsi vero tantam multitudinem hostium prostraverunt[d], unde redeuntes socii ad asportandum sex naves compleverunt. Caeleste etiam signum ibi non defuit, scilicet[e] proeliantibus illis turtur mirae pulchritudinis muros circumvolitavit. Ignem vero ad incendendum qualibet parte orientis et occidentis, meridiei vel aquilonis
f. 84'. admovebant: hunc ventus occurrens[f] deflectebat. Ex quo posteaquam hostes cognoverunt reatum suum, discesserunt confusi[4]. Tum accusatur Kazemer dux Bolaniorum, quod

a) Heimemburg *Aventinus scripsisse videtur.* b) foriter *c.* c) *pergit Aventini librarius.* d) *emendavi H.-E.;* prostravere *c.* e) sed *c.* f) occurrens *in marg. repetitum.*

1) *Idem refert Herimannus Augiensis. Traiectum Maastricht esse, non Utrecht, probavit Steindorff, 'Jahrbücher' II, p.* 106, *n.* 1. 2) *Stumpf nr.* 2390. 3) *Hainburg.* 4) *Haec paucis verbis ab Herimanno Augiensi narrantur.*

vi sibi usurparit provinciam[1] datam ab imperatore Boiemorum duci. In villa regia Gosolarae ad imperatorem Nov. 24. venit[2] et obiectum[a] iureiurando excusavit; in quibus culpabilis fuit, hoc iuxta placitum imperatoris correxit, accepta gratia domum rediit[3]. Autumno imperatrix[4] Deo gratias Nov. 11. filium peperit[b].

## 1051.

Natale Christi caesar augustus Pholide celebrat[c. 5], Mart. 31. paschalia Agrippinae feriat[d], ibique filium baptizari curavit[e. 3]. Ad Ungros expeditio facta incommoda ac satis[f] laboriosa. Totum namque aestivum tempus, pluviis abundans, inmanes fecit prorumpere aquas. Qua de re plures tam hominum quam equorum summersi[g] sunt. Imperator vero ita disposuit iter suum, ut navigio descendens[h] per Danubium adsumptionem Deiparae virginis celebraret Bathavo- Aug. 15. rum urbe[6]. Illic Gotefrido duci praememorato beneficium suum, quod habuit ab episcopo Coloniensi, reddi iussit et eum contra Baldwinum iuniorem nuper rebellantem provinciae esse defensorem rogavit. Ipse vero cum valida manu Baioariorum, Longobardorum, Saxonum[i], Suevorum, Francorum, Sclavorum ad Ungariam usque pervenisset, et iter illo ingrediendi interclusum fuisset, habito consilio longam circuitionem peregit[7] et absque navibus et plaustris solo equestri itinere regionem intravit. Nec mora, ad quaecunque loca accessit, igne ferro exceptis ecclesiis vastavit. Sed cum hostis palam luce occurrere non auderet, et exercitus diuturnitate temporis fame laboraret[k], domum sese[l] recepit, sequenti anno reversurus[m]. Pardo Mogontinus archiepiscopus obiit, Liutpoldus Babenbergensis praepositus Iun. 11. succedit[8]. Hunfrid archiepiscopus Parthenopolitanus obiit, Febr. 28. Engilhart successit[n]. Hunfrid Ravennas episcopus obiit, Aug. 23. 24. Heinrihc succedit[o]. Dietricus Constantinus episcopus obiit, Iun. 22. succedit Rumolt[p. 9].

a) obictum *c.* b) *post in marg. haec verba Aventinus addidit:* Honoricum in die Martini. *Cf. Lambertum.* c) c. *in marg. adscriptum;* celebravit, resurrectionem Domini Agr. *Staind.* d) f. *in marg. adiectum.* e) fecit *Staind. recte. Avent. compluries* curare *more antiquorum Latinorum pro* facere *annalistae scripsit, cf. p.* 33, *n.* f. *H.-E.* f) satis *superscriptum c.* g) sumersi *c.* h) descedens *c.* i) Saxorum *c.* k) laborare *c.* l) in propria se *Staind.* m) et rursus seq. a. exercitum illic ducere constituit *Staind. (recte H.-E.)* n) s. *deest c. Supplevi ex Staindelio.* o) H. s., *omissionis signo in contextu verborum posito, Aventinus in marg. adiecit;* cui Hainricus successit *Staind.* p) cui Rumoldus successor constituitur *Staind.*

1) *Silesiam.* 2) *Stumpf nr.* 2393. 2394. 3) *Cf. Herim Aug.* 4) Imperatrix tandem imperatori filium peperit, *Herim. Aug.* 5) In Saxonia apud Goslare, *Herim. Aug.* 6) *Cf. Stumpf nr.* 2411. 7) longo propter fluviorum illuvionem circuitu per Carentani fines transiens. *Sic Herimannus Augiensis, qui multo accuratius de hac expeditione agit.* 8) Pro quo imperator Liutpaldum, Babinbergensem praepositum, constituit, *Herim. Aug.* 9) *Cf. Herim. Aug. et Lambertum.*

## *1052. *p. 806.

Apr. 19. Natale imperator feriavit[a] Goslarae, pascha Nemidone. Rursus ad Ungros expeditio, sed nihil honoris vel utilitatis f. 85. Aug. adquisitum regno. Cum enim urbem Preslawaspurch[1], in finibus utriusque regni sitam, diutina premerent obsidione, papae adiuratione constricti inde discessere[b]. Quod factum est callida machinatione regis Ungrorum, qui promiserat, quaecunque papa iussisset, se facturum, si per eius obtentum imperator cessaret ab oppugnatione suorum. Cum vero Danubium transfretasset exercitus, cuncta, quae spoponderat, est mentitus. Sed cum etiam exercitui iam stipendia defecissent, in sua redierunt singuli, cum exercitu reversuri anno sub-Oct. 7. sequenti[2]. Radasponam autem veniens papa cum imperatore exaltationem sanctarum reliquiarum, ut decuit, celebravit, hoc est Wolfgangi et Erhardi episcoporum urbis praedictae[3]. Quo tempore imperatrix filium secundum genuit, Chunradum nomine[c. 4]. Non modica penuria frugum, vini modicum et acerrimum. Nizo episcopus Frisin-Apr. 6. 13. gensis obiit, succedit Ellinhard[4]. Bonifacius marchio de Nov. 15. Mai. 6. Italia insidiis cuiusdam militis sui occiditur[5].

## 1053.

Natale apud Wangiones imperator celebravit[d]. Chuono dux Baioaricus et praesul Radasponensis Gebehardus ea tempestate gravissimas inter se inimicicias contraxere[6], sed Apr. 11. cum imperator Mersiburch pascha celebraret[e], illuc evocavit utrumque ad conloquium generale pariterque complures regni totius principum[f], quorum iudicio dux praememoratus ducatu est depositus[4]. Prolata etenim sunt iniusta iudicia, quae pridem in populo fecerat, et quoniam urbem quandam episcopi, Paracstein[7] dictam, incendio concremaverat. Quod quidem iudicatur pergrave, si quis in regno tale quid audet committere. Sed cum inde discessisset domum[g], intestina molitus est commovere bella. Quapropter

a) i. f. *quae in cod. desunt, apud Staindelium leguntur.* b) *Aventinus medio in contextu verborum haec verba uncis inclusa adiecit:* Qui legatus huc ierat, vide eius Vitam Ratisbonae. c) Ch. n. *post addita sunt.* d) i. c. *desunt c.* e) celebrat *c.;* perageret *Staind.* f) *fortasse legendum* princ. regni totius. *H.-E.* g) *fort. leg.* in propria *(cf. p. 47, n. 1). H.-E.*

1) *Pressburg.* 2) *Cf. Herim. Aug. et Vitam Leonis IX. auctore Wiberto L. II, c.* 8. 3) *Cf. Chronicon Ekkehardi, Notas S. Emmerammi, Auctarium Ekkehardi (SS. XVII, p.* 572. 364*).* 4) *Cf. Herimannum Aug.* 5) Bonifacius, ditissimus Italiae marchio, immo tyrannus, insidiis a duobus exceptus militibus sagittisque vulneratus et mortuus, Mantuae sepelitur, *Herim. Aug.* 6) *Cf. Herim. Aug.* 1052. 7) *Parkstein in Palatinatu superiore.*

brevi plures iniquitatis suae socios adquisivit eosque sibi
firmos et fideles esse iuramento constrinxit. His ad velle
dispositis, ipse cum manu valida per Carinthanos ad Ungros
confugit[a] et plures coniurationis eiusdem conscios domi re-
liquit, quos sibi postmodum bella moventi auxilio fore f. 85'.
speravit. Hi ergo deprensi facile ab hac stultitia sunt
repressi. Ipse vero adiunctis sibi Ungris Charionas inva-
dit[1] et, plurima loca vastans, urbem quandam, Hengisti-
burg[b] dictam[2], occupavit ibique praesidio imposito in Un-
gariam se recepit. Quo tempore papa adversum Nord- Iun. 18.
mannos pugnavit[3], in quo proelio eheu! fere omnes amisit,
quicunque ex regno Teutonico venerant in auxilium eius.
Ipse etiam in Beneventana urbe invitus, ut fertur, ali-
quamdiu est retentus[4]. Vini, frugum maxima penuria[5] in
tota pene grassabatur Baioaria. Quapropter colono fugiente
plurimi vici deserti remansere. Sybicho Nemidonensis epi- Apr. 12.
scopus obiit, Arnoldus substituitur[6]. Hartwicus episcopus Nov. 6.
Babinbergensis obiit[7].

## 1054.

Apud Otingun imperator natale Christi, curtem re-
giam, celebravit[c], ibique maiori filio suo[8] ducatum Baioa-
ricum contradidit, Adalberoni consobrino suo tradit episco-
patum Pabinpergensem[d. 9]. Inde Radisponam ad generale
colloquium recessit[10]. Quibus diebus hi, qui in urbe Hen-
gistiburc praesidio relicti erant a Chuonone, fatigati crebra
provincialium incursione, ipsi sua sponte urbem diripiunt
*p. 807. et clam inde in Ungariam aufugiunt. Paschalia *Mersi- Apr. 3.
burch[11] imperator feriavit[e]. Leo obiit, vir sanctus; infirmi Apr. 16.

a) *Aventinus primum scripsit* perfugit, *tum mutavit* confugit; *in Annalibus ducum Boiariae V, 8. habet* transfugit. b) *sic c., post correctum* Hengistisburg. *Cf.* Hengistiburc *sub anno sequenti.* c) celebrat *c.*; celebravit *c. Staindel.* d) ep. Pab. concessit *Staindel. recte* (: recessit). e) i. f. *desunt c.*

1) *Cf. Herim. Aug.* 2) *Hengstburg, castellum quondam munitissimum, in Styria haud procul a S. Margarethen, a vico Wildon in meridiem situm. Cf. Chroust in 'N. Arch.' XV, p.* 587—590. 3) *Prope Civitatem, Apuliae urbem.* 4) Ibique tempore aliquanto detentus nec redire permissus, *Herim. Aug.* 5) Frugum penuria facta est non modica, *Herim. Aug.* 6) *Sibicho obiit a.* 1054. *Cf. Annales necrol. Fuldenses (SS. XIII, p.* 214*), Annales Weissemburgenses, Lambertum.* 7) *Cf. Herim. Aug. Lambertus mortem Hartwici perperam a.* 1054. *adscribit.* 8) *Heinrico. Cf. Giesebrecht, 'Kaiserzeit' II, p.* 674. 9) Natalem Domini in villa Otinga egit, ibique Babinbergensis aecclesiae praesulatum consobrino suo Adalberoni donavit, *Herimannus Augiensis sub hoc anno, postquam de rebus anni praecedentis ultimo loco haec adnotavit:* Imperator vero, in Baioariam veniens, ducatum eiusdem provinciae filio suo aequivoco tradidit. 10) *Cf. Herim. Aug.* 11) Mogontiae, *Herim. Aug., cuius auctoritas pluris facienda est. Cf. Stumpf nr.* 2454. *[At vide quae H. Bresslau in 'Jahrbücher' II, p.* 428 *monet.]*

Mai. 22. sanati ad eius sepulcrum [1]. Pentecoste Quitilingunburch im-
perator celebravit [a], quo ad se ducem Boiemicum ac Bolani-
cum evocat eosque post longissimam disceptationem inter
Aug. se pacatos domum remittit [2]. Ipse vero expeditionem suam
contra Baldwinum direxit. Improvisus ergo ingreditur pro-
vinciam, maximam frugum pecorumque inveniens abundan-
tiam. Sed cum hostes non auderent palam occurrere, ipse
plurima loca devastans ferro et igne disposuit repatriare.
Cum vero inimici cognovissent, remissius militem agere,
unam exercitus partem subito incursantes, non minimam
stragem dedere solitoque sibi fuga consuluere. Quos im-
perator secutus, tendentes repperit, tantaque clade multa-
f. 86. vit, ut dux ipse cum admodum paucis vix evaserit [3]. Ungri
iterum Charionas invadunt, factaque praeda in patriam
laeti recedunt; Chuonone cum suis ducente [b], orientalem
saepius Baioariae oram [c] invasere, plurima loca diripuere,
hominum inmensam multitudinem captivam abduxere. Tan-
dem provincialibus ad arma convolantibus, aliquot ex his
et illis caesi, plures sunt vulnerati. Ungri tamen praedam,
quam praemiserant, retinuerunt, sed post haec ipsam pro-
vinciam incursare cessaverunt. Quo tempore etiam Gote-
fridus novus hostis extitit. Ingressus enim Italiam viduam
Bonifacii marchionis Beatricem uxorem ducit [4], quam tamen
post brevi reliquit, expulsus inde communi conspiratione
plaebis, ac se Baldwini rursus inmiscuit armis [5]. Hoc anno
Mart. 8. obiit Azilinus Hyldenesheimensis episcopus, succedit Hezil [6].
Ulricus episcopus Brexionae obiit.

## 1055. [d]

Dominicum natale imperator celebravit in villa regali
Ian. 10. Goslare [7]. Ipsis diebus mortuus est Bratizla dux Boemicus [8].
Mart. Post haec imperator Ratisbonam venit [9], ibique generale
colloquium habuit. Ibi ergo Gebehardum episcopum Eich-

a) i. e. *desunt c.* b) *codex in contextu verborum* agente, *quod interpunctum est; in marg.:* ducente. c) *an legendum* marcham? *Cf. Giesebrecht, 'Kaiserzeit' II, p.* 674. d) *pergit librarius Aventini.*

1) *Cf. Herim. Aug.* 2) *Cf. Cosmae Prag. chronicam II, c.* 13 *(SS. IX, p.* 75*).* 3) *Cf. Gesta epp. Camerac. Cont. c.* 10—14. 4) Beatricem, Bonifacii quondam marchionis viduam, uxorem accepit, *Herim. Aug.* 5) *Cf. Lambertum a.* 1055. *et vide Steindorff, 'Jahrbücher' II, p.* 272, *n.* 3. 6) *Cf. Annales Hildesheimenses et Lambertum.* 7) *Cf. Bertholdum et Lambertum.* 8) *Cf. Cosmae Prag. chronicam II, c.* 13. 9) *Stumpf nr.* 2464. 2465.

stattensem apostolicae sedi praefecit, quem et mox ante se in Italiam transmisit[1]. Zpitigneum etiam[a], maiorem filium Boemici ducis, in locum substituit patris, sicque dispositis aliis, quae voluit, in Italiam transivit[b]. Resurrectionem ergo Domini apud Mantuam sabbatizavit[2]. Ekkihardum Apr. 16.
in sedem Brexionae urbis constituit[3]. Generalem sinodum Iun. 4.
papa sibi occurrente habuit[4], ubi complures[c] episcopatu deponi fecit[5]. Quosdam de militibus Bonifacii rebellantes, filio etiam eius defuncto, facile oppressit, ipsamque Beatricem in custodiis servari praecepit[6]. Quo tempore Richerius abbas Cassinensis, qui et Leonensem abbatiam regebat, unam, id est Leonensem, sponte remisit, quam mox ex petitione ipsius Richerii apud Florentiam tradidit imperator Wenzlao monacho Altahensi, viro admodum[d] modesto et f. 86'.
sapienti. Ea tempestate obiit Altahensis abbas Dietmarus, Sept. 3.
vir omnigena pietate probatus, pro quo communi fratrum consensu eligitur Adalhardus, eiusdem congregationis monachus, bonis quibusque merito aequiparandus. Et quoniam pridem obierat Waltheri Veronensis episcopus, imperator ibidem constitutus[7] Diotpoldum substituit in locum eius. Nov. 11.
Quod vero Deo amabilem principem divina providentia defendat semper et muniat, hinc, qui velit, colligat. Dum ergo in Italia commoratur, quidam de regni principibus, qui etiam familiariores illi videbantur, hoc est Gebehardus patruus eius, Ratisbonensis episcopus, Welf Charintanorum dux aliique complures clandestina cum his consilia concinnant, qui pridem publici hostes extiterant. Igitur Deo dignum augustum vita simul et regno privare, Chuononem, qui ad Ungaros confugerat, in locum eius subrogare conantur[e], et quoniam in hac coniuratione erant, ut praedixi, imperatoris amicissimi, potuit miserabile facinus perpetrari, scilicet[f] nisi hoc Deus ut casses comminuisset aranearum, quoniam non est consilium neque fortitudo contra Deum. cf. Prov. 21, 30.
Primum igitur Chuono, quem principem elegerant, miserabili excruciatus peste, fraudem et nequitiam terminavit

a) et etiam *c.* b) transmisit *c.*; transivit *Staind.* c) c. *deest c., ubi lacuna exstat.* d) honesto *additur in Auctario Ekkehardi, ubi haec omnia exscripta sunt.* e) c. *deest c.*; *Staindelius:* conantes. f) sed *c.*

1) *Vide anonymum Haserensem c.* 38 *(SS. VII, p.* 265*).* 2) *Stumpf nr.* 2470. *Cf. Bertholdum.* 3) *Cf. Steindorff, 'Jahrbücher' II, p.* 299—300, *n.* 5. 4) *Florentiae. Cf. Bertholdum a.* 1055. *et Bonithonem p.* 590. 5) Multi episcoporum per symoniacam heresin depositi sunt et quam plures per fornicationis crimen, *Bonitho l. l.* 6) *Cf. Bonithonem l. l.* 7) *Stumpf nr.* 2484.

*morte. Mox etiam Welf, infirmitate correptus et in extremis iam poenitentia ductus, peccasse se publice fatebatur et, ut indulgentiam apud augustum mereretur, supplex precabatur. Cui etiam curtem suam, Utingun dictam[1], delegari fecit, socios coniurationis aperuit et mox ultimum *p. 808.
Nov. 12. 13. diem clausit. Et quoniam imperator de Italia iam fuerat reversus, ad commeatum evocatus episcopus. Cum ergo primum infitiaretur, postremo manifestis signis est victus,
Febr. 11. custodiae mancipatur[2]. Hermannus archiepiscopus Agrip-
Oct. 2. pine obiit[3], successit Anno. Arnoldus Nemidonensis obiit,
Oct. 26. cui Chuonradt successit[4], Azilinus de Mersiburch[a], pro quo
f. 87. Wofpho substituitur[5]. Udalricus etiam Tridentinae urbis
Febr. 25. praesul moritur, quem Hatto in episcopatu subsequitur[4].

## 1056.

Apr. 7. Dominicam nativitatem imperator ad Duras aquas[6] celebravit, pascalem agnum in Bodirbrunnun victimavit[7],
Mai. 26. sacrum pentecoste[b] . . . peregit, et mox regi Charalingo-
Iun. rum[c] ad colloquendum in finibus utriusque regni occurrit[8]. Ibi rex cepit negare quoddam pactum, quod inter ipsum et imperatorem pridem fuerat factum. Sed cum imperator paratus esset, acie potius dimicare, quam veritatem[c] semel susceptam[d] omittere, ad ultimum etiam proposuit examen monomachiae per se ipsum et illum pugnandae. [e]Quibus rebus ut rex se iam victum intellexit, cum suis omnibus
Iul. 2. noctu clam aufugit[f. 9]. Imperator vero Wangionem rediit[10], quo etiam papa Italia nuper digressus occurrit[11], ubi de

a) *supplendum* moritur; *Staindelius habet:* obiit, cui Wofpho successit. b) *lacuna in c. Procul dubio supplendum est* Goslare. *Cf. Lambertum et diplomata apud Stumpf nr.* 2497. 2498. c) *sic c.* d) succesptam *c.* e) *Aventinus ipse librarium excipit.* f) auffugit *c.*

1) *Utting ad lacum, qui Ammersee vocatur. Hanc curtem Welf ex hereditate Adalberonis, ultimi ex comitibus Ebersbergensibus, acceperat. Cf. Historiam Welforum Weingartensem (SS. XXI, p.* 460*).* 2) *Cf. Chronicon Wirzeburgense et Ekkehardum.* 3) *Mortem Herimanni ad annum* 1056. *referunt Lambertus, Bertholdus, Marianus; auctor Vitae Annonis (SS. XI, p.* 469*) cum nostris Annalibus et Chronico Wirzeburgensi de anno* 1055. *consentit.* 4) *Cf. Ann. necrol. Fuldenses (SS. XIII, p.* 214*), Chronicon Wirzeburgense a.* 1055, *Lambertum a.* 1056. 5) *Uterque in Bawaria natus erat. Cf. Chronicon epp. Merseburgensium (SS. X, p.* 181. 182*). De Woffone canonico Eichstetensi vide Gundechari Librum pontificalem (SS. VII, p.* 249*).* 6) *Quas Zurzach esse, quidam volunt. Bertholdi codices* apud castrum Turegum *et* Turegi *habent, quod Zürich esse inter omnes constat.* 7) *Cf. Lambertum.* 8) *Ad villam Ivois. Cf. Lambertum.* 9) *Cf. de his rebus Lambertum.* 10) *Stumpf nr.* 2500—2503. 11) *Auctor erravit; papa enim mense demum Septembri Goslariae imperatori obviam venit. Cf. Anonymum Haserensem (SS. VII, p.* 265*) et Lambertum ac vide Steindorff, 'Jahrbücher' II, p.* 351, *n.* 1.

statu regni plurima disponit, Gebehardo episcopo ante iam
custodia relaxato gratiam suam reddit, Chuononem nepotem
suum[1] poenitentem pro rebellione suscepit, et sic singulos
domum[a] redire permisit[2]. Hac ipsa tempestate principes
Saxonici contra Luidilizos[b] pugnarunt[c], sed heu turpiter Sept. 11.
victi inde fugerunt, magno inibi suscepto suorum detrimento, interfecto etiam marchione Willihelmo[d, 3]. Annus
iste extitit detestabilis et luctum inconsolabilem intulit
multis. Cum enim Romanum imperium vigeret tranquilla
pace, offensus peccatis nostris Deus se dignum imperatorem
gravi percussit morbo[e]. Cui cum vitae adventaret terminus,
papa cum multis aliis universi ordinis praesentibus, publice
confessionem peccatorum facit[4], filium suum Henricum,
haeredem regni relinquens, omnibus conmendavit et sic,
sacro corporis et sanguinis Domini viatico confirmatus,
hominem exuit et stola inmortalitatis indutus aulam regni Oct. 5.
caelestis, ut vere credimus, intravit[5]. Cuius corpus, Nemidonum[b] translatum condigno honore, festo Symonis et Oct. 28.
Iudae, quemadmodum vivens praeceperat, est tumulatum[6].
[f]Rex vero Henricus per dominum papam ad Aquasgrani f. 87'.
deducitur et in sede regali collocatur. Post haec Coloniam
venit, ubi Baldwinum comitem, qui diu patri suo rebella- Dec. 5. 6.
verat, in deditionem suscepit et sibi post haec firmum et
fidelem fore iurare facit[7].

## 1057.

Dominicam nativitatem rex Henricus adhuc[g] puer
parvulus Ratisbone celebravit, colloquium generale cum
regni primatibus habuit[8]. Chuononi cuidam cognato suo[9]
*p. 809. ducatum, *quem Welf habuerat[10], tradidit. Quoniam vero
imperatrix mater eius fatebatur, se gravidam fore, ideo
ducatum Baioaricum permisit eam retinere, ut si filius ex
ipsa nasceretur, ipse eodem principatu potiretur. His igitur ita dispositis, post pauca Saxoniam secessit. Dominus

a) d. *c.;* in sua *Staind.* b) *sic c.* c) pugnaverunt (:fugerunt) *legendum videtur.* d) *librarius Aventini in marg. adiecit:* Albertus marchio Austriae obit, Ernestus filius succedit; *cf. Annales s. Rudberti Salisburgenses (SS. IX, p.* 773*). At Staindelius et Auctarium Ekkehardi (ad a.* 1055*) habent:* Adalbertus marchio Austrie obiit, cui Ernestus filius eius successit; *quibus Annales Mellicenses (SS. IX, p.* 498*) conferas.* e) *lege* morbo perc. gravi (:paci). f) *librarius Aventini pergit.* g) aduc *c.*

1) *Fratrem Heinrici, palatini comitis in regno Lotharii.* 2) *Vide Chron. Wirzeburgense.* 3) *Cf. Lambertum.* 4) *Vide Anonymum Haserensem p.* 266. 5) Ad interminabilia coelestis regni gaudia, ut vere credimus, est translatus, *Anon. Haser. l. l.* 6) *Cf. Anonymum Haserensem et Lambertum.* 7) *Stumpf nr.* 2528. 2529. *Cf. Sigebertum Gemblacensem.* 8) *Cf. Bertholdum et Lambertum.* 9) *Eidem, qui supra, n.* 1. *Cf. Lambertum.* 10) *Ducatum Carintanorum.*

etiam papa mox in Italiam rediit. Insequente quadra-
Febr. 14. gesima Adalbero episcopus Pabenpergensis hac exutus est
Mart. 30. vita, quam sedem rex in festivitate pascali apud Wangionum[1] tradidit venerabili Guntherio, eiusdem congregationis canonico, sed tunc temporis cancellario Italico, qui mox, ut potestatem suscepit, statim etiam ipso die sancti pascae benedictionem[a] cum magna gloria accipere promeruit. Ipsa
Iul. 28. aestate papa Victor moritur, et in eius locum frater Gote-
Aug. 2. fridi ducis Fridericus, cognomine Stephanus, a Romanis subrogatus[b], rege ignorante, postea tamen electionem eius comprobante. Episcopatum autem Eichstatensem, quem dominus papa habuit, rex Gunzoni capellano suo[2] tradidit.

## 1058.

Apr. 19. Dominicum natale rex Goslare[3] celebravit, agnum
Apr. 10. vero pascalem Mersiburg[4]. His diebus in Bodurbrunnun maior ecclesia cum aliis duobus monasteriis est igne con-
Iun. 7. sumpta[5]. Sacrum autem pentecoste apud Augustam rex peregit, ubi et generale colloquium tocius regni principum
Mart. 29. habuit[6]. Defuncto igitur papa Stephano piae memoriae, alius substitutus est[7] et consecratus occulte. Quod cum principibus non placeret, deposito illo Augustam ad regem
f. 88. misere legatum[8], petentes, apostolicae sedi praeferri episcopum Florentinum[9]. Qua eorum petitione approbata aliisque regni negotiis ordinatis, singuli regressi sunt ad propria. His diebus legati Ungrorum sepissime veniebant pacemque fieri postulabant, et, ut haec verior firmiorque haberetur in posterum, regis sororem[10] filio domini sui, nomine Salomoni, dari postulabant in coniugium. Hoc ubi tandem regni primatibus complacuit, rex cum matre in
Sept. 20. fines Ungarie venit[11], utriusque regni primores iureiurando

a) ben. s. pasc. *c.* b) *lege* subrogatur (: moritur).

1) *Stumpf, 'Reichskanzl.' nr.* 2534—2539. 2) *Immo Agnetis imperatricis capellano. Cf. ipsius Gunzonis i. e. Gundechari Librum pontificalem Eichstetensem (SS. VII, p.* 245*).* 3) Mersinburg *Lambertus. Auctoritas monachi Altahensis pluris facienda videtur, nam regem die* 27. *mensis Decembris in palatio Pöhlde moratum esse constat. Cf. Gundechari Librum pontificalem (SS. VII, p.* 246*).* 4) Magadaburh *Annalist. Saxo. Cf. Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 84. 5) *Cf. Marianum Scottum.* 6) *Stumpf nr.* 2554—2557. *Cf. Annales Augustanos.* 7) *Benedictus X. Cf. Bertholdum et Lambertum.* 8) *Male Lambertus hanc legationem anno* 1059. *missam esse refert. Vide etiam Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 676. 9) *Gerardum, qui post Nicolaus II. appellatus est.* 10) *Iudith.* 11) *Stumpf nr.* 2559.

pacem firmare fecit, sororem tradidit et mox se in Franciam recepit. Autumnali igitur tempore dux Charintanorum[a] Chuono Longobardiam valida manu est ingressus, sed resistentibus sibi provincialibus turpiter est regressus. Ebbo abbas Fuldensis est defunctus, in cuius locum eligitur Sigifridus, eiusdem congregationis monachus[1]. Nov. 17.

## 1059.

Nativitatem Domini apud Argentinam rex feriavit. Hoc anno frumenti et vini satis abundans copia in Baioaria fuit[b], sed gravis pestilentia hominum animaliumque per totam provinciam grassabatur[2]. Abbas Herfeldensis Meginherę obiit. Episcopus etiam de Halberstatt, Purchardus nomine, et archiepiscopus Magontiacensis[c] Liutpoldus viam ingressi sunt carnis universae[1]. Sept. 26. Oct. 17. Dec. 7.

## 1060.

Incarnationem Domini rex Frisingun egit[3], episcopatum Halberstatensem[d] Purchardo dedit. Sacrum epiphania Ottingun celebravit, ac Sigifrido abbati Fuldensi archipraesulatum Magontiae[e] tradidit[4]. Regressus autem in Franciam, Fuldensem abbatem statuit Wittradum, eiusdem congregationis monachum[5]. Hiems[f] tam acerba per Teutonicum regnum habebatur, ut immensitate ac diuturnitate nivis ac frigoris multi mortales hac luce privarentur. Mox secuta est aquarum talis effusio, qualis vix aut nunquam fertur in illo regno provenisse[g. 6]. Rex autem in Halberstatt peregit sanctum pasca[7], et mox eo recedente ecclesia ipsa cum aliis aedificiis est igne consumpta. Hac aestate Chuonradus episcopus Nemidonensis obiit, cui Einhart successit[1]. Piae memoriae Baldwinus Iuvavensis archipraesul est defunctus, *pro quo eligitur Gebehardus cancellarius[8]. Hoc igitur anno obiit papa Nicolaus[9], pro quo Ian. 6. f. 88'. Mart. 26. Apr. 18. Apr. 8. *p. 810.

a) Charitanorum *c.* b) habebatur *Staind. melius* (: grassabatur). c) Moguntinus *Staind.* d) Halbarstattensem *c.* e) Moguntie *Staind.* f) *ap. Staind. addit.* haec. g) pr. r. *Staind. melius* (: effusio).

1) *Cf. Lambertum.* 2) *Cf. Bertholdum.* 3) Wormaciae *Lambertus, cuius error manifestus est. [At vide, quae H. Bresslau in 'Jahrbücher' II, p.* 428. *et Meyer von Knonau in 'Jahrbücher' 1, p.* 156 *sq. de hac discrepantia sentiunt.]* 4) *Cf. Marianum Scottum.* 5) *Cf. Lambertum a.* 1059. 6) *Vide Bertholdum et Annales Augustanos.* 7) *Cf. Gesta episcoporum Halberstadensium (SS. XXIII, p.* 96*).* 8) *Cf. Annales S. Rudberti Salisb.* 9) *Constat, mense demum Iulio anni* 1061. *Nicolaum II. mortuum esse. Quam ob rem omnia, quae hic de schismate narrantur, ad annum sequentem referenda sunt. Cf. commentationem meam, quam inscripsi: 'Die Kirchenspaltung nach dem Tode Nicolaus II.' et fragmentis Annalium Altahensium adiunxi.*

episcopus Luccensis[1] a quibusdam Romanorum in sede apostolica est constitutus, qui statim consecratus Alexander nomen accepit, quamvis communi eorum voluntate electus non fuerit, ut in sequentibus apparebit[a]. Episcopus autem Parmensis, Kadalo nomine, audita unius morte, alterius autem electionem simulans se nescire, sumpta secum, ut ferebatur, pecunia inmensa, curtem adiit, regem Augustae reperit, ibique cum matre regis et episcopo Augustensi[2], qui adhuc palatio praesidebat, res suas agere non quievit, donec se ad sedem apostolicam a rege conlaudari et, ut mos est, infula pontificali investiri impetravit[3]. Qui mox in Italiam regrediens et illum iam consecratum apostolicae sedi publice praesidentem reperiens, illo quidem anno in episcopatu suo quievit, postea vero heresim magnam et bellum periculosum, quod in suo loco dicetur, Romanae ecclesiae invexit. Quoniam autem[b], ut iam diximus, Alexander communi Romanorum voto electus non fuerat, quidam eorum, furto surripientes, crucem auream, quae ante papam portari solebat, et alia quaedam pontificalia ornamenta ad istum detulerunt. Quibus ille mox indutus publice procedebat, et honorem apostolicum sibi ab omnibus exhiberi exigebat, quosdam etiam potentiores data pecunia ad hoc[c] inliciebat. Inicia dolorum haec. Rex enim puer erat, mater vero utpote femina his et illis consiliantibus facile cedebat, reliqui vero palatio praesidentes omnino avariciae inhiabant, et sine pecunia ibi de causis suis nemo iusticiam inveniebat, et ideo fas nefasque confusum erat.

Hoc etiam anno pax est rupta, quae dudum cum Ungris est facta. Refertur supra[4], qualiter regis soror filio regis Ungrorum fuerat nuptum data[5]: cui conventioni regis frater, Bel nomine, cum filio non intererat, ideoque nostratibus semper suspecti erant. Ob hanc igitur causam in Ungariam mittuntur ex latere regis episcopus Eppo de
f. 89. civitate Citiza[6], marchio Saxonicus, marchio Baioaricus[7] et alii quam plurimi. Igitur post paucos dies adventus eorum in Ungariam rex Andreas, iam aperte cognoscens coniura-

a) *quae sequuntur Aventinus ipse descripsit.* b) autem *superscriptum.* c) adhoc *c.*

1) *Anselmus.* 2) *Heinrico.* 3) *Basileae, non Augustae, Kadalus insignia pontificis maximi accepit.* 4) *Sub anno* 1058. 5) *Immo sponsa. Cf. Bertholdum ad a.* 1059 *(SS. V, p.* 271*) et vide Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 96, *n.* 85. 6) *Zeitz.* 7) *Ernestus, qui marchae orientali praeerat. Vide Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 193.

tionem fratris adversus se factam, adsumens reginam, filium nurumque, conlectaque non parva multitudine principum gentis suae, simul cum nostratibus in Baioariam voluit exire, credens se in terra aliena tutiorem fore. Quem frater cum magno exercitu insequitur, subitoque in ipsis faucibus viarum, quas portam regni vocant, a tergo adgreditur, statimque nostris in arma ruentibus ingens pugna exoritur, summaque vi utrimque bellatur[1]. Sed Ungri, qui cum rege erant, fugiendo tantum sibi consulebant, nostri autem, qui adversus tantam multitudinem pauci erant, angustia et difficultate locorum constricti, simul etiam innumera multitudine oppressi, amissis suorum plurimis, ad ultimum et ipsi cedere[a] sunt coacti, ibique rex vivus capitur[2], sed eodem momento, equis et curribus conculcatus, moritur. Regina tamen cum filio et nuru gentisque suae principibus in Baioariam simul cum nostris egreditur. Capti sunt etiam ex nostris episcopus Eppo, Willihalm Saxonicus marchio, comes Poto aliique quam plurimi. Inter multos autem, qui ibi fortiter pugnavere, virtus duorum tamen emicuit maxime, scilicet Willihalmi marchionis et Potonis comitis[3]. Hii enim, dum nostri caederentur, in quodam eminentiori loco substitere, tantamque stragem fecere, ut ea, quae pridem de fortissimis quibusque admiratu digna habebantur, modo in comparatione istorum parva videantur. A vespera enim usque ad ortum solis pugnantes, nequaquam a tot militibus capi potuere, donec accepta fide publica semet ipsos dedere[4]. Gebehardus episcopus Ratisbonensis obiit, succedit Oto canonicus Babenbergensis[5]. Dec. 2.

## 1061.

Natale caesar Mogontiaci celebravit[b], mox post sanc- Ian. 6.
tam theophaniam[c] Radisponam cum matre venit[6]. Illuc ergo occurrit vidua regis Ungarici cum filio nuruque, quam
*p. 811. tamen *statim remisit rex in orientalem marcham Boiariae, illic[d] praecipiens ei de suo servire, filium autem

a) caedere *c.* b) c. *in cod. omissum ex Staindelio supplevi.* c) theophania *c.* d) *huic voci in codice annexum videtur* que *atramento paene oblitum.*

1) Commisso praelio ab utraque parte fortiter est pugnatum, *Thwrocz p.* 137. 2) Captus est ad portas Musum, *Thwrocz.* 3) *De Potone, qui erat ex comitibus palatinis Bavariae, vide Ekkehardum sub anno* 1104. 4) *Cf. Bertholdum et Annal. vet. Ungaric. a.* 1060. *Lambertus, qui fusius de his rebus agit, eas sub a.* 1061. *male refert.* 5) *Cf. Lambertum.* 6) *Cf. Stumpf nr.* 2591. 2592.

Mart. eius sororemque propriam abduxit secum in Franciam[1], donec pertractasset sapienti consilio principum suorum, qualiter ipsis recuperaret, quod amiserant, regnum. Bel f. 89'. autem, qui caput et causa horum erat malorum, nimium gaudebat sperans, se a rege pacisci quae vellet, per eos, quos cęperat. Quod cum videret ad votum suum non provenire, quia Teutonici reges non solent minis cuiuspiam terreri vel cedere[a], episcopum ultro a captivitate relaxat, alios autem adhuc secum retinuit. Sed cum generositatem eorum iam didicisset vere, ipse marchionem cepit invitare, filiam suam in coniugium accipere. Quod cum ille promisisset se facturum, dimissus ad patriam rediit moxque diem extremum clausit[2]. Sicque anno sequenti etiam reliqui omnes a captivitate sunt relaxati.

His etiam diebus Roma intestino bello laborabat, quoniam, ut iam diximus, quidam illorum ob gratiam episcopi Parmensis Alexandro non communicabant et cum hoc[3] quasi fidem regi servabant, quoniam ab ipso laudatum audierant. Ob hanc igitur causam legati Romanorum Aug. 15. Augustam venere, cum rex ibi adsumptionem Deiparae Virginis ageret et generale conloquium haberet. Ex his vero idem episcopus unus erat, qui Alexandrum consecraverat. Is ergo accepto dicendi loco tali perorabat modo[b]: 'Succurrite, potentissimi principes, ecclesiarum matri, succurrite apostolicae sedi. Ecce enim, cum omnes per vos in pace agant, sola Romana ecclesia bellis intestinis quassatur per Alexandrum, qui se papam nominat, quod tamen non est nec unquam erit, siquidem de eo iuste iudicatum fuerit. Non enim ex consensu regis, utpote patricii nostri, ut pastor in ovile intravit, sed data pecunia Nordmannis, inimicis videlicet vestris, ut fur et latro aliunde ascendit. Ecce adsum ego ipse, qui eum consecravi, sed Deum testor, quia vim patiens et coactus hoc feci. Quapropter, iustissimi iudices, quaeso, huic pesti, dum tempus est, obviate, ne capite morbido putrescente etiam reliqua membra citius incipiant languescere'. His ergo in curia auditis, diu multumque est disceptatum, quidnam super hoc esset agendum, quia episcopis nec iustum nec facile videbatur, disci- cf. Matth. 10, 24. pulos iudicare magistrum. Tandem ergo, facta deliberatione, mittitur episcopus Halberstatensis[c] cum regis et quorundam

a) caedere *c*. b) loco *c*. c) Halbarstatensis *c*.

1) *Stumpf nr.* 2593. 2) *Cf. Lambertum a.* 1061. 1062. 3) *Parmensi episcopo.*

pontificum litteris, qui utrarumque partium allegationes audiret et vice caesaris et principum iuste exinde iudicaret. Is ergo Romam veniens et singula, prout gesta erant, per- f. 90.
discens, quibusdam comprobantibus, quibusdam etiam adhuc contradicentibus, etiam ipse Alexandri electionem ratam esse firmavit, sicque ad propria remeavit[1]. Hoc tempore mater caesaris ducatum Baioariae[a], quem dudum retinuerat, sua sponte remisit, eumque Otoni, viro prudenti, commendari curavit[2]. Adalman Brixiae episcopus obiit, Ulricus succedit[3].

## 1062.

Natale Christi caesar Goslarae, pascha Nemidone[4] Mart. 31.
celebrat. Rex igitur iam adolescere incipiebat, palatio autem praesidentes sibimet ipsis tantum consulebant, nec regem quisquam, quod bonum iustumque esset, edocebat, ideoque in regno multa inordinate fiebant. Quapropter Anno archiepiscopus Coloniensis, duces et optimates regni crebra conventicula faciebant[5], quid de hoc agendum foret anxie nimis ad invicem conquirebant. Tandem ergo firmato consilio, cum rex esset iuxta Rhenum in loco, qui Werida dicitur[6], cum grandi multitudine ex improviso curtem adeunt, crucem et regiam lanceam ex capella auferunt, regem ipsum navi imponunt nulloque obsistente ad Coloniam[7] Mai.
usque deducunt[b]. Mater ergo regis tristis discessit inde, sed cum recordaretur, quam grave est regni negocia tractare, faciens ex necessitate virtutem[8], sacrum sibi velamen postulavit imponi. Ergo praedia, quae sibi in dotem data erant, solummodo retinuit, caetera regni gubernacula ex integro cuncta dimisit, seque totam ad Dei servicium contulit. Namque vigiliarum et orationum eius instantiam, eleemosinarum frequentiam, cibi potusque parcitatem, vestium cultusque vilitatem et caetera humilitatis ac pietatis eius opera quicunque vidit, libere protestari potuit, quod haec inmutatio dexterae excelsi fuerit. Et quoniam Ps. 76, 11.

a) Boiariae *c.* b) perducunt *corr.* deducunt *c.*

1) *Haec erroribus scatent. Burchardus, episcopus Halberstadensis, anno* 1062. *Romam missus est post synodum Augustanam, quae mense Octobri a.* 1062, *non Augusto a.* 1061. *habita erat. Cf. Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 213, *n.* 24. 2) *Cf. Lambertum.* 3) *Cf. Steindorff, 'Jahrbücher' II, p.* 299. 300, *n.* 5, *ad a.* 1055. 4) Apud Traiectum *Bertholdus. Cf. Bresslau, 'Jahrbücher' II, p.* 428 *sq. et Giesebrecht, 'Kaiserzeit' III, p.* 1101. 5) crebra conventicula facere *Lambertus a.* 1062. 6) *Kaiserswerth.* 7) *Stumpf nr.* 2607. *Cf. Lambertum.* 8) *Cf. Hieronymi Apologiam adversus scripta Rufini III, p.* 2 *(Opp. ed. Vallarsius II, p.* 532*):* facis de necessitate virtutem.

episcopus tunc palatio praesidens iusticiae studebat, etiam res publica florescere incipiebat.

Hac ergo tempestate[1] episcopus Parmensis, de quo *p. 812.
supra sermo fuit, sedem apostolicam, quam canonice non
f. 90'. potuit, armis obtinere contendit. Ad quam spem illum hoc induxerat, quod a rege laudatus erat. Insuper et quidam Romanorum illi favebant. Quapropter, conlecta non parva manu Longobardorum, Romam ire[a] perrexit, veniens-
Mart. 25. que ultra Sutriam, quam nostri Sudrun dicunt, in loco, qui Campus crassus dicitur, tentoria fixit[2], statuens ibi aliquot dies repausare exercitum, simulque sperans, solo suo adventu territis Romanis aut sponte discedere Alexandrum, aut se magna auxilia ex Urbe habiturum. Insuper et hoc illum animabat, quod fautores sui intra Urbem turrim Crescentii[3] tenebant, insuper et aliam firmissimam turrim, quae est in ripa Tiberis iuxta pontem Olvii[4]. Alexander autem fautoresque sui iam dudum adventum istorum praescierant, ideoque et ipsi armis se defendere parabant. Quo cognito, episcopus Parmensis statim elevatis militaribus signis castra movit, sicque instructa acie Romam tendit. Econtra igitur fautores Alexandri, et ipsi armis instructi, processere[b], quibus etiam multi ex plaebe se miscuerunt cum propter animi mobilitatem, tum etiam propter iram et indignationem, quoniam ipsis videbatur grande dedecus fore, quod quisquam hostiliter armata manu praesumeret Romam propius accedere. Nec mora, statim primo congressu victi,
Apr. 14. Romani terga vertunt, sicque versus Urbem fugientes, multi caesi et vulnerati cęcidere. Quidam vero, ad Tyberim festinantes, navem intravere, sed istis subsequentibus et uno tantum lanceam iaculante, cum unusquisque timeret sibi, in unam partem ratis constipantur cuncti, et[c] nave reversata pene omnes suffocati sunt in aqua[5]. His militiae gestis episcopus Parmensis cum suis iam clari habebantur, et timor eorum per universam Romam cottidie augebatur.
Mai. Attamen, priusquam urbem intrarent, supervenit huic per-
f. 91. turbationi [d]dux Gottefridus[6], qui dudum post mortem im-

a) iri *c. superscriptum.* b) *lege* processerunt (: miscuerunt). c) sed *c.* d) *pergit Aventini librarius.*

1) *Haec recte se habent. Mense Martio anni* 1062. *Kadalus primum Romam cum exercitu aggressus est.* 2) *Cf. Benzonem II, c.* 9. 3) *Castro S. Angelo.* 4) Milvii credo *adscripsit Aventinus in margine codicis.* Ad pontem Holbii *Benzo II, c.* 13 *(SS. XI, p.* 617*).* 5) *Cf. Annales Augustanos et Bertholdum, Annales Romanos (SS. V, p.* 472*) et Benzonem II, c.* 9 *(SS. XI, p.* 616*).* 6) *Cf. Benzonem II, c.* 13. *et Bonithonem p.* 595.

peratoris in Italiam fuerat reversus et, connubio iunctus viduae Bonifacii, maximus habebatur in illis partibus regni. Hic ergo nunc minis nunc consilio cum ambobus non cessavit agere, donec utrumque persuasit ad sedem pontificatus sui redire, praecipiens, amborum legatos secum ad regem ire, ut is postmodum sedem apostolicam sine controversia teneret, quem rex et regni principes iudicarent. Huic diffinitioni ambo facile consentiebant, quoniam uterque de sua causa praesumebat. Sed cum hi legati ad curtem regiam venissent et causa haec in curia agitari coepta fuisset, omnibus placuit, ut is, qui consecratus foret, rursus ad apostolicam sedem reverteretur, donec canonico et sinodali iudicio auditus aut eidem sedi iuste praeferretur aut damnatus iuste deponeretur. Sicque legati dimissi in patriam redeunt, et Alexander non multum post temporis reversus est Romam [1]. Engilhart Magdeburgensis episcopus Aug. 30.
obiit, succedit Wezil [2]. Obiit etiam Adalhardus abbas Alta- Nov. 13.
ensis, vir in monastica professione perfectionis summae [a].

## 1063.

Rex in Frisingun [3] natale Domini celebravit, ubi constituit Wenzlaum Altaensibus patrem, eiusdem congregationis monachum et fratrem [b], sed tunc temporis abbatem Leonensem. Is ergo Altaham veniens in dominica circum- Ian. 1.
cisione fratribus cunctis congaudentibus, susceptus est cum ingenti honore simulque communi leticia universae familiae. Sanctum igitur pasca rex in Goslare celebravit, ibi- Apr. 20.
que in sabbato sancto repentinus tumultus subito exarsit [4], sed favente Dei [c] clementia mox sopitus cessavit.

Alexander ergo papa, ut iam diximus, Romam reversus erat et, ut mos est Romanae ecclesiae, post pasca sinodum episcoporum et abbatum convenire fecit. In hac igitur sinodo de episcopo Parmensi mota est questio, quod datis pecuniis, per heresim scilicet simoniacam, sedem obtinere tentasset apostolicam et, cum hoc non proveniret
*p. 813. ad votum suum, *bellum et armatas manus intulerit Romae,

a) s. perf. *Auctar. Ekkeh. et Staindel.* (: Altahensis). b) patrem *Auctarium Ekkehardi.* c) di *c.*

1) *Alexander II. ante pascha a.* 1063. *Romam rediit.* 2) *Annal. necrologici Fuldenses, Bertholdus, Annalista Saxo de morte Engelhardi anno* 1063. *consentiunt.* 3) Goslariae *Lambertus, haud dubie hic in errorem inductus. Cf. Stumpf nr.* 2617. *et Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 305, *n.* 135. 4) *Tumultus ille pentecostes solemnia turbavit, non festos paschales. Cf. Annales Corbeienses et Lambertum.*

f. 91'. matri ecclesiarum, sicque eo praesidente et consiliante homicidia et membrorum[a] obtruncationes ibi multae forent factae. Haec igitur eius crimina cum cunctis essent manifesta, et ad negandum vel satisfaciendum pro his nec ipse veniret nec quemquam transmitteret, iudicatus[b] ab omnibus, anathematis iaculo est percussus. Ille vero, ut haec audivit, episcopos et clericos, quos potuit, apud Parmam collegit[1] et ipsum Alexandrum similiter damnavit, dicens, se pastorem dominici gregis iure habendum, utpute a rege, Romano[c] scilicet patritio, electum et constitutum, illum vero ab omnibus fore detestandum et insequendum, qui non a sacerdotibus vel a Romano populo canonice esset electus, sed a Nordmannis, Romani imperii inimicis, lupina fraude et furtim et subdole fuerat introductus. Hoc igitur modo se invicem isti invidiose mordentes accusabant et defendebant.

Rex autem regnique principes nimis anxii erant, quoniam soror regis cum viro suo iam pridem expulsi erant de regno suo, et necdum contra haec quicquam erat gestum, quod regio honori duceretur dignum. Quapropter generale
Aug. colloquium apud Maguntiam habuit, ususque sapientum consilio, hac eadem aestate exercitum in Ungariam ducere disposuit. Sicque dimissi redeunt ad sua, et quoniam haec futura erat iuvenilis regis expeditio prima, unusquisque, prout potuit, se ad hanc summopere praeparare studuit. Bel autem, qui Salomonem de regno expulerat seseque iam regali unctione consecrari fecerat, cum audisset expeditionem hanc tali apparatu adornari, nimium cepit angustiari. Saepe etenim antea inter nostrates et Ungros bella gesta erant, ideoque illum non latebat nostrorum vel in consilio sapientia vel in bello audacia, et idcirco nimis cepit inquirere, qualiter expeditionem hanc posset praepedire. Tandem igitur excogitato consilio legatos mittit; primo omnium excusare se iussit, quoniam ipse regem Salomonem de regno non expulerit, sed cum ille sua sponte profugeret, nemine
f. 92. insequente, tunc sibi a tumultuante milite impositum diadema non licuisse recusare. Quapropter si rex vellet iam in regnum redire, ipse illum condigno honore, quemadmodum regem dominum suum, paratus esset suscipere eique servire, ea tamen lege, si se permitteret ducatum

a) menbrorum *c.* b) iudicatis *c.* c) R. *in cod. superscriptum.*

1) *Vide Benzonem II, c.* 14.

illum retinere, quem[a] habuerat sub eius patre. Et ut omnem tolleret nostratibus suspicionem, huius pacti filium suum obsidem promisit se transmissurum ad regem. Attamen dolus et fraus Ungarica iam pridem nostratibus rerum veritate sepius erat experta, et ideo verbis his nemo voluit fidem accommodare. Legati redeunt infecta pace, ipse autem, ingenita sibi calliditate pacem se cupere simulans, legatos subinde mittebat, sed nihilo minus interea angustias viarum vallabat, urbesque muniens ad bellandum se praeparabat. Eius autem ars arte deludebatur, quia cf. Sall. Iug. c. 48.
spes pacis verbis ei dabatur[b], re autem vera bellum ingeri parabatur. Quid plura? Adveniente igitur tempore opportuno rex ad fines Ungariae venit[1] cum exercitu magno, Sept.
sed omnem ingrediendi aditum reperit sibi interclusum tam firmissimis munitionibus operum, quam etiam sollicita custodia militum. Quapropter Ungris, qui cum Salomone ad se transfugerant, viam monstrantibus per quoddam harundinetum praemisit partem exercitus, praecipiens, eis ingressis, sibi renuntiari[c], si ipse cum reliquis posset subsequi. Ipsi autem ingressi propter nimiam difficultatem neminem remittunt, sed itinere duorum dierum urbem quandam, quae Miesiginburch dicitur[2], adeunt, hanc statuunt expugnare et illic regi ingrediendi viam aperire[d]. Rex autem hoc eorum consilium ignorabat, sed tamen ipse, illis nescientibus, ad hanc eandem urbem interim veniebat, sicque ex improviso sibi invicem occurrentes civitati utrimque appropinquabant. Nec mora, ingens tumultus exoritur, urbs quasi in momento capitur, apertisque portis rex cum omni exercitu salvo Ungariam[e] ingreditur. Bel autem cum filio non longe aberat, sed ad bellandum promtus inmensam multitudinem collegerat. Sed mox, ut hos adversum se venientes cognovit, spiritum exhalavit, filius[f] autem, ne caperetur, vix fugiens evasit. Sicque Dei providentia gens f. 92'.
et tota illa terra sine sanguine per regem Henricum regi Salomoni est restituta. Salomon autem, non immemor factae in se pietatis, invitavit regem ad Wizinburg, quae est regni sui metropolis, celebratisque conviviis, muneribus
*p. 814. regiae munificentiae dignis eum honoravit[g], nec *quisquam

a) quam *c.* b) quia — dabatur, *signo omissionis in contextu verborum posito, in margine codicis adscripta sunt.* c) renuctiari *c.* d) apperire *c.* e) Ungrariam *c.* f) *Aventinus in marg. adiecit:* Goeso et Ladizolaus. *Cf. Steindorff, 'Jahrbücher des deutschen Reichs unter Heinrich III.' II, p.* 444. g) honeravit *c.*

1) *Stumpf nr.* 2630. 2) *Wieselburg; cf. Adam. Brem. III, c.* 42.

principum decenter non donatus abivit[1]. Gaudentibus igitur cunctis rex cum suis in Baioariam revertitur, et hoc modo rursus cum Ungris pax firmatur[2]. Hoc anno Henri-
Sept. 3. cus Augustensis praesul moritur[a], cui Embricho[b] successit[3].

## 1064.

Dominicam incarnationem rex peregit apud Wangionem[4]. His diebus rursus legati Romanorum venerunt conquesti, singulis episcopiis singulos praesules sufficere, de sola apostolica sede duos simul contendere. Hac illorum quottidiana querela rex et principes permoti, statuerunt apud Mantuam sinodum fieri, ubi possent concurrere ambo papae, si fas est dicere, pontifices Teutoni, Romani et Longobardi. [c]Huic decreto ambo simul, Alexander et Kadalo, libenter assentiebantur, quoniam, ut diximus, uterque de causa sua praesumebat. Synodus autem ista in die sancti penthecostes denunciatur futura. Superveniente autem aestate mittitur a caesare ad eandem synodum archiepiscopus Coloniensis cum aliis episcopis et principibus non paucis. Episcopus autem Parmensis cum ingenti multitudine ad locum, qui Aqua nigra[5] dicitur, accessit. Exinde legatos ad archiepiscopum Coloniensem misit, mandans huic, huic concilio se nullo interesse, nisi sibi permitteretur synodum tenere et in loco iudicantis papae praesidere. Sed cum caesareis nunciis indecens ac iniustum hoc[d] videretur, ut Alexander, qui iam papa erat, absens et inauditus deponeretur, ipse quidem in loco, quo diximus, substitit, exploratores tamen inde cottidie Mantuam misit, per quos sciret, quaeque illic dicta vel gesta fuissent. Alexander autem ad synodum promptus occurrit, quoniam regulis ecclesiasticis in omnibus semper obedire studuit.
f. 93. Ex Italia autem pontifices et abbates aliique principes innumeri undique confluunt, et propter studia partium, quae inter illos magna erant, diversi diversis favebant. Igitur
Mai. 31. feria secunda sancti penthecostes cunctis in ecclesiam congregatis, post invocationem sancti Spiritus omnibus secun-

a) obiit *Staind.* b) Embriccho *c.* c) *Aventinus ipse pergit.* d) h. *superscriptum c.*

1) *Cf. Aen. V, v.* 305: non donatus abibit. 2) *Cf. Lambertum, qui paucis verbis de hoc bello agit.* 3) *Cf. Ann. Augustanos.* 4) Coloniae *Bertholdus.* 5) *Acquanegra, ab urbe Mantua inter septentrionem et occasum, in districtu Castiglionensi posita (cf. Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 380, *n.* 28*).*

dum morem positis subselliis, primum Alexander sermonem[a] fecit de pace et concordia, postmodum proferre iussit, si qua essent dicenda. Tunc archiepiscopus Coloniensis: 'Rex', inquit, 'et regni principes audierunt de te multorum, qui haec vera adfirmant, relatione, quod per heresim symoniacam perveneris ad sedem apostolicam, cumque tibi conscius fores criminis tanti, Northmannos, Romani imperii hostes, socios et amicos tibi adscivisti, ut eorum auxilio contra regulas ecclesiasticas, etiam rege invito potestatem hanc retineas: quapropter nos a rege directi sumus, ut, quid inde verum sit, cognoscamus'. Tum ille — ut verbis ipsius utamur — respondit: 'Nostis quidem, filii carissimi, si accusatores mei veraces vellent esse vel videri, modo deceret eos, sicut me, adfore in praesenti. Quibus tamen non cogerer nisi mea sponte respondere, quia cuncti novimus iustum non esse, discipulos magistrum accusare vel iudicare.
Attamen nunc[b], ne sancta Dei ecclesia scandalum habeat cf. Matth. 10, 24.
super me, testor et iuro per hunc, quem colimus, adventum Spiritus sancti, quia conscientiam meam nunquam symoniaca heresi conmaculavi, sed me reclamantem et renitentem traxerunt et in sede apostolica invitum statuentes consecraverunt. Et hoc illi fecere, qui secundum antiquum Romanorum usum eligendi et consecrandi pontificis curam et potestatem noscuntur habere. Quod autem mihi obicis[c] Northomannorum societatem et amiciciam, nihil est, quod de hoc modo respondeam, sed si quando filius meus rex ipse venerit Romam ad suscipiendam imperialem benedictionem et coronam, ipse
tunc praesens comprobabit, quid ex his verum sit'. His f. 93'.
auditis, cuncti credentes, eum obiecta bene purgasse, et ipsi eius electionem laudavere, clero canente: *Te Deum laudamus,* reliquis autem in commune Deum benedicentibus et laudantibus. Tandem silentio facto Alexander papa de Parmensi episcopo quaestionem movebat, quem tamen ipse non episcopum, sed hereticum nominabat. Cumque eius crimina nemo esset, qui refelleret, synodali iudicio rursus eum devovebat, Cisalpinis et Italicis cunctisque, qui dicere noverant, inci-
dentibus: 'Fiat, fiat'! Et hoc quidem modo solutum est con- Iun. 1.
cilium die illo. Sequenti vero die archiepiscopus Coloniensis non intererat, et ecce fautores Parmensis episcopi ecclesiam cum magno strepitu irrumpebant, Alexandrum papam hereticum vociferabantur, quidam etiam evaginatis gladiis mor-
*p. 815. tem ei minabantur. Quo viso, qui in concilio erant, pene omnes fugere, solus papa vix remansit in loco *sessionis

a) sermono *c.* b) nc *c.* c) obiicis *c.*

suae, adiuvante et consiliante illi Wenzlao venerabili abbate, qui usum Langobardorum iam didicerat plene, quia multa verbis audacter minari soleant, quae tamen opere adimplere nullatenus audent[a]. Quod et hic eodem modo accidit, quia mox, ut Beatrix, uxor Gotefridi ducis, templum cum suis intravit, omnis ille tumultus et fragor bellicus in
1. Cor. 15, 52. momento et, ut ita dicam, in ictu oculi deficiens cessavit. Sicque reliquis duobus diebus cum pace ordinatis, quae ordinanda erant, Alexander papa Romam regreditur. Reliqui omnes ad propria revertuntur.

## 1065.

Natale Christi Coloniae[1] caesar celebrat. Igitur fides catholica iam longe lateque florebat, omnia oracula prophetarum, quae ante adventum Christi admodum pauci intelligebant, iam eo nato et passo cunctis credentibus luce[b] clarius liquebant, inter quae videbatur et illud esse
Ies. 11, 10. completum: *Et erit sepulchrum eius gloriosum.* Hoc etenim anno Iherusalem pergebat multitudo tanta, ad sepulchrum
f. 94. Domini adoratura, ut quivis credere posset, quia plenitudo
Rom. 11, 25. gentium intraret, et quoniam multa dicenda forent de eodem itinere, queso, ne cui videatur grave, nos etiam exinde pauca quaedam summatim perstringere. Inter eos igitur, qui pergebant, principes isti erant: Sigifridus archiepiscopus Moguntiacensis, Wilelmus[c] episcopus Traiectensis[d], Otto episcopus Ratisbonensis, Guntherius praesul Babenpergensis. Hic ergo, quamvis caeteris adolescentior esset aetate, reliquis tamen inferior non erat sapientia animique virtute, et quod iam post mortem eius sine dolore et gemitu non possumus recordari, tunc temporis decus et columna videbatur tocius regni. Ut enim secretorum illius conscii solent affirmare, ad unguem factus erat[2] multarum virtutum perfectione. Hos igitur primates sequebatur tanta multitudo comitum et principum, divitum et pauperum, quae videtur excedere numerum duodecim millium[3]. Igitur mox, ut fluvium, qui Marowa[e] dicitur[4], transierunt, statim

a) *lege* audeant (: soleant). b) *quae sequuntur, librarius Aventini descripsit.* c) Wielmus *c.* d) Treiectensis *c.* e) *librarius primo scripsit* Morawi, *tum literas* o, a *et* i *transformavit, ut supra.*

1) Goslariae *Bertholdus et Lambertus. In errore versatus est scriptor noster. Cf. Stumpf nr.* 2655. 2) *Hor. Sat. I,* 5, 32: ad unguem | Factus homo. 3) plus septem milibus *Marianus Scottus.* 4) *Potius Morava quam March fluvius, qui solis Slavis Morava, nostro annalistae ad a.* 1042. *Maraha audit.*

pericula latronum et raptorum crebro incidere, quae tamen
ipsi prudenter declinantes et caute, tandem urbem Con-
stantinopolitanam adiere. Illic ergo tam honorifice se age-
bant in cunctis, ut ipsa graeca et imperialis arrogantia
nimium miraretur super his. Pro magno etiam spectaculo
praesulem Guntherium inhiabant ipsumque non episcopum,
sed regem Romanorum esse credebant, et ob hoc in forma
episcopi se occultare[a], quoniam aliter per illa regna sepul-
chrum Domini non posset adire. Igitur post aliquot dies
inde exeuntes, Aliquiam[1] venere per varias angustias et
tribulationes, quemadmodum idem Guntherius episcopus
manifestat, ex eodem loco inter caetera scribens ita ad
suos, qui domi erant: 'Vere, fratres, transivimus per aquam
et ignem, et tandem perduxit nos Dominus ad Aliquiam,
quam sacra scriptura commemorat Laoditiam. Experti enim
sumus Ungros sine fide famulantes, Vulgarios occulte[b] rapien-
tes, fugimus Uzos[2] aperte debachantes, Constantinopolitanos
vidimus graece et imperialiter arrogantes, Romanitas perpessi
sumus ultra omnem humanam et ferinam rabiem sevientes;
gravia quidem perpessi sumus, sed adhuc[c] graviora super-
sunt'. Cum ergo in Aliquia morarentur dies paucos, ecce
multi redeuntes ex Hierosolimis ceperunt occurrere per dies f. 94'.
singulos, comitum suorum mortes innumeras nuntiantes, suas
autem calamitates recentibus et adhuc[c] cruentis vulneribus
demonstrantes; publice protestantur neminem per illam viam
posse transire, quoniam sevissima gens Arabitarum, huma-
num sitiens sanguinem, omnem illam occupasset terram.
Quid ergo agerent, quo se verterent? Inito igitur consilio
citius complacuit, semet ipsos sibi abnegare, totam spem
suam in Domino ponere, scientesque, se sive viventes sive
morientes Domini esse, alacri mente per terram paganorum Rom. 14, 8.
versus civitatem sanctam ceperunt abire. Mox igitur ad
civitatem quandam, quae Tripolis dicitur[3], cum pervenis-
sent, et dux ille barbarus tantam multitudinem vidisset,
sperans se infinitas pecunias invenire, omnes pariter cru-
deli ense decrevit trucidare. Sed hoc iniquis meditantibus,
divina clementia Domini non defuit in se confidentibus.

a) ocultare *c.* b) oculte *c.* c) aduc *c.*

1) *Laodiceam (Latakieh).* 2) *Gens Turcica, quam illo ipso anno Bulgariam imperio Byzantino subiectam invasisse ac omnia diripientem in Thraciam et Macedoniam prorupisse, ex Ioanne Scylitza, scriptore rerum Byzantinarum, scimus.* 3) *Tripoli.*

Confestim ergo de mari, quod civitatem ex una parte inundabat, nubes quaedam tenebrosa ascendebat, ex qua fulgura et choruscationes cum tonitru et horrore nimio procedebant. Cumque tempestas haec usque ad sextam alterius diei extenderetur et mons undarum marinarum *plus solito elevaretur, ipsi pagani necessitate constricti *p. 816.
vociferabant inter se, civitatem ipsam simul cum plebe quantocius in abissum dimergendam fore, Deo christianorum pro suis pugnante. Quo metu mortis dux ille ab intentione animi sui revocatur, moxque maris commotio placatur, christianis abeundi facultas conceditur. Variis ergo tribulationibus et angustiis vexati, per totam paganiam tandem veniunt ad urbem Caesaream[1] nominatam, ubi et
Mart. 24. cenam Domini celebrabant, quae illo anno VIIII. Kal. Aprilis occurrebat. Etiam quasi pericula cuncta se evasisse gratulabantur, quoniam hinc usque ad Iherusalem non plus quam duum dierum iter computatur. Altera autem die, id
Mart. 25. est in parazave[a], hora diei pene secunda[2], cum egrederentur Capharsala[3] vicum, subito incidere in manus Ara-
f. 95. bitarum, qui mox ut lupi esurientes diu desideratam praedam super eos insiliebant et primos quosque dilaniantes miserabiliter trucidabant. Nostri autem primo temptabant resistere, sed citius, ut inermes, compulsi sunt in vicum refugere. Quibus fugientibus quantae ibi fuissent hominum cedes, quam innumerae mortis species, quantae calamitates et miseriae, quis valeat verbis explicare? Ibi ergo episcopus Traiectensis[b] Wilelmus graviter vulneratur, et vestibus cunctis exutus cum aliis multis, miserabili modo caesis, in terra iacens dimittitur. Reliqui autem tres episcopi simul cum diversarum gentium non parva multitudine atrium quoddam muratum duasque turres lapideas occupavere[4], exinde, quamdiu Deus daret, parati se defendere. Porta autem atrii nimis angusta erat, ac hoste imminente[c] onera equorum deponere non valebant; ideoque perdiderunt ipsos equos et mulos cum omnibus, quae portabant. Quibus hostes divisis inter se, mox ipsos pecuniarum dominos properabant extinguere. Econtra illi arma iudicantes, quae-

a) *sic c.* b) Treiectensis *c.* c) iminente *c.*

1) *Kaisarieh.* 2) Circa terciam diei horam, *Lambertus.* 3) Carvasalim *Marianus Scottus. Chabarzaba sive Antipatris oppidum antiquis temporibus nominabatur, nunc Kefr Sâba audit; non est Capernaum, ut Lambertus sibi persuasit.* 4) Atrium quoddam occupant, *Lambertus.*

cunque in manum venerant, fortiter resistebant. Quapropter maiori indignatione hostes permoti, acriores insurgebant. Quos nihil omnino contra se ausuros putabant, iam viriliter repugnare videbant. Tribus igitur continuis diebus summa vi praeliatur utrimque, quoniam nostris, quamvis fame et siti vigiliisque laborantibus, tamen pro vita et salute res erat, hostes vero lupina rabie frendebant, quia praedam, quam sibi videbantur inter fauces retinere, nullo modo permittebantur transglutire. Tandem igitur in ipsa dominica sancti pascae hora diei quasi nona, dicta Mart. 27.
inter eos pace, octo principes paganorum permissi ascendunt in turrim, in qua erant episcopi, velut ibidem cognituri, quanto pecuniarum pondere vitam suam ac abeundi licentiam vellent redimere. Sed mox ut ascendere, is, qui maximus inter eos videbatur esse, ad pontificem Guntherium, quem principem omnium putabat, accessit, lintheum, quo caput suum involutum erat, absolvit, collo episcopi sedentis circumposuit[1]: 'Ecce', inquiens, 'te solo capto omnes f. 95'.
hos in mea potestate habeo et iam iamque tecum pariter in arbore suspendam, quantoscunque ex vobis voluero'. Hic, hic agnosci potuit, quia iustus ut leo confidit. Nam cum haec Prov. 28, 1.
illius facta et dicta per interpretem agnovisset, venerabilis vir ille nequaquam territus est ex innumera et circumfusa hostium multitudine, sed protinus exiliens uno ictu manus suae paganum ad terram deiecit[a] collumque eius pede suo pressit: 'Eia', inquiens, 'mei, insurgite, omnesque istos comprehensos vinculis fortiter constringite, telisque suorum, qui nos impugnant, nudos opponite'. Nec mora, simul cum dicto factum est, quod iussit, et hoc modo impetus inpugnantium paganorum illo die quievit. Sequenti igitur die hora quasi nona dux regis Babyloniorum, qui praeerat in civitate Ramula[2], auditis his, quae fiebant, quamvis gentilis, tamen ad liberandum nostros cum magna multitudine veniebat. Cogitabat enim, si isti perirent tam miserabili caede, nullum posthac causa orationis per illam terram venire, et exinde se suosque grave damnum incurrere. Cuius adventu cognito, Arabes undique dispersi fugere, et ipse, acceptis his, qui comprehensi erant et ligati, nostris ianuam patefecit exeundi. Qui egredientes ad civitatem Ramulam per-

a) *Aventinus ipse abhinc pergit.*

1) Linteum, quo caput more gentis obvolverat, expediens, facto vinculo, in collum episcopi iniecit, *Lambertus.* 2) *Ramleh.*

venere, ibique a duce et oppidanis[a] illis retenti duas heptomadas inviti resedere. Tandem igitur dimissi, II. Idus
Apr. 12. Aprilis civitatem sanctam sunt ingressi. Quantus ergo illic fons lacrimarum sit effusus, quantas et quam puras precum hostias Deo inmolaverint, quam hilari mente iam post
Ps. 131, 7. multa suspiria decantaverint: *Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes eius,* quis verbis explicare *poterit? Ibidem igi- *p. 817.
tur per XIII dies intima devotione vota sua Domino solventes, tandem ad Ramulam regrediuntur ovantes. Arabes autem multo plures undique convenerant, omnesque aditus viarum mente crudelissima insidiantes obsederunt, quoniam extractam sibi de faucibus praedam nimium dolebant. Sed hoc nostri non ignorantes, mox negociatoribus illis naulum
f. 96. dantes ventumque aptum observantes, navem ascenderunt,
Mai. prosperoque cursu octavo die in portu urbis Aliquiae applicuerunt. Post aliquot ergo dies moventes exinde, quamvis non sine magno labore et difficultate, tamen laeti post longa viarum spacia in finibus Ungariae et in ripa Danubii fluminis tandem consedere. Sed fallax hoc saeculum quid laetum unquam habuit aut laeto fine terminavit? Iam enim flumen ipsum transierant[b], iam se patriae propinquare gaudebant, et ecce saepe dictus vir inlustris pontifex Guntherus, velut iam de die mortis suae praescius, in ipsa ripa fluminis genu in terram flexit, terramque exosculans: 'Laus', inquit, 'et gratiarum actio Deo omnipotenti, qui me in haec loca perduxit. Nam ubicunque iam ipse constituerit obitus mei horam vel locum, certus tamen sum, quia fideles mei ad Babenperch deferent corpus meum'. Quid multa? Eadem hora morbo corripitur, nec tamen ab itinere retardatur, donec pervenit ad urbem, quae Deserta civitas nuncupatur[1]. Ibi ergo non valens diutius morbo reluctari, sed pro certo sciens, iam appropinquare diem obitus[c], tribus illis coepiscopis aliisque compluribus sacri ordinis viris facta confessione, sancti olei delibutus unctione, et suscepto viatico
Iul. 23. dominici corporis et sanguinis, X. Kal. Augusti obiit. Cuius corpus fideles illi comites et coepiscopi lamentantes inde levavere et, quia maxima multitudo fidelium eius, aliud de eo sperantium, occurrebat cottidie, cum ingenti luctu pene

a) oppidaneis *c*. b) transsierant *c*. c) *lege* d. o. i. appropinquare (: reluctari).

1) *Oedenburg. Hoc civitatis nomen etiam Aventinus in margine codicis adscripsit. Albae (Weissenburg) Guntherius fato functus esse in Vita Altmanni (SS. XII, p.* 230*) dicitur.*

totius Baioariae[a] et Franciae ad Babenperg detulere et ante aram sanctae Gertrudis, quemadmodum ipse adhuc vivens ordinaverat, cum honore decenti sepeliere. Et licet ille, ut vere credimus, ad meliora conscenderit, luctum tamen inconsolabilem suis dereliquit. Ut enim cum pace omnium dicamus, nostris temporibus illo in virtutibus maior rarus quisquam surrexit aut nullus, et vix credi potest, si post eum iam talis sit aliquis surrecturus[1]. Succedit in episcopatum illi Herimannus, Mogontinus canonicus[2]. Egilbertus Bathavinus episcopus obiit, Altmannus succedit[3]. Rutheri[b] Mai. 17.
Tarvisiensis episcopus obiit[4], succedit Wolframmus, tum Oct. 8.
abbas Oziacensis[5], pridem vero monachus Altahensis. Hoc f. 96'.
anno abbatia Altahensis in beneficium datur Otoni duci Baioarico[6], quod mox multi coeperunt opinari et dicere, quia non ei cessurum esset prospere.

## 1066.

Natale Christi rex Mogontiaci[c, 7] celebrat, paschalia vero Apr. 16.
Nemidone[d, 8]. Tribus proximis diebus ante pascha per totam Italiam stella quaedam mirae magnitudinis apparebat, quae radium unum in modum hastae versus orientem mittebat. Post pascha autem in diebus rogationum non per Italiam solum, sed iam per totum regnum stella cometa apparuit et per quatuordecim dies[9] magno miraculo intuentibus fuit. Quibus diebus rex iam adeo coepit infirmari, ut penitus de eo desperassent medici et quidam principum spe et cupiditate iam occupassent solium regni[10]. Sed agente divina

a) Baioriae *c*. b) Ruotheri *Staindel*. c) Moguncie *Staind*. d) in Spira *Staind*.

1) *De Guntherii itinere ac morte et Lambertus et Marianus agunt, sed minus accurate, quam monachus Altahensis.* 2) Vicedomnus Mogontinus *Lambertus*. 3) *Cf. Lambertum.* 4) *Vide Annal. Augustanos (SS. III, p.* 128*) et Necrologium Weltenburgense (Böhmer, Fontes IV, p.* 571*); cf. Bresslau, 'Jahrbücher' I, p.* 127. 128. *et Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 481, *n.* 170. 5) *Cf. Auctarium Ekkehardi. Wolframus fuit abbas monasterii Ossiach in Carinthia, qualis occurrit in instrumento a Gebehardo archiepiscopo Salisburgensi sigillato et in libro, cui titulus est: Annus millesimus monasterii Ossiacensis, p.* 60. *typis reddito.* 6) *Cf. Lambertum a.* 1063. 7) *Goslariae a rege natale Christi actum esse, Lambertus refert. Sed cum initio anni rex conventui Triburiensi interfuerit, fides annalium nostrorum praestare videtur.* 8) Traiecti *Lambertus et Bertholdus. Cf. H. Bresslau, 'Jahrbücher' II, p.* 429. *et Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 498, *n.* 15. 9) Per quatuordecim fere noctes continuas *Lambertus. Cf. Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 524, *n.* 56. 10) Rex . . . gravissimam aegritudinem incidit, ita ut a medicis desperaretur et principes de regni successione consilia conferre coepissent, *Lambertus.*

cf. Ps. 117, 18. clementia rex, qui castigando salubriter castigatur, citius sanitati restituitur, sicque spes iniqua corvorum hiantium deluditur[1]. Cum vero sponsa illius[2] iam esset adulta, quam pater eius[3] secum adduxerat novissime regrediens de Italia[4], et cum ipse iam flore iuventutis vernaret et Wirziburch
Iun. 29. natale apostolorum Petri et Pauli celebraret[5], regia benedictione eam coronari fecit, moxque in Ingilinheim[6] cele-
Iul. 13. bratis nuptiis regali munificentia, ut par fuit, in consortium regni eam adsumpsit. Hac aestate Aquitani[7] cum Anglis
Oct. 14. Saxonicis navali praelio pugnaverunt[8], eosque victos suo *dominio subiugaverunt. Retulerunt ergo nobis, qui eodem *p. 818.
bello interfuere, duodecim millia hominum ex parte vincentium cecidisse[9]. Quanti autem ex parte victorum sint mortui, haud facile fuit numero comprehendere. Quidam etiam interpretabantur, idcirco stellam crinitam tam terribilem pridem exarsisse, quod tot millia hominum eodem anno periere[10].

f. 97.

## 1067.

Apr. 8. Natale Christi rex peregit[a] Radisponae[11], pascha Goslarae. Igitur dux Gotefridus, qui viduam Bonifacii in matrimonio habebat, rege permittente, ut iam diximus, per fines Italos principatum administrabat[12]. Nordmanni autem, qui dudum Apuliam invaserant, per multos annos nimium iam confortati erant, ideoque ignominiosas[b] legationes et responsa regi regnique principibus saepe remittebant[c]. Sed cum rex in aliis regni partibus occupatus esset et idcirco illorum superbiae obviare non valeret, praedictus dux Gote-

a) r. p. *in cod. omissa ex Staindelio supplevi.* b) ignominiosa *c.* c) remittebat *c.*

1) *Hor. Sat. II,* 5, 56: corvum deludet hiantem. 2) *Bertha, filia Odonis comitis Maurianae et Tarantasiae i. e. Sabaudiae ex Adelheida marchionissa Taurini.* 3) *Henricus III.* 4) *a.* 1056. *Cf. Bertholdum.* 5) *Cf. Stumpf nr.* 2693. 6) *Errat scriptor. Triburiae nuptias celebratas esse, ex diplomate regis compertum habemus (Stumpf nr.* 2694*). Cf. Lambertum et Annales Rosenfeldenses ac vide Giesebrecht, 'Kaiserzeit' III, p.* 1114. 7) *Normanni.* 8) *Terrestri proelio Anglos a Normannis devictos esse, inter omnes constat.* 9) *Quindecim millia alii scriptores numerant. Lappenberg, 'Geschichte von England' II, p.* 61. *Cf. Ehrenfeuchter, 'Die Annalen von Niederaltaich' p.* 66 *sq., n.* 1; *Kitt, 'Die Entstehung der Altaicher Annalen (in Untersuchungen zur Mittleren Geschichte herausgegeben von Max Büdinger, vol. II)' p.* 72, *n.* 2. *eundemque in 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XII, p.* 624, *n.* 1. 10) *Cf. Annales Augustanos.* 11) Spirae *Bertholdus.* Apud Bavenbergam *Triumphus S. Remacli I, c.* 18 *(SS. XI, p.* 446*). Regem, qui initio mensis Decembris Goslariae moratus erat (Stumpf nr.* 2698*) et ante purificationem Mariae Augustam venit (Ann. August.), Bambergae natalem Christi egisse, verisimillimum est. Tum Augusta Ratisbonam iter fecit (Stumpf nr.* 2700. 2701*).* 12) *Cf. supra verba scriptoris a.* 1062.

fridus magnam multitudinem Teutonicorum ac Italorum conlegit et ad comprimendam illorum arrogantiam perrexit. Cui etiam dominus papa et Romani se coniungebant, quoniam ipsi iam diu potentiam Nordmannorum nimium metuebant, nec per se resistere illis confidebant. Confestim igitur facile ceperunt[a] quaedam castella, quae reddiderunt Mai
illis, quorum pridem erant propria, sed per vim Nordmannorum ablata. Cum ergo urbem Aquinum[1] vallassent obsidione firmissima et iam iamque urbs esset capienda, Richardus[2] ducem se convenire per legatos oravit, qui mox, precibus eius annuens, ad pontem Karilan[3] illi obviam venit, ibique in medio pontis eiusdem secreto se invicem sunt allocuti, et mox dux obsidionem solvit. Sicque singuli ad propria sunt reversi[4]. His temporibus inter principes Baioaricos periculosae erant exortae inimiciciae, unde factae sunt hominum mortes[b] innumerae, oculorum effossiones aliorumque membrorum miserrimae detruncationes. Dux autem Oto, utrimque accipiens pecuniam, nihil horum curae habebat, et ideo magna pars provinciae incendio et depraedatione vexata laborabat. Inter haec etiam Trevirorum praesul obiit[5], quem pontificatum contra voluntatem eorum rex Chunrado, Coloniensi praeposito, dedit. Cum autem clerus pariter et populus hoc ferrent indigne, quidam episcopii milites eundem episcopum illo venientem vivum cępere et de quadam altissima rupe praecipitari fecere. Quo casu nullam membrorum lesionem passus, cepit fugere, sed mox eum captum secundo praecipitavere. Sicque tercia vice reductus est et deiectus, tandemque Iun. 1.
moriens ad meliora conscendit, ut vere credimus, miraculis quippe magnis ad tumbam eius coruscantibus. Interfectores autem eius postea, ferreis circulis constrictos, poenitentiam agere conspeximus. Tandem ergo Treviris concessa electione, elegerunt Utonem virum nobilem et honoratum, eiusdem congregationis canonicum[6].

a) caeperunt *c.* b) motes *c.*

1) *Aquino.* 2) *Princeps Capuae.* 3) *Est Liris amnis, qui hodie Garigliano vocatur. Convenerunt Godefredus et Richardus in ripa ad pontem S. Angeli in Todici, haud procul a monasterio Casinensi siti; pons interruptus erat.* 4) *Cf. de his rebus Amatum (Ystoire de li Normant) VI, c.* 9. 10; *Chron. mon. Casinensis III, c.* 23; *Bonithonem p.* 599. 5) *Eberhardus, archiepiscopus Treverensis, iam die* 15. *mensis Aprilis anni* 1066. *mortuus erat.* 6) *Cf. Annales Weissemburgenses et Lambertum a.* 1067, *Vitam Conradi archiepiscopi Treverensis (SS. VIII, p.* 213—219*) et Gesta Treverorum (l. l. p.* 182. 183*).*

f. 97'. 1068.

[a]Nativitatem dominicam rex peregit in Goslare[1] et
Febr. 2. post haec Augustam venit in purificatione Mariae, paratus inde in Italiam transire[2]. Sed cum regni principibus laboriosum videretur simul ire, facile persuaserunt regi, pueriliter utpute multa consideranti, in Saxoniam redire et pro se legatos in Italiam transmittere. Mittuntur igitur Anno Coloniensis archiepiscopus, Henricus Tridentinus[b], Otto dux Baioaricus. Hi ergo cum Ravennam venissent, civitatis illius pontificis[3] usi sunt confabulatione et convivio, nec etiam devitabant *Parmensem episcopum, sese adeuntem *p. 819.
alio in loco, quos utrosque Alexander papa ligaverat anathematis vinculo. Ob hanc igitur causam noluit eos videre, cum Romam venissent, videlicet quia excommunicatis a se
Prov. 19, 25. communicassent[c]. Sed quia scriptum est: *Corripe sapientem et diliget te,* citius reconciliari meruere humillima satisfactione, tandemque audita eorum legatione post paucos dies dimissis illis, mandat regi, quae voluit. Ipse vero more solito post albas[4] sinodum episcoporum habuit, in qua sinodo pontifex[5] a civitate Turtun[6] aderat, qui temporibus piae recordationis papae Leonis contra vastatores episcopii sui dimicando homicidium fecerat et ob hoc iam tot annis sacerdotali ministerio caruerat. Cum vero huc usque perseverasset in luctu penitentiae, illic reconciliari et ministerium suum recipere meruit tocius sinodi intercessione, quoniam, ut diximus, hoc fecerat in defensione ecclesiae. Florentinus autem praesul[7], quia per heresim simoniacam in episcopatum intraverat, accusatus et manifestis indiciis convictus protinus deponitur[8]. Affuit etiam illic Uto, Trevirorum praesul venerandus, qui et ipse de eadem heresi est accusatus, sed mox, per iusiurandum se excusans, innocens est iudicatus et post haec in magna veneratione a papa et Romanis est habitus[9]. Episcopi autem, regii nuntii, Roma digressi, confestim ad propria sunt reversi. Solus Otto dux substitit in Italia, quasi cum principibus terrae

a) *Aventini librarius pergit.* b) Trendentinus *c.* c) communnissent *c.*

1) *Cf. Lambertum.* 2) *Haec haud dubie pertinent ad annum* 1067, *quo rex in purificatione S. Mariae iter Romanum Augustae parabat. Anno* 1068. *nativitatem S. Mariae Augustae celebravit. Cf. Annales Augustanos.* 3) *Heinrici, qui partes Kadali tuebatur.* 4) *Albae sunt dies hebdomadae, quae pascha subsequitur. Pascha eo anno incidit in diem* 23. *mensis Martii.* 5) *Petrus.* 6) *Tortona.* 7) *Petrus Mezzabarba.* 8) *Cf. Mansium in Collect. conc. XIX, col.* 993. 9) *Cf. Jaffé, Reg. Rom. pont. nr.* 4646.

regni illius tractaturus negotia. Huius rei gratia obviam ei venit cum magna multitudine Italorum dux Gotefridus in urbis Placentinae campestribus. Cum ergo consedissent, f. 98. et res aliqua agi[a] cepta fuisset, Itali, sua superbia elati et velut natali odio Teutonicum ducem audire dedignati, incondito clamore cuncta coeperunt turbare et nullo perfecto negotio ducem compulerunt abire. Fuere tamen, qui iam tunc inciperent suspicari et dicere, quoniam vir ille regi non esset fidelis perfectę et idcirco in Italia mansisset[b], si vel ducem Gotefridum vel alium aliquem socium consilii sui posset adsciscere.

Intra haec illae graves, quae inter Baioaricos principes exarserant, inimiciciae Deo miserante facile sunt restinctae. Cum enim ad tantam insaniam prorupissent, ut contra se invicem cum valida manu armatorum in orientis partibus convenirent, tanta mentes eorum quadam die corripuit rabies, ut parentes, cognati et affines, velut iam iamque pugnaturi, armatos contra se invicem educerent et instruerent legiones, spectabaturque miserrima cedes. Sed quid non praestas fidelibus tuis, Iesu benigne? Ecce enim, cum iam in mutuis corporibus loca vulneribus oculis metirentur et manus eorum ad iaciendum et feriendum iam iamque levarentur, in ipso congressionis articulo et, ut ita dicam, minus quam momento, Deo respiciente, tanta mentes eorum subito pervasit inmutatio, ut, armis depositis, cum fletu et lacrimis, quae pridem egerant, sibi invicem perdonantes et pacis oscula libantes, cuncti ad propria regrederentur sani et ovantes[c]. Annus hic Altahensibus et Leonensibus extitit detestabilis, quia dominus Wenzla, utriusque monasterii pater venerabilis, VIII. Kalendas Octobris viam ingressus est universae carnis. De cuius Sept. 24. viri virtutibus supervacuum duxi aliqua disserere, ne plura dicens inveniar minus dixisse. Hoc tantum de eo viro sufficiat nosse, quoniam multi eorum, quibus praeerat in utroque monasterio, solent adhuc protestari[d] una voce, similem illi pietate patrem se nunquam habuisse et, si post habituri sint, nimium desperare. Eodem anno Rabinger[1] patriarcha obiit, cui Sigihardus cancellarius successit[e].

a) a. *superscriptum.* b) mansisse *c.* c) *a verbis:* Deo respiciente *usque* ovantes *Aventinus ipse annales descripsit, tum librarius denuo opus prosecutus est.* d) prostrari *c.* e) sus-cessit *c.*

1) Ravenger *Lamberto,* Rabengerus *Annalibus Augustanis (ad a.* 1063*).*

f. 98'. 1069.

Dominicum natale rex Mogontiae[1] peregit, moxque expeditionem contra Liutizos[a] in ipso hiemis tempore parari iussit[2]. Quo tempore dux Otto, qui in beneficium habuit Altahensem abbatiam, fratribus illis[b] eligendi inter se[c] abbatis concessit licentiam. Qui mox sine ulla dilatione elegerunt quendam suae congregationis fratrem, nomine Walckerum, virum multis virtutibus adprobatum. Expeditio autem, quamvis subito iussa esset et facta, tamen admodum utilis est probata. Terra etenim illa paganorum aquis et paludibus est *plena, sed tunc, hiemis scilicet tempore, *p. 820. nimium erat congelata, et ideo exercitui[d] facta est facilis ingrediendi et egrediendi via. Levi igitur congressione urbes aliquot ceperunt, villas innumeras vastantes succenderunt, predam et captivitatem inmensam secum abduxerunt. Ipsis ergo diebus facinus infandum patrandum fuisset, nisi Deus iniquorum consilia dissipasset. Cum enim, dimisso exercitu, rex iter ageret cum admodum parva multitudine, saepe dictus et dicendus dux Otto cepit eum rogare, domum suam, quae illius civitatibus in via erat, secum adire, promittens, se inibi serviturum studiose. Qui mox annuit petenti, quia necdum ab eo suspicabatur quicquam mali. Erat autem tunc inibi Chuno, minister et nutritor regis[3], qui ferebatur gratiam ducis non habere. Iniit ergo, ut dicunt, cum suis dux consilium, ut idem Chuono dehonestaretur, quasi iugulandus ante cubiculum et, cum rex ad sedandum tumultum cubiculo prosiliret, ab aliquo confossus interiret. Tunc igitur militibus ducis, quod sibi iussum erat, conantibus et verborum contumelias, unde litis initium fieret, iaculantibus, moxque his et illis: 'Arma, arma!' conclamantibus, Chuononi citius socii sui in armis adstiterunt, sicque temere cepta facile quieverunt. Rex autem nec quisquam ex suis illa hora intellexit, cuius rei causa haec machinata fuerint, attamen verum esse ita,

a) Luttizes *c.*, Liutices *cod. Staind.; correctum.* b) illi *c.;* illis *in Auctario Ekkehardi et apud Staindelium.* c) inter se *in cod. omissa, in Auctario Ekkehardi et apud Staindelium leguntur.* d) exercitu *c.*

1) Goslariae *Bertholdus et Lambertus. Cf. Stumpf nr.* 2721. 2) *Cf. Annales Weissemburgenses, Bertholdum, Sigebertum Gemblacensem.* 3) *Cf. Brunonem c.* 11. *et diploma regis, die* 26. *mensis Octobris anni* 1064. *datum, quo Cunoni praedia quaedam concessit (Stumpf nr.* 2652*). Rex profitetur, se liberaliter agere* ob fidele servicium humilemque supplicationem Cunonis iuventutis suae pedissequi.

ut diximus, quidam, Egino nomine, postea manifestavit, qui f. 99 huic consilio eadem nocte interfuit, quique de manu ducis gladium se accepisse affirmabat, cum quo interfectorem regis se fore ipsi promiserat[1]. Haec autem cum illo tempore essent cȩlata et sedata, non idcirco tamen quievit iniquorum mens prava. Proxima etenim aestate duodecim Francorum et Saxonum principes contra regem coniuraverunt, quorum unus dux Otto rursus ferebatur esse. Scientes igitur, familiarem hostem ad nocendum esse promtiorem, palam rebellare fecerunt Teti marchionem[2], Adalbertum comitem[3]; reliqui vero simulabant se regi servare fidem, quo vel prospere[a] agentibus rex facilius interiret[b], vel, si victoria regem sequeretur, istis adiuvantibus illi citius veniam et regis graciam recipere mererentur. Nec mora, urbem quandam, nomine Scidingun[4], episcopi Babenpergensis, marchio occupavit, Adalbertus autem regiam abbatiam, Nienburg dictam[5], invasit et praedia regis, quae in circuitu erant, sibi servire coegit. Rex autem Ratispone[c] positus, ubi haec audivit, collecta multitudine ceptis eorum obviare festinavit. Cuius reditum Adalbertus comes ut cognovit, de civitate, quam pervaserat, profugit. Quem principes quidam cum provincialibus sunt insecuti, sed ab illo illo quidem die miserabiliter caesi sunt et fugati. Rex autem in Thuringia[d] civitatem marchionis, nomine Pichilingun[6], obsedit, quam primo impetu captam succendi iussit. Movens ergo inde Scidingun pervenit, quae licet et ipsa expugnaretur, prima congressione tamen ex parte regis multi vulnerati et mortui cecidere[7]. In praesentia dux Oto tunc aderat, sed nec hos nec illos adiuvabat, nec quemquam ex suis auxiliari sinebat. Haec autem reliqui coniuratores videntes prospere geri, nullo modo se manifestari sunt ausi. Quapropter marchio et Adalbertus, se derelictos sentientes consciosque suos pene ante tubam trementes, magnam praediorum suorum partem regi dantes, gratiam eius meruerunt omnesque consilii sui coniuratos nominaverunt. Quos[e] tamen rex interim dissimulavit se f. 99'.

a) illis *in codice excidisse videtur.* b) *quae sequuntur, Aventinus ipse exaravit.* c) Ratisponte *c.* d) Thuryngia *c.* e) Quo *c.*

1) *De Eginone vide Lambertum a.* 1070. *et Brunonem c.* 19. 2) *Praefuit marchiae orientali Thuringicae.* 3) *de Ballenstedt.* 4) *Scheidungen in Thuringia.* 5) *München-Nienburg ad Salam.* 6) *Beichlingen, haud procul a Kölleda situm.* 7) *Cf. Lambertum, qui de his rebus fusius agit. Multa ab eo aliter narrantur, atque in annalibus nostris.*

scire, quia incautum videbatur sibi fore, tot regni primates inimicos simul adsumere[a]. Aliam autem inrationabilem causam ipsis diebus cepit moliri, quae Deo prohibente non potuit perfici. Inlicitis namque concubinarum amplexibus adhaerere solebat et idcirco reginam, quam[b] consortem regni legaliter duxerat, penitus abicere[c] cogitabat. Auxit autem hanc eius iniquam voluntatem episcopi Mogontini confortatio, qui promiserat, se illi hoc permissurum synodali iudicio[1]. Dum autem haec synodus expectatur, interim regina apud Lorasham[2] morari iubetur. Grandis erat multorum admiratio et, quid inde futurum esset, stupens ex-
Oct. pectatio. Cum vero dies synodi venisset et pontifex procedens iam consedisset, ecce missus domini *apostolici[3] *p. 821.
adfuit, qui terribiliter ei minando nunciavit, quia, si ipse auctor fieret huius iniustae separationis, papa vivo nunquam illum compotem fore ministerii sacerdotalis. Quo audito synodus est soluta et regina regali thoro rursus restituta. [d]Temporibus ipsis in Italia contigit huiusmodi[e] res quaedam miserabilis. Adelheit, socrus regis, Laudasanis irata fuit; quapropter, vastata provincia, ipsam civitatem Laudam[4] cum magna multitudine obsedit, quamque expugnatam igne fecit succendi, et portis obstrusis nullum patiebatur egredi. Igitur monasteria, ecclesiae cunctaque urbis moenia igne sunt concremata; quo incendio virorum, mulierum ac parvulorum periisse feruntur multa milia. Huius reatus causa post haec Romam adiit, sed papa non indicta penitentia eam redire iussit. Fatebatur enim, se nescire, si qua vel qualis in tot et tantis criminibus deberet indici penitentia vel subsequi indulgentia. Sed quia eundem virum novimus pium ac mitem fuisse, nequaquam credimus, hoc eum dixisse, si cor illius perspexisset digne
Dec. 24. contritum et humiliatum fuisse[5]. Hoc anno dux Gote-
f. 100. fridus obiit, cui filius suus Gozilo[f], qui et Gotefridus, in hereditate et principatu successit[6]. Eodem anno Hartwicus Veronensis episcopus moritur, pro quo Huswardus eligitur.

a) adsummere *c.* b) q. *in margine codicis additum, signo omissionis in contextu verborum posito.* c) abiicere *c.* d) *abhinc usque ad finem omnia librarius Aventini descripsit.* e) *vox corrupta videtur. Forsitan scribendum sit:* hoc modo. f) Gozili *c.*

1) *Eadem fere Lambertus refert.* 2) *Lorsch.* 3) *Erat Petrus Damiani.* 4) *Lodi.* 5) *De his rebus in aliis historiis nihil inveni. Cf. Giesebrecht, 'Kaiserzeit' III, p.* 191. 1123. 6) *Cf. Bertholdum a.* 1069. *et Lambertum a.* 1070.

## 1070.

Dominice nativitatis festum rex egit in Frisingun[1]. Post paucos ergo dies obiit vir venerabilis Wolframmus, Tarvisiensis episcopus, pro quo Azili est constitutus. Sacrum autem pasca rex Nemidone[2] celebravit, et in pentecoste in Apr. 4. Mai. 23. Mihisina[3] colloquium principum habuit. Otto autem dux nullo modo quiescere patiebatur, sed occulta[a] consilia semper contra regem machinabatur. Et cum iam hoc pene omnibus esset in ore, rex tamen dissimulabat se credere, donec Egino praedictus regem adiit et rem omnem, cuius ipse optime conscius fuerat, manifestavit. Quo cognito rex ultra silere incautum credidit, ducem in sui praesentiam venire iussit; quae de eo audierat coram multitudine aperuit[4]. His ille auditis, ut erat callidus nimium, constanter perstabat negare, tandemque dimissus iubetur domum ire, certo die ad Goslare venturus et de eodem crimine coram rege et principibus singulari certamine se purgaturus. Quibus induciis finitis cognoscens, regem in sua sententia perdurare et Eginonem, consiliorum suorum conscium, sibi congressurum fore, die quidem constituto adfuit, sed tamen Aug. 1. in praesentiam regis venire noluit, mandans regi, se non posse[b] curtem venire, nisi rex sibi venienti et abeunti concederet fideiussores pacis firmae. Cui rex: 'Pax', inquit, 'ei ad me venienti firma erit et post, prout reus et innocens apparuerit'. Quod responsum secum altius ut tractavit, rursum mittens alias inducias rogavit, moxque equum ascendens festinus abscessit, quia regem non aliud, quam quod ipse postulabat, facturum esse putavit. Cum hoc autem in curia auditum esset, fuere, qui mox insequendum putarent, sed amicis eius, qui in praesenti aderant, contranitentibus et, quibus poterant, verborum argumentis tota die causam protrahentibus, subito rex inquisivit principes sub sacramento regalis iusticiae, quod iustum esset, se iam de hac re agere. Quorum iudicio reus maiestatis esse de- f. 100'. cernitur, et in regis potestatem[c] redacto ducatu, quem habuerat, ipse, ubicunque inveniretur, persequi ab omnibus iubetur. Quapropter quidam ex familiaribus regis predia illius invasere, omnibusque vastatis edificia ipsius villasque

a) oculta *c.* b) ad *excidisse videtur.* c) potestate *c.*

1) *Consentiunt Bertholdus et Lambertus.* 2) In Hildenesheim *Lambertus. Cf. Stumpf nr.* 2733. 3) Merseburc *Lambertus.* 4) *Hoc factum est Mogontiae mense Iunio. Cf. Lambertum.*

concremavere, ipse vero in montana silvae, quae Chetil dicitur[1], se coniecit, quos potuit, socios collegit, exinde eruptiones nunc hic, nunc ibi faciebat, episcopia villasque regales praeda et incendio vastabat. Tali perturbatione terra Saxonum et Thuringorum toto illo anno laborabat[2].

## 1071.

Natale dominicum rex[a] in Babenberg celebravit[3], ubi ducatum Baioaricum cuidam principi, Welf dicto, tradidit. Is ergo Welf filiam eiusdem Ottonis[4], de quo loquimur, uxorem duxerat et hanc se legaliter habiturum iureiurando firmaverat. Ergo cum iam soceri sui *ambiret ducatum et *p. 822.
hoc regiis consiliariis non videretur cautum, eandem uxorem suam patri remisit et se posthac nunquam ad illam accessurum rursus iuravit. Quo facto praediorum suorum et pecuniarum quantitatem regi donavit[5], ducatum accepit, moxque cuiusdam Angli Saxonici principis, Tostig[b] nomine, viduam uxorem duxit, factumque est manifestum periurium et publicum adulterium[6]. Cum autem rex in Luticha cele-
Apr. 24. braret pasca dominicum[7], accidisse illic audivimus ab his, qui intererant, tale miraculum. De monasterio, quod Stabelaus[8] dicitur, rex cellam quandam[9] cum omnibus ad eam pertinentibus abstulerat, quam archiepiscopo Coloniensi tradiderat. Cum igitur fratres nullo modo possent hanc iterum recuperare, corpus sancti Remaclii in feretro levantes, ad curtem detulere et ante regem et episcopum, simul convivantes, super mensam posuere. Et: 'Eia', inquiunt,

a) rex *deest c.* b) *nomen, quod in codice omissum est, supplevi.*

1) *Silva* Ketil *seu* Ketela, *cuius Thietmarus III, c.* 26 *(c.* 15, *SS. III, p.* 767*) et diploma Heinrici IV. d. d.* 21. *Sept.* 1062 *(Stumpf nr.* 2611*) meminerunt, prope vicum Kessel ab urbe Cleve in meridiem situm quaeritur (cf. Meyer von Knonau, 'Jahrbücher' I, p.* 45 *sq., n.* 43*). At probabilius est, Ottonem in saltum, quem Thüringerwald vocamus, se coniecisse.* 2) *Cf. Lambertum.* 3) *Natalem Christi rex Goslariae egit. Cf. Lambertum et diploma regis d. d.* 6. *mens. Ianuar. (Stumpf nr.* 2740*).* 4) *Ethelindam.* 5) Nihil pensi habens, quantum auri, quantum argenti, quantum redituum ac possessionum dilapidaret. *Lambertus.* 6) *Haec omnia apud Lambertum eodem fere modo narrantur.* 7) *Coloniae, non Leodii regem pascha egisse, Lambertus docet. Sed post pascha Heinricus Leodium venit. Cf. Triumphum S. Remacli II, c.* 1 *(SS. XI, p.* 450*). In suspecto quodam diplomate regio (Stumpf nr.* 2900*) haec verba leguntur:* apud curiam nostram Legiae celebratam in pascha, anno videlicet inc. Dom. 1071. *Cf. H. Bresslau, 'Jahrbücher' II, p.* 429 *sq.* 8) *Stablo.* 9) *Monasterium Malmundariense (Malmedy).*

'sancte Dei, supplices tuos exaudi et defende, bonaque tua noli alienis in praedam concedere. Nec enim ante ad monasterium tuum a nobis portaberis, quam res pauperum tuorum tibi vendicare dignatus fueris'. Quo viso et audito, rex et episcopus irati de mensa se levare, abbatem fratresque minis et contumeliis verborum nimium affecere. Illis autem recedentibus mirabili modo ruptis palis, qui firmissimi videbantur, mensa ad terram decidit et, unum[a] de circumstantibus, f. 101.
qui et contra sanctum Dei latraverat, opprimens, tibiam eius confregit. Monachi autem in eodem loco cum reliquiis sanctis pernoctabant, lacrimisque perfusis incessanter divinum auxilium flagitabant. Altero[b] autem die, quo rex ibi Mai. 9.
commessurus erat, sanctum levantes, inde in quoddam pomerium detulere. Ibi ergo cunctis, qui ibi aderant, videntibus, quidam contractis adreptans manibus mox incolomis[c] est erectus. Post pauca quidam cecus accessit, moxque lumen recepit, sicque per unius horae spacium factae sunt curationes quinque hominum. Quo audito fit ingens populi concursus, et campanis subinde sonantibus cunctisque divinas laudes acclamantibus, rex et episcopus, qui iam ad mensam consederant, timore perculsi[d] surgunt, ad locum miraculi accedunt, videntesque vera esse quae audierant, in commune cum caeteris et ipsi Deum sanctumque eius glorificabant. Mox igitur rogante episcopo rex cellam, quam abstulerat, reddidit, tantundemque praediorum de suo addidit abbatemque et fratres in pace abire permisit[1]. Rege autem diem pentecostes in Halberstat celebrante[2], cum saepe dictus Otto iam sentiret, res suas non proficere, episcopum Adalbertum, quem prius offenderat, sibi conciliavit, eumque causae suae oratorem erga regem fore rogavit. Is ergo inter missarum sollemnia non cessavit tamdiu pro eo agere, quousque regis gratiam meruit recipere praediaque sua ex integro possidere. Beneficia[e], quae inmensa habuerat, perdidit ex parte maxima, inter quae etiam abbatia Altahensis libertati pristinae est restituta[3]. Fuere etiam, qui crederent, idcirco illum de tanto dignitatis culmine cecidisse, quoniam locum ipsum subiu-

a) unus *c.* b) Altera *c.* c) in coloniis *c.* d) persulsi *c.* e) Beneficiaque *c.*

1) *Cf. Triumphum S. Remacli l. l. p.* 450—459. *et Lambertum.* 2) *Cf. Lambertum, Annalistam Saxonem, Gesta episcoporum Halberstadensium (SS. XXIII, p.* 96*).* 3) *De Ottone regi reconciliato Lambertus minus accurate agit.*

gasset servituti suae, quod nullum praecessorum unquam audierat fecisse.

Hoc anno archiepiscopus Mediolanensis[1] episcopatum sponte sua dimisit[a] et monachicum habitum conversationemque assumpsit. Mox igitur quidam ex clericis[2] ipsius pro episcopatu rogaturus regem adiit, mille libras se daturum iuravit et pontificatu suscepto rediit. Mediolanenses
f. 101'. autem audientes, haec taliter acta esse, nullo modo consenserunt, illum urbe recipere. Alexander autem papa, ut haec agnovit, utrosque illos anathematizavit, illum quidem, quia semel susceptum regnum pontificatus deposuit se nesciente, hunc autem, quia seniore suo vivente et per heresim symoniacam hoc ausus fuerat usurpare[3]. Et quoniam ad haec venimus, nemini, quaeso, odiosum sit, aperire nos paucis, qualiter eodem anno saepe confutata sit ipsa heresis. Igitur presule Constantiensis[b] ecclesiae moriente[4], quidam Halberstatensis[c] canonicus, Karlimannus nomine[5], praedia sua *pecuniasque inmensas regi tradidit et eundem *p. 823.
pontificatum emit, et quia, ut quidam sapiens ait[6]: *qui ecclesiae semel per venalitatem subrepserit, quamdiu eidem praefuerit, nunquam redimere cessabit,* mox ut Constantiam venit, clericorum ac laicorum suorum beneficia cepit auferre[d] substantiasque eorum publicare, volens de rebus eorum pecunias recolligere, quas prius pro acquirendo episcopatu videbatur expendisse. Constancienses autem, hac perculsi clade, nequaquam dominum apostolicum hoc celavere, sed eius auxilium contra vastatorem Christi ovium imploravere. Is ergo, ut querelas et preces eorum iustas agnovit, archiepiscopo Moguntiensi[7], cuius erat suffraganeus, mandavit, ut nullatenus pontificalem benedictionem a se susciperet, nisi prius causam eius sinodali iudicio examinasset[8]. Ad quam etiam sinodum vice sua adesse praecepit Gebhardum Iuvavensem archiepiscopum. Facta igitur sinodo et rege
Aug. 15. assidente, simul legato sedis apostolicae manifestis indiciis

a) suadi misit *c.* b) Constantiense *c.* c) Halbarstatensis *c.* d) aufferre *c.*

1) *Guido.* 2) *Godefredus.* 3) *Cf. Arnulfi Gesta archiepp. Mediolan. III, c.* 22. *et Bonithonem p.* 598. 599. *Novi nonnihil nostri annales afferunt.* 4) *Romualdo, qui anno* 1069. *die* 4. *vel* 5. *Novembris fato functus erat.* 5) Karolus *Lamberto a.* 1069. 1071. 6) *Nescio, cuius verba scriptor hic laudet. Propius tamen accedunt ad sententiam eorum, quae Humbertus cardinalis c.* 35. *libri II. adversus Simoniacos (SS. Lib. I, p.* 184*) conquestus est.* 7) *Sigifrido.* 8) Praecepit, nisi se heresi praedicta expurgaret canonice, quod nequaquam eum consecraret. *Bertholdus a.* 1070.

est victus, deponitur, et post paucos dies alius pro eo constituitur[1]. Quando abbas Augiensis obiit[2], episcopus Hildenesheimensis[3] magnam pecuniae quantitatem regi dedit et eandem abbatiam consanguineo suo, abbati de Hildenesheim, Sigiberto nomine[4], dari impetravit, quam cum ille per aliquot tempus tenuisset et cuidam in confessione, qualiter sibi in potestatem obvenerit, manifestasset, audivit ab eo, in huiusmodi reatu nullam confessionem vel indulgentiam fieri posse, nisi homo id, quod suscepisset iniuste, adhuc[a] in carne vivens dimittere festinaverit sua sponte et f. 102.
iuste. 'Quam', inquit, 'pro[b] hoc peccato remissionem poterit quis sperare, quod nec in die exitus sui vult a se separare?' Hoc ille audiens, opportunitatem cepit inquirere, ut eandem abbatiam honeste posset dimittere. Inter haec extitit quidam Luitpoldus[5], familiaris regi, qui cepit regem precari, ut de eadem abbatia curtem unam in beneficium sibi iuberet dari. Hoc igitur rege praecipiente sub obtentu gratiae suae, venerabilis ille vir, nactus[c], quam quaerebat, occasionem ultra noluit dissimulare, sed: 'Ecce', inquit ad regem, 'paratus sum ipsam abbatiam prius ex integro relinquere, quam ob vestri gratiam Deum et sanctam Mariam offendere'. Et hoc dicens virgam pastoralem regi reddidit, ipseque ad priorem suam abbatiam in Hildenesheim rediit. Nec diu post idem tempus Luitpoldus letabatur, quia res sanctae Mariae inquietare moliebatur. Nam in praesentia regis cum iter ageret, equo expavescente cecidit, et gladio proprio con- Iul.
fossus interiit. Cum autem abbatis praedicti gesta in ore multorum versarentur et ab omnibus, qui audierant, laudarentur, quidam Ruodpertus, abbas de monasterio sancti Michaelis[6], triginta libras auri[7], ut ferunt, regi obtulit et

a) aduc *c.* b) per *c.* c) nactam *c.*

1) *Praeter Bertholdum et Lambertum vide acta synodi Mogontinae et litteras de his rebus a Sigifrido archiepiscopo ad papam datas (in Codice Udalrici Babenbergensis apud Jaffé, Bibl. rer. Germ. V, p.* 68—81*; cf. Giesebrecht, 'Kaiserzeit' III, p.* 1127*).* 2) *Udalricus abbas Augiensis a.* 1069. 7. *Nov. mortuus est.* 3) *Hezilo.* 4) *Meginwardus vel Meginhardus vocatur apud Bertholdum Bernoldumque et Lambertum. Certe a.* 1069. *Sigibertus abbas fuit monasterii S. Michaelis in Hildesheim, Meginwardus vero, qui ei a.* 1079. *defuncto successit, prioratum eiusdem monasterii tenuit. V. Lüntzel, 'Geschichte der Diözese und Stadt Hildesheim' I, p.* 338. 339. 5) *Luitpoldus de Mörsburg. Cf. Lambertum (SS. V, p.* 185*) et Brunonem de bello Saxonico c.* 81 *(SS. V, p.* 362*).* 6) *Bambergensis.* 7) Irrupit Ruobertus, abbas cognomento Nummularius, annumeratis in aerarium regis mille pondo argenti purissimi. *Lambertus.*

eandem Augiensem abbatiam emit. Quod cum fratres et milites eiusdem loci agnovissent et a rege exinde iustitiam habere non possent, missa legatione auribus domini apostolici hoc insinuavere. Qui, ut erat strenuus in rebus ecclesiasticis, litteras mox direxit et eidem abbati ministerium sacri altaris interdixit; cuius praecepto cum nollet obedire, milites eiusdem monasterii eum exinde fugavere[1]. Haec autem Deo teste non scribimus studio detrahendi, sed quia confidimus hoc aliquibus fore ad exemplum cavendi, ne quis deceptus frivola spe huius mundanae exaltationis et sibi per heresim Deo odibilem[a] mercetur intollerabile dedecus turpissimae deiectionis et in futuro
Aug. penas perpetuae dampnationis. Hoc autumno, dum haec aguntur, regina filium genuit, qui in albis vita decessit[b].

f. 102'.

## 1072.

Festum incarnationis dominicae rex celebravit Ratisbonae[2]. Igitur per longum iam tempus potentes quosque rex ceperat contemnere, inferiores vero divitiis et facultatibus extollere et eorum consilio, quae agenda erant, amministrabat, optimatum vero raro quemquam *secretis suis *p. 824.
admittebat, et quia multa inordinate fiebant, episcopi, duces aliique regni primores de regalibus se subtrahebant[c]. Inter quos Ruodolphus et Berhtoldus duces[3] ad regem sepe vocati sunt, sed tamen venire noluerunt, quousque etiam rex suspicari ceperit, quia contra se rebellare pararent. Cum etiam sermo ferretur, quoniam expeditio contra eos pararetur, ipsi semper mittentes inducias petebant, sicque impetum regis deludebant. Hoc anno Henricus archipraesul Ravennatis ecclesiae moritur, pro quo Wigbertus constituitur. Huswardus etiam Veronensis episcopus obiit, cui Brun[4] successit.

## 1073.

Natale Domini rex in Babenberg celebravit[5]. Quo
Apr. 21. anno Alexander papa ex hac luce migravit, pro quo

a) odibem *c.* b) Werhardus Mathhilt re . . *adiunxerat librarius, quae post ipse delevit. Cf. Giesebrecht, 'Kaiserzeit' III, p.* 150. c) *i. e.* de iuribus regiis se eximebant.

1) *Cf. Lambertum et Bertholdum.* 2) Wormatiae *Lambertus. Cf. Stumpf nr.* 2752. *Sed paulo post rex Ratisbonam venit.* 3) *Sueviae et Carintiae.* 4) *Antea* magister scolarum Hildenesheim *(SS. VII, p.* 848*).* 5) *Consentit Lambertus.*

Romani constituerunt Hildebrandum, eiusdem Romanae ecclesiae archidiaconum, quem[a] consecrantes nominaverunt Gregorium. Diem palmarum rex in Eihstatti[b·1] celebravit, Mart. 24.
ubi et Ruodolpho et Berhtoldo ducibus gratiam suam reddidit[2]. Agnum vero pascalem Ratisbonae victimavit, Mart. 31.
in festo pentecostes apud Augustam colloquium principum habuit[3], moxque se in Saxoniam recepit. Captus etenim Mai. 19.
nescimus qua locorum dilectione, in silva, quae Harz dicitur, urbes multas iam dudum ceperat edificare. Sed quia in vicino ipsarum urbium praedia pauca vel nulla habebat, illi, qui civitates custodiebant, propter inopiam victualium praedas semper faciebant de substanciis provincialium. Si quis vero curtem adisset haec lamentari[4], contumeliis affectus videbatur expelli. Cumque malum hoc cresceret de die in diem, et rex in Goslare ageret principis apostolorum festivitatem[5], plures Saxonici principes illo devenere, Iun. 29.
si finem his malis possent impetrare. Qui post aliquot dies, vix intromissi ad regis praesentiam causaque dicta, f. 103.
sine honore et certo responso regrediuntur ad propria. Mox igitur crebra conventicula faciebant[6] et, quid de malis hiis agerent, anxie tractabant. Tandem ergo convenit illis, minis et rebus bellicis res suas potius agere, quam leges patrias libertatemque propriam tam irrationabiliter amittere. Cum autem rex in dilecto sibi loco, Harzesburg dicto, maneret et regale convivium familiaribus suis exhiberet, subito narratur a clientibus[c], quia magnus Saxonum in proximo consedisset exercitus. Statimque misso nuncio rex, ut causam conventus eorum agnovit, turpe putans, minis eorum cedere, propter paucitatem vero militum metuens, sanguine iudicium facere, ratus tempori cedendum, in Franciam disposuit abire. Cui abeunti saepe Aug. 8.
dictus Otto in via insidias tetendit et, multo maiorem militum copiam habens, transeunti tamen se inspicienti congredi[d] non praesumpsit. Sicque rex in Franciam ac deinde in Baioariam[e] usque pertransiit[7]. Post regis autem Nov.

a) quemque *c.* b) Eihstet *Staindel.* c) dicentibus *c.* *Correxi ex mea sententia.* d) egredi *c.* e) Baioriam *c.*

1) In civitate Augusta *Lambertus.* 2) *Idem refert Lambertus.* 3) *In his omnibus Lambertus cum monacho Altahensi convenit.* 4) *I. e. ad haec lamentandum.* 5) *Cf. Brunonem c.* 23. 6) clandestina conventicula crebro faciebant *Lambertus.* 7) *Cf. Lambertum et Brunonem c.* 27.

abscessum Saxones urbem illius, Heimburg dictam[1], obsederunt[a] eamque in deditione susceptum destruxerunt, villas quasdam succenderunt, ac deinde mala multa in illa regione excreverunt.

a) obsiderunt *c.*

1) *Heimburg, castellum prope Blankenburg situm. Cf. Lambertum (SS. V, p.* 201*) et carmen de bello Saxonico, l. I, v.* 85—138 *(SS. XV, p.* 1220. 1221*).*

# ANNALIUM RATISBONENSIUM MAIORUM

## FRAGMENTUM.

*Fragmentum hoc preciosissimum ante aliquot annos in singulari folio saec. XI. codici Monacensi olim Tegernseensi assuto [nunc cod. lat. Monac.* 29089*] V. D. W. Meyer invenit et cum V. Cl. W. de Giesebrecht communicavit, qui id libro suo de historia imperatorum Germanicorum celeberrimo Vol. IV. ed.* 2, *p.* 515 *sqq. [ed.* 4, *p.* 513 *sqq.] inseruit et quantum ad historiam horum annorum cognoscendam faciat bene exposuit. Sane annales hos in Bavaria, Ratisponae ut videtur, scriptos perditos esse, valde est dolendum, quippe qui res tunc temporis gestas diligenter memoriae tradant. Auctor Heinrici IV. partes tenuit, sed aequo animo etiam de adversariis iudicavit. Codex quamvis mendis nonnullis aspersus, autographus censendus est, cum compluribus locis eadem manu verba post addita sint, quae non tam neglegentia omissa quam ad narrationem exornandam adiecta videantur. Codice in bibliotheca Monacensi iterum iterumque quam diligentissime examinato ope liquoris sulphuratici nonnulla legere potui quae primum editorem fugerunt. Utinam propitia fortuna maiores huius operis partes ut reperiantur concedat!*

*G. WAITZ.*

### [1084].

. . . ex his Ro[m]anos principes [cum] bello vincere non [p]osset, sibi tandem fideles effecerat [1]. Quas [g]azas

1) *Rex Heinricus.*

dum Italis retribuere haud valeret ex [su]is propriis opibus, studuit has colligere de [su]biectis sibi episcopis et abbatibus aliisque suis princi[pi]bus prope omnibus. Maximam etiam pecuniam de [Ra]tisponensibus atque de cunctis fere in reg[n]o suo adquisivit civibus urbanis, unde [ad]versus eum late succrevit grande odium et [in]vidia immanis. Hoc ipso anno Mogon[tia]censi pontifici Sigifrido in obstinatione
Febr. 15. sua contra imperatorem defuncto, quidam episcopi ei [consen]tanei, id est Saltzpurgensis [1], Pataviensis [2], Wir[zepur]gensis [3], Wormaciensis [4], Metensis [5], cum quibusdam Saxonicis episcopis caesari rebellabant conamine cuncto [a]. In papa enim suo Hiltibrando, quia adhuc vivebat, magnam fiduciam habebant, quem totis sibi viribus favere sciebant.

## 1085.

MLXXXV. Nat. Domini imperator dum Wangione celebrare atque erroneorum episcoporum machinamenta, diu pontificatibus eorum ępiscopali [b] providentia de[stit]utis [c], contra Deum et contra se iniuste multiplica[ri] pertractaret, obtimatum suorum disposuit consilio, ut tantis malis finem faceret cum Dei auxilio. Denique decrevit, ut Wernheri, tunc Mogontinus ab eo archiepiscopus constitutus [6], caeterique eius fideles episcopi et alii principes sui post [d] epiphaniam Domini, ipso imperatore absente, cum prefatis erroneis episcopis et eorum sequacibus colloquium haberent de eo in villa Gerstunga dicta, si imperator dignus esset regno pro sua innocentia, vel si iuste deponendus esset ob capitalia delicta. Ubi dum prope omnes ex utraque parte convenirent atque Mogontiacus presul Wernheri [e] suique auxiliarii ex sanctis scripturis neminem nisi Deum debere vel iuste posse caesarem deponere diffinirent, adversarii ex novis suis scriptis conabantur imperatorem H[einricum] [f] refutare, sicque discessum est ab invicem non facta pace, sed . . . o [g] peiore facto priore, adeo, ut quidam Saxonicus preses Dietrîh vocabulo [7], cum, prius rebellis imperatori H[einrico] [f], ei ex verbis Wernheris archiepiscopi subiugari moliretur, statim a suis comprovincialibus per invidiam

a) *ita c.;* coniuncto? b) ep. pr. *in rasura c.* c) de | tutis *c.* d) p. e. D. *post add. c.* e) Wernh *c.* f) H. *c.* g) dissidio *vel simile vocabulum suppl. G.*

1) *Gebehardus.* 2) *Altmannus.* 3) *Adalbero.* 4) *Adalbertus.* 5) *Herimannus.* 6) *Canonicus Halberstadensis, iam a.* 1084. *die* 4. *Oct. mens. consecratus.* 7) *De quo comite Theoderico de Katelenburg cf. Annalistam Saxonem (SS. VI, p.* 722*).*

occideretur. Hec ergo imperator cognoscens, ante quadra-
gesimale tempus prefatis episcopis malis legatos suos mit-
tens, eos post quatuordecim dies paschalis festi Mogontiam
ad generalem synodum venire imperavit; quod si non face-
rent, paenitus illos ex iudicio papae Clementis[1] et aliorum
episcoporum deponendos esse ab episcopiis interminavit.
Ipse vero postquam pascha Domini Ratisponae sabbatizavit, Apr. 20.
ad condictam synodum cum domni apostolici Romanis epi-
scopis multisque cum suis perveniens, emulos suos triduo
expectavit. Qui dum Mogontiae essent et in presentiam
synodalis concilii venire noluissent, imperator ex Romano-
rum aliorumque pontificum iudiciis eosdem sibi adversantes
episcopos excommunicavit et eorum pontificatus fidelibus
suis clericis commendavit. Post hanc synodum generaliter
sic peractam, quamvis in diebus rogationum papa Hilti- Mai. 6—28.
brandus moreretur, nullus tamen de episcopis predictis Mai. 25.
studuit, ut gratiam imperatoris consequeretur. Ipse quoque
papa in extremis suis omnes a se excommunicatos vere ab-
solvit de episcopalis panni obligatione, quod episcopi eius,
dum viveret sanus adhuc, sequaces, tunc quando obiit, non
credentes, prius ab eo obligatos permansisse fatebantur in
excommunicatione. Dixerunt etiam, imperatorem cum omni-
bus suis esse excommunicatum, unde, si ei humiliarentur[a],
credebant, se incurrere grave peccatum. Horum nenias
imperator spernens, in eadem aestate ad Saxônes cum ex-
ercitu perveniens, honorifice ab eis cum omni deditione[b]
susceptus est, et Herman, quem prius regem habuerunt, ab
ipsis cum iuramento deiectus est. Verum dum per aliquot
menses pacifice cum multa gloria apud illos fuisset et quo-
rundam consilio exercitum repatriare permisisset, quosdam[c]
presidatus inter ipsos absque eorum consensu permutare
voluit; unde postea nimis doluit. Prius ergo illis consen-
tientibus in Saxonia pontificatus sibi adversantibus epi-
scopis auferens et ei subditis clericis tribuens, dum secu-
lares eorum[d] potestates vellet similiter permutare, sensit
prope omnes principes Saxonicos adversum se coniurare. Hac
pro causa coactus est occulte inglorius cum suis reverti in
Frantiam, anxie volens celeriter remeando devastare cum
exercitu[e] Saxonum provintiam. Pontifices vero tunc con-

a) humiliari *mihi videtur id quod Graecis* ὁμιλεῖν. b) dediticione *c.* c) quasdam *corr.* quosdam *c.* d) eorum *post add.* c. e) c. e. *post add. c.*

1) *Clemens III. antipapa, antea Wibertus archiepiscopus Ravennas.*

stituti in Saxonia pariter cum imperatore inde recesserunt absque gloria. Depulsi autem episcopi, audita imperatoris tali discessione, ad episcopia sua gaudentes redierunt sine dilatione. Interea quidem in Iuvavensi, id est Saltzpurgensi, archiepiscopatu Noricae provintiae prius inauditae ibi calamitates emerserunt, quae omnes fere[a] caesaris fideles nimis perterruerunt. Reiecto enim in Mogontina synodo cum aliis episcopis Gebehard[o] Iuvavensi archiepiscopo, imperator episcopatum dedit suo[rum] cuidam[b] clerico, Perhtolt dicto[1]. Ad hunc pontifica[tum] quidam preses, Engilpreht nomine miles erat[2], qu[i] prius eidem Perhtoldo fratrem suum[3] occiderat ipsum[que] cum [sociis[c] captu]m, durae custodiae subegit, donec eos inde adhuc rex manens H[einricus][d] redemit. Hinc Perhtolt, episcopi nomen adeptus, dicto presidi in Ka[ren]tinis locis multa sua predia devastavit, presesq[ue] econtra cum suis auxiliariis Iuvavensem urbe[m] invasit, et sic eam cum[e] locis ad eam pertinentibus possedit multo tempore, u[t] novus episcopus interim nullatenus eam posset recipere. Castellum vero munitissimum, iuxta eandem urbem si[tum][4], a fidelibus caesaris et sui episcopi erat possessum, qui, quoniam inibi victum habuerunt copiosum, nullis hostibus permiserunt illuc fieri ingressum. Imperator autem prefata m[a]la audiens in Frantia, studuit ambos, episcopum scilicet ac presidem, per internuntios ab inceptis malis compes[ce]re, qui nullomodo ei voluerunt adquiescere. Deinde iratus caesar contra episcopum nimisque . . .[f] culpasque presidis dissimulando eum laudabat et eundem[g] exercitui contra Saxones aggregari [impe]rabat[g]. Secum ergo iam pridem

a) *post add. c.* b) c. cl. *e corr. c.* c) *ita G. suppl.* d) H. *c., quod Waitz in errore versans* Herman *reddidit. Heinricus autem brevi ante, scilicet pridie Calendas Apriles a.* 1084, *coronam imperialem susceperat. Cf. W. Meyer in 'Sitzungsberichte der philos.-philol. Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften'*, 1882, *II, p.* 264. e) c. l. ad e. p. *post add. c.* f) exacerbatus *vel simile verbum supplendum videtur.* g) *W. Meyer l. l. p.* 265. *pro* et eundem *legit* quia presidem *et pro* [impe]rabat *supplevit* [spe]rabat.

1) qui a vulgo Prunzagel dictus est, oriundus de Mosburch, castello Bawarie, *Chronicon Gurcense (SS. XXIII, p. 8).* 2) *Quem Sigfridi Spanheimensis et Rihkardae Laventinae filium fuisse, monasterium S. Pauli in Carintia fundasse et a.* 1095. *mortuum esse, eiusdem monasterii codex traditionum saeculo XII. aut XIII. conditus asserit (Ankershofen, 'Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten' II, p.* 908 *sqq.). Re vera* Engilpreht comes de Spanheim *testis occurrit cuiusdam traditionis praesente archiepiscopo Gebehardo ad altare S. Petri Salzpurgensis ecclesiae factae ('Notizenblatt, Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen' VI, p.* 67*).* 3) *Bertholdum* de Mosburch, fratrem nobilissimi principis Purchardi nomine *fuisse, auctor Vitae Chunradi archiepiscopi Salisburgensis (SS. XI, p.* 66*) comperit.* 4) Hohensalzburg.

. . . . . . . .[a], adiutor contra hostes suos extitit; ideo[b] ei [sua] beneficia augens, illum fideliter se adiuvare in adversis rebus credidit. Caeterum ille, quoniam[c] Perhtol[dum] super se dominum constituit, nimis ei infidelis post[ea] fuit. Hoc caesar nesciens, dum Ratisponam venir[et] eundemque sibi placabiliter occurrere cerneret, ip[sum] ac caeteros comites Noricos cum eorum militibus [necnon] pontifices cum aliis principibus expeditionem p[ost] proximam epiphaniae Domini octavam in Saxonia e[i] promittere impetravit et statim pro auxiliariis in Frantiam remeavit.

## 1086.

MLXXXVI. Postquam imperator natale Domini [in] Wormacia et ei contiguis locis epiphaniam Christi [cele]bravit, cum exercitu, quem undecunque ex sibi [sub]ditis provintiis congregarat, in Saxoniam intra[vit]. Cumque illuc pervenisset[1], predicti, iam dictus prese[s] Engilpreht, quoniam [frater] Magadapurgensis episcopi[2], [scili]cet adversarii caesaris, fuit, omnes principes. . . . . .

a) in bellum profectus *suppleri potest; in codice vero quaedam addita sunt, quae litteris evanescentibus vix legi possunt;* si auc *oculis apprehendere mihi videbar; sed fortasse* in auxilium *scriptum erat.* b) dominus *fortasse post add. c.* c) *sic lego cum W. Meyer, Waitz legit* qui.

1) *Cf. Annal. Augustan.* 1086 *(SS. III, p.* 131*).* 2) Hartwici.

# INDEX NOMINUM.

## C.

**Goz-, Gozz-**



## H.



**Hart-, Hard-**



**Henricus, Heinricus, Heinrihc.**

## U.



**Udal-, Ul-**



## V.



## W.

---

## ERRATA TYPOGRAPHI.

*Pag.* 11. *lin.* 34. *lege* terrore compulsus. *Pag.* 25. *lin.* 32. *l.* regi, repugnanti. *Pag.* 64. *a.* 1064. *lin.* 17. *l.* se nolle (*pro* nullo) interesse.

HANNOVERAE. TYPIS CULEMANNORUM.